

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Doktorská disertační práce

Praha, 2009

Benjamin Uhrin

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Doktorská disertační práce

Všeobecné kňazstvo v knihe Zjavenia

**Priesthood of All Believers
in the Book of Revelation**

Doktorský studijný program: Teologie

Studijný odbor: Husitská teologie

Školitel:
Prof. ThDr. Ján Liguš, PhD.

Autor:
Mgr. Benjamin Uhrin

Praha, 2009

PodĎakovanie

Predložená práca by nevznikla bez dlhoročnej podpory mnohých ľudí. Dovoľte mi vymenovať aspoň tých najdôležitejších.

Prof.Zdeněk Sázava z Husitskej teologickej fakulty, Univerzity Karlovej (HTF, UK) v Prahe prijal moju tému, pomohol mi sformulovať východiskové tézy a niekoľko rokov (2002-06) mi bol školiteľom. Po ňom dohľad nad mojou prácou prevzal prof.Ján Liguš, ktorého odborné rady a skúsenosti ma dovedli až ku jej úspešnému dokončeniu.

Dôležitú úlohu v procese štúdia zohrali študijné pobyty: *Central & Eastern European Summer Study Program* na Wheaton College Graduate School v USA (leto 2005), kde som vďačne pracoval na mojom výskume pod vedením prof.Gregory Bealea. Dr.Gregovi Pritchardovi ďakujem za pozvania a finančnú podporu na pobyty na *European Leadership Forum* v Egeri (2006, 2007, 2008) aj za podporu mojich dvoch študijných pobytov v Cambridge, Anglicko (2006, 2009). Veľkou pomocou bolo udelenie dvojročného štipendia na International Baptist Theological Seminary (IBTS) v Prahe.

Táto práca by nikdy neuzrela svetlo sveta bez dlhoročnej, neochvejnej podpory mojej drahej manželky. Naše spoločné cesty do Prahy, týždne vo Wheatone, či ochota niesť bremeno starostlivosti o Taru a Tea počas mojich ďalších študijných pobytov mi budú navždy pripomínať, aký obrovský dar v Tebe mám.

A nadovšetko: Vďaka patrí Baránkovi, ktorý zvíťazil a urobil nás kráľmi a kňazmi!

Prehlasujem, že som túto doktorskú dizertačnú prácu s názvom *Všeobecné kňazstvo v knihe Zjavenia* napísal samostatne a výhradne s použitím citovaných prameňov, literatúry a ďalších odborných zdrojov.

V Prahe, dňa 15.5. 2009

Mgr. Benjamin Uhrin

Obsah

Pod'akovanie	2
Obsah	4
Skratky	6
1 Úvod.....	0
1.1 Vymedzenie témy.....	8
1.2 Relevantnosť témy	10
1.3 Cieľ, hypotéza a metódy predkladanej práce.....	12
2 Súčasný stav bádania	14
2.1 Doterajšie bádanie ku kňazstvu v knihe Zjavenia	14
2.1.1 Elisabeth Schüssler Fiorenza.....	14
2.1.2 André Feuillet	17
2.1.3 Andrew J. Bandstra	19
2.1.4 Martin Hasitschka.....	21
2.2 Ďalšie relevantné štúdie biblicko-teologického charakteru	23
2.2.1 Albert Vanhoye	24
2.2.2 Alex T.M. Cheung	25
2.2.3 John M. Scholer	26
2.2.4 Crispin H.T. Fletcher-Louis	27
2.3 Zhrnutie	27
3 Biblický kontext kňazstva a exegetické východiská ku knihe Zj 29	
3.1 Biblický kontext kňazstva	29
3.1.1 Kňazstvo v Starej Zmluve	29
3.1.2 Kňazstvo v intertestamentálnom období.....	32
3.1.3 Kňazstvo v Novej Zmluve	33
3.1.4 Zhrnutie	44
3.2 Exegetické východiská ku knihe Zjavenia	45
3.2.1 Otázky vzniku knihy Zjavenia	45
3.2.2 Otázky literárnej formy knihy Zjavenia	50
3.2.3 Otázky hlavných tém a teológie knihy Zjavenia.....	61
3.2.4 Prehľad výkladových prístupov ku knihe Zjavenia	63
4 Identita kňazstva v knihe Zjavenia	68
4.1 Explicitne kňazské texty	68
4.1.1 Text a literárno-gramatický kontext Zj 1:6, 5:10 a 20:6.....	68
4.1.2 Porovnanie Zjavenia 1:6, 5:10 a 20:6	75
4.1.3 Kňazstvo a kraľovanie	76
4.1.4 Zánik, transformácia či vyvrcholenie kňazstva?.....	82
4.1.5 Smrť a vzkriesenie ako uvedenie do kňazského stavu	84
4.1.6 Zhrnutie explicitne kňazských textov	97
4.2 Kulticko-liturgické texty ako implicitne kňazské	98
4.2.1 Bohoslužba ako možné pozadie štruktúry knihy Zjavenia	99
4.2.2 Bohoslužba ako dôležitý predmet záujmu knihy Zjavenia	102
4.2.3 Bohoslužba ako kontext knihy Zjavenia.....	106
4.2.4 Zhrnutie kulticko-liturgických textov.....	107

5	Nositelia kňazstva v knihe Zjavenia.....	110
5.1	Ján.....	110
5.2	Podobný Synovi človeka	112
5.3	Štyri Živé bytosti	114
5.4	Dvadsaťštyri starších	116
5.5	Anjeli.....	120
5.6	Ľudské bytosti.....	123
5.6.1	Tomu, kto zvíťazí	124
5.6.2	Vykúpení z každého kmeňa, jazyka, ľudu a národa.....	127
5.6.3	144 tisíc	129
5.7	Zhrnutie	131
6	Funkcie kňazstva v knihe Zjavenie	133
6.1	Byť verným svedkom, svedčiť	134
6.1.1	Svedectvo Ježišove	135
6.1.2	Verný svedok	136
6.1.3	Verné svedectvo ako kňazská funkcia.....	137
6.2	Strážiť a zachovávať	138
6.3	Kraľovať a vládnuť nad národmi i stvorením	139
6.4	Činiť pokánie, kajať sa	140
6.5	Slúžiť Bohu	141
6.6	Zhrnutie	141
7	Záver	143
	Index autorov	147
	Bibliografia.....	149
	Summary.....	164

Skratky

ABD	Anchor Bible Dictionary
AUSS	<i>Andrews University Seminar Series</i>
BEBT	Bauer Encyclopedia of Biblical Theology
BEM	Baptism, Eucharist and Ministry
BJB	Bratská jednota baptistov
BDAG	W.Bauer, F.W. Danker, W.F.Arndt, F.W.Gingrich, A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature (3rd ed.)
<i>BSac</i>	<i>Bibliotheca Sacra</i>
<i>BT</i>	<i>The Bible Translator</i>
<i>CBQ</i>	<i>Catholic Biblical Quarterly</i>
<i>CTJ</i>	<i>Calvin Theological Journal</i>
ECAV	Evanjelická cirkev augsburského vyznania
EDBT	Evangelical Dictionary of Biblical Theology, ed. W.A.Elwell
<i>EvQ</i>	<i>Evangelical Quarterly</i>
HTF	Husitská teologická fakulta, Univerzita Karlova, Praha
IBTS	International Baptist Theological Seminary, Praha
IDB	The Interpreter's Dictionary of the Bible
<i>INT</i>	<i>Interpretation</i>
<i>JETS</i>	<i>Journal of the Evangelical Theological Society</i>
<i>JJS</i>	<i>Journal of Jewish Studies</i>
<i>JNTS</i>	<i>Journal for the New Testament Studies</i>
<i>JSJS</i>	<i>Journal for the Study of Historical Jesus</i>
<i>JSNT</i>	<i>Journal for the Study of the New Testament</i>
<i>JTS</i>	<i>Journal of Theological Studies</i>
KJV	King James Version
LXX	Septuaginta
n, nn	nasledujúci/a, nasledujúce

napr.	napríklad
NDBT	New Dictionary of Biblical Theology
<i>NovTest</i>	<i>Novum Testamentum</i>
<i>NTS</i>	<i>New Testament Studies</i>
NIDB	The New Interpreter's Dictionary of the Bible
NIDOTTE	New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis, ed. W.A.VanGemeren
NZ, nz	Nová Zmluva, novozmluvný
SBL	Society of Biblical Literature
SZ, sz	Stará Zmluva, starozmluvný
<i>RR</i>	<i>Reformed Review</i>
<i>RT</i>	<i>Revue Thomiste</i>
<i>RTR</i>	<i>Reformed Theological Review</i>
TRE	Theologische Realencyklopädie
v., vv.	verš, verše
<i>WTJ</i>	<i>Westminster Theological Journal</i>
WUNT	Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament

1 Úvod

Predmetom skúmania predkladanej práce je téma kňazstva v poslednom spise Novej Zmluvy, ktorú v slovenskom kontexte voláme Zjavenie, Zjavenie Jána alebo Apokalypsa. V nasledovných odstavcoch sa pokúsime stručne uviesť čitateľa do skúmanej témy a vymedziť šírku práce. Poukážeme na relevantnosť i potrebu vybranej témy, stanovíme cieľ práce a metódy, ktorými tento cieľ chceme dosiahnuť a v krátkosti predstavíme jednotlivé časti práce.

1.1 Vymedzenie témy

Obmedziť náš prvoradý záujem na knihu Zjavenia môže byť na prvý pohľad prekvapivé, ale ako ukážeme nižšie, má to svoje opodstatnené dôvody. Ako však rozumieť pojmu *všeobecné* kňazstvo? Je legitímne hovoriť o takomto pojme v rámci biblických štúdií?

Kňazstvo a biblická teológia. V Bauerovej encyklopédii biblickej teológie nachádzame pri pojme *kňaz(stvo)* nasledovné delenie: 1 Podstata. 2 Kňazstvo v SZ. 3 Kňazstvo v NZ: a) Kristus ako veľkňaz; b) kňazský úrad; c) všeobecné kňazstvo veriacich.¹ Podobný prístup nachádzame i v *Interpreter's Dictionary of the Bible*, kde sa v článku *Kňazi v NZ* po sz úvode a priereze nz zmienkami o kňazstve venuje kňazstvu Krista a nz doplneniu a rozšíreniu tohto učenia na celé spoločenstvo verných v cirkvi. V závere poukazuje na neskorší vývoj, ktorý viedol ku vzniku hierarchického kňazstva.² Prístup masívnej nemeckej encyklopédie *Theologische Realenzyklopädie* publikovanej v posledných rokoch 20. storočia je tiež v týchto líniach.³ Pri pohľade na súčasnú literatúru

¹ Stoeger, A. Heslo *Priest(hood)*. In: *Bauer Encyclopedia of Biblical Theology*, J.B. Bauer (ed). London: Sheed and Ward, 1976. Str. 700-709.

² Shepherd, M.H. Jr. Heslo *Priests in the NT*. In: *Interpreter's Dictionary of the Bible*. Nashville: Abingdon Press, 1962. zv.3, str. 889-890.

³ Heslo *Priester/Priestertum*. In: TRE. Berlin: Walter de Gruyter, 1997, je podelené na: I. Religionsgeschichtlich, biblisch und jüdisch; II. Allgemeines Priestertum a III. Christliches Priesteramt; zv. 27, str. 379-434.

o kňazstve teda zisťujeme, že väčšina odbornej literatúry reflektuje podobné delenie súvisiacej problematiky.⁴

Kňazstvo Kristove. V prvom rade musíme pri téme kňazstva v NZ myslieť na kňazstvo (veľkňazstvo) Ježiša Krista, ako o ňom svedčia spisy NZ (zvlášť list Heb). Jeho kňazstvo je jedinečné a každé iné kňazstvo je od neho odvodené a závislé na ňom.⁵

Kňazstvo hierarchické. Takýmto rozvinutím termínu kňazstvo označujeme tých, ktorí v cirkvi zastávajú nejaký úrad. Aj keď tento koncept nenachádzame v spisoch NZ explicitne, historicky zohráva nepopierateľne veľmi dôležitú úlohu. Vo svojej podstate je skôr témou systematickej či historickej teológie, ale v interdisciplinárnom dialógu sa k nej v odbornej diskusii vyjadrujú aj biblisti.⁶ Najčastejšie tu potom hovoríme o *kňazstve hierarchickom, špeciálnom, úradnom, služobnom* alebo o *kňazstve ordinovaných, klerikov*. Tieto označenia budeme v práci používať zameniteľne.

Kňazstvo všeobecné. Keďže ani toto slovné spojenie explicitne v Písme nenachádzame, sme znovu do určitej miery v interdisciplinárnej oblasti. Ako sme však v úvode tejto časti ukázali, koncept všeobecného kňazstva je v literatúre všeobecne prijímaný. Pod takýmto rozvinutím termínu kňazstvo potom rozumieme postavenie cirkvi ako celku, spoločenstva pokrstených veriacich, či všetkých jednotlivcov, ktorí toto spoločenstvo tvoria.⁷ Tu hovoríme o *kňazstve všeobecnom, spoločnom* či *kňazstve (všetkých) pokrstených, veriacich, prípadne verných*. Aj tieto označenia budeme v práci používať zameniteľne.

⁴ Veľmi podobnú terminológiu i delenie nachádzame aj v štúdiách systematickej či historickej teológie.

⁵ ARCIC, *The Final Report*. 1982. str. 41; podobne Best, Ernest. *Spiritual Sacrifice*. In: *Interpretation* 14 (1960), str. 294.

⁶ vidz napr. Feuillet, André. *Les chrétiens prêtres et rois d'après l'Apocalypse. Contribution à l'étude de la conception chrétienne du sacerdoce*. *Revue Thomiste* 75 (1975), str. 41, 64, ale aj Vanhoye, Albert. *OT Priest and the New Priest according to the NT*. Petersham: St.Bede's, 1986, str. xi-xv.

⁷ Prebieha diskusia, či je učenie o všeobecnom kňazstve aplikovateľné aj na jednotlivca alebo len na spoločenstvo; napr. Best, *Spiritual Sacrifice*, str.295-297 ukazuje na rozdiel medzi korporátnym, individuálnym a individualistickým pochopením; podobne aj Yarnell III, M.B, *Changing Baptist concepts of royal priesthood*. In: Lovegrove (ed.), *The Rise of the Laity in Evangelical Protestantism*. London: Routledge, 2002, str.236-252.

Vzťah medzi týmito kňazstvami je pomerne zložitá téma, ktorej sa venujú skôr systematické, príp. historické štúdie. Keďže predmetom tejto práce je biblická teológia všeobecného kňazstva v Zj, náš záujem sa sústreďí na to, ako o tejto téme hovorí Biblia, a zvlášť jej posledná kniha – Zjavenie Jána či Apokalypsa.

1.2 Relevantnosť témy

Aké dôvody nás vedú k štúdiu takejto úzko špecifikovanej témy? Je táto téma relevantná a prínosná pre súčasnú biblicko-teologickú diskusiu? Aké sú praktické oblasti, ktorých sa sekundárne týka?

Kríza identity kňazstva. Prvú oblasť dopadu môžeme vidieť v súčasnej kríze identity, ktorá sa dotýka ordinovaných i ordinujúcich a na niektorých miestach sa prakticky prejavuje akútnym nedostatkom kléru.⁸

Postavenie a úloha laikov. Druhou súvisiacou oblasťou je znovuoobjavenie úlohy laikov v cirkvi.⁹ Bez ohľadu na denomináciu či teologickú orientáciu, posledné desaťročia priniesli celosvetový pohyb medzi laikmi. Často ide o spontánny vývoj podmienený mnohými faktormi, ktorý je až dodatočne teologicky reflektovaný a pomenovaný.

Snaha o ekumenický dialóg. Keďže vyššie spomenuté dianie pozorujeme v mnohých spoločenstvách rôznej denominačnej príslušnosti, prirodzene vzniká priestor (zvlášť po 2. Vatikánskom koncile) pre spoločné rozmýšľanie a hľadanie východísk. Náuka o cirkvi je jedna

⁸ Klátik, Miloš. *Všeobecné kňazstvo pokrstených veriacich*. Bratislava. 2004. str. 15 „Základným problémom je kríza identity.“; Kerkhofs, J. *From Frustration to Liberation?* In: Grollenberg, L. (ed.) *Minister? Pastor? Prophet?* London: SCM Press. 1980 str. 5-20; Bulley, Colin. *Priesthood of Some Believers: Developments from the General to the Special Priesthood in the Christian Literature of the First Three Centuries*. Paternoster. 2000. str.4 odkazuje na ďalšiu literatúru a poukazuje na súvislosť nedostatku kňazov s problémom identity, ale aj celibátu vyžadovaného Rímsko-katolíckou cirkvou a postojom niektorých cirkví k ordinácii žien.

⁹ Tiež sa týka identity; množstvo literatúry k teológii laikov od 2.Vatikánskeho koncilu: Congar, Kraemer, Eastwood, Manson, Stevens.

z najrozdelenejších, a tým aj najpotencionalnejších tém pri rozhovoroch o zblížovaní sa cirkví.¹⁰

Zmeny v spoločenskej situácii. K týmto oblastiam by sme mohli pridať aj aspekt špecifický (nie len) pre naše post-komunistické krajiny, kde zmena spoločenskej situácie vyžaduje aj od cirkvi, aby reflektovala tieto zmeny a v určitom zmysle na ne reagovala.¹¹

Potreba spoločných biblicko-exegetických východísk. Keďže však ide o kresťanské učenie, ktoré sa v nejakej podobe nachádza vo všetkých kresťanských denomináciách, existuje nádej i určitá zhoda, že je potrebné sa znovu vrátiť k samotnému učeniu Písma, ako k autorite, na základe ktorej cirkev aj v dnešnej dobe stavia svoje presvedčenie i život.¹² Týmto smerom ukazujú i slová Sázavu: „...ekumenická cesta vpred vede pouze přes vzájemně prohlubované porozumění Biblii“.¹³

Nedostatok biblicko-teologických štúdií na tému kňazstva v NZ. V úvode k dvojdielnemu článku publikovanom na prelome rokov 2006/2007 Fletcher-Louis konštatuje: „Všeobecne, kňazstvo je v moderných biblických štúdiách marginalizované.“¹⁴ Nádej vidí v zmene, ktorú podľa neho priniesla postmoderna, zvlášť nárast záujmu o metaforu, príbeh, drámu a mystérium. Kým v oblasti SZ tieto zmeny nastali najmä

¹⁰ Vidz dokumenty ako ARCIC (Anglican-Roman Catholic International Commission), ARIC (Anglican-Reformed International Commission), BEM (Baptism, Eucharist and Ministry) a FOAG (Faith and Order Advisory Group).

¹¹ Klátik, *Kňazstvo*, str.14: „Na základe historických skutočností badáme určitú súvislosť medzi všeobecným kňazstvom a demokraciou.“ viac o súvisi medzi všeobecným kňazstvom a spoločensko-historickou situáciou (najmä v Európe minulých storočí) pozri Lovegrove, D.W. (ed.), *The Rise of the Laity in Evangelical Protestantism*. London and New York: Routledge, 2002, 273 str.; k tomuto dôvodu určite prispievajú aj celosvetové zmeny (globalizácia, pluralitná spoločnosť), kde cirkev musí redefinovať svoje postavenie v tzv. post-kresťanskej spoločnosti.

¹² Houtepen, A. *Gospel, church, ministry*. In: Grollenberg, L. (ed.). *Minister? Pastor? Prophet?* London: SCM, 1980. Na str. 27-37 hovorí dokonca o „convergence in exegetical and historical investigations“.

¹³ Sázava, Zdeněk. *Vědecká exegeze Bible a úkoly ekumenického hnutí. Pontes Pragenses*, sv.15. Brno: L.Marek, 2001, str. 101.

¹⁴ Fletcher-Louis, Crispin H.T. *Jesus as The High Priestly Messiah: Part 1*. In: *Journal for the Study of the Historical Jesus vol.4.2* (2006), str. 156. Medzi možnými dôvodmi uvádza: “Wellhausen is, in this respect of course, a clear example of the commitments and values of a certain (liberal) Protestantism that has dominated biblical scholarship for the majority of the modern period... Disinterest in, for example, the description of Aaron’s garments in Exodus 28 and the minutiae of the Tabernacle measurements and upholstery in Exodus (chs. 25–31, 35–40), reflects, for this scholarly tradition, a deeply felt antipathy to anything that smacks of a high church spirituality. That antipathy has, until the postmodern resurgence of interest in metaphor, story, drama and sacrament, been validated by the modern fear of mystery, allegory and ritual (a.k.a. ‘magic’) and myth.“

vďaka židovským členom academickej obce, v oblasti NZ sú tieto zmeny len v začiatkoch.¹⁵ Podobný nedostatok naznačuje aj Vanhoye.¹⁶

Prečo kniha Zjavenia? Ako ukážeme v úvodnom prehľade biblického učenia o kňazstve, je len 5 miest v NZ, kde je použitá pojmová skupina ἱερεὺς na opis kresťanov či kresťanského spoločenstva. Z týchto 5 miest sú 3 v poslednom spise NZ, v knihe Zjavenia. Napriek tomu bola táto téma biblistami doteraz pomerne zanedbávaná. Okrem týchto miest v Zj nachádzame aj množstvo kulticko-liturgického jazyka a symboliky, ktoré zatiaľ neboli skúmané vo vzťahu k teológii kňazstva v NZ. V jednom z mála príspevkov na tému kňazstva v Zj Feuillet hovorí o

prioritnej dôležitosti tohto proroctva [t.j. knihy Zj] pre každého, kto chce do hĺbky pochopiť kňazskú doktrínu Novej zmluvy, či sa už jedná o kňazstvo Krista, alebo o kňazstvo vyhradené, ktoré dnes voláme služobnícke, alebo či sa nakoniec jedná o kňazstvo spoločné, pokrstených (...). Je to o to dôležitejšie, že až doteraz ho skoro nikto neskúmal pod uhlom Písma, ktorý je ale základný. Všetko nebolo povedané, a už vôbec nie v exegéze a v teológii (...).¹⁷

1.3 Cieľ, hypotéza a metódy predkladanej práce

Keďže vyplniť vyššie naznačenú medzeru nie je možné v jednej dizertačnej práci, je potrebné konkrétnejšie špecifikovať cieľ, hypotézu a metódy, ktorými k téme pristupujeme.

Cieľ a hypotéza práce. Na základe už zdelených úvodných pozorovaní je cieľom tejto práce selektovať a exegetovať texty Zjavenia Jánovho relevantné pre tému kňazstva. Dielčim cieľom je aj komparácia kňazstva v Zj a v ostatných spisoch Písma a poukávanie na prínos knihy Zj k biblickej teológii všeobecného kňazstva. Pracovnou hypotézou je, že

¹⁵ Op.cit., str. 156.

¹⁶ Vanhoye, Albert. *OT Priest and the New Priest according to the NT*. Petersham: St.Bede's, 1986, str. xi-xv.

¹⁷ Feuillet, André. *Les chrétiens prêtres et rois d'après l'Apocalypse. Contribution à l'étude de la conception chrétienne du sacerdoce*. Revue Thomiste 75 (1975), str. 41.

kňazstvo, ktoré nachádzame v Zj poukazuje na spáso-dejinné zavŕšenie tejto dôležitej kultickej štruktúry tým, že nerozlišuje medzi laikmi a klérom, ale poukazuje na ultimátne naplnenie kňazského mandátu v Kristovi. V náväznosti na viaceré biblické zmienky to poukazuje na význam biblicko-teologického konceptu, ktorý od dôb reformácie voláme kňazstvom všetkých veriacich, či všeobecným. Konkrétne otázky súvisiace s touto témou sú napríklad: Aký je vzťah kňazstva v Zj k eschatológii, či: Ako sa (všeobecné) kňazstvo v Zj prejavovalo v praxi - v živote jednotlivca a kresťanských spoločenstiev Malej Ázie?

Metódy a členenie práce. Metóda práce je v prvom rade exegetická a biblicko-teologická. V diskusii so sekundárnou literatúrou k Zj berie do úvahy rôzne exegetické prístupy ku knihe Zj, najmä tradičné gramaticko-historické, ale i novšie, pramenno-kritické, linguisticko-literárne (naratívne) či socio-politické. Pri výklade textov Zj sa nedá vyhnúť náročným hermeneutickým otázkam. V predkladanej práci sa pokúšame k textu neprístupovať z pozície *a priori* historického, futuristického alebo iného výkladu, ale skôr načúvať textu a porozumieť mu čo najlepšie ktorýmkoľvek z možných spôsobov výkladu, na základe bezprostredného kontextu.

Po uvedení do témy sa v 2. kapitole venujeme súčasnému stavu bádania, v kapitole 3 *Biblický kontext kňazstva a exegetické východiská ku knihe Zjavenia* skúmame širší biblicko-historický kontext a uvedieme nevyhnutné východiská k exegéze knihy Zj. V častiach 4 *Identita kňazstva v textoch Zjavenia* a 5 *Nositelia kňazstva v knihe Zjavenia* ide potom v zásade o analyticko-deduktívny proces, kde selekciou a exegézou konkrétnych textov i preskúmaním niektorých biblicko-teologických súvislostí poukážeme na identitu, resp. jednotlivých nositeľov kňazstva v Zj. V kapitole 6 *Funkcie kňazstva* sa pokúsime synteticko-induktívne preskúmať a sumarizovať, ako sa kňazstvo v Zj prejavuje v konkrétnych funkciách. V Závere (7) by sme chceli prehľadne zhrnúť exegetické pozorovania a sformulovať závery a prínos celej práce.

2 Súčasný stav bádania

Štúdií a publikácií, ktoré sa venujú priamo téme kňazstva v Zj, je pomerne málo. Preto v tejto kapitole poukážeme aj na diela, ktoré v Zj sledujú príbuznú tému chrámu, ale i na odborné teologicko-biblické práce, ktoré sa venujú týmto témam v širšom kontexte Písma, zvlášť v NZ.

Aj keď väčšinou ide o odborné publikácie dostupné iba v cudzojazyčnej literatúre, zvlášť v anglickej, v menšej miere aj nemeckej a francúzskej, pokúsime sa poukázať aj na publikácie z pera domácich, českých a slovenských autorov, i na niekoľko publikácií, ktoré boli preložené.

Prevažná časť sledovanej literatúry je z posledných dvoch-troch dekád (cca od r.1980), výnimočne spomenieme diela z rokov 1950-80. Záverom tejto časti sa pokúsime stručne zhrnúť stav a prínos doterajšieho bádania a naznačiť možný prínos našej práce.

2.1 Doterajšie bádanie ku kňazstvu v knihe Zjavenia

Pokiaľ vieme, od polovice minulého storočia bola napísaná len jedna monografia a niekoľko odborných článkov, ktoré sa venujú téme kňazstva v Zj.¹⁸ Pozrime sa na prínos tých najdôležitejších.

2.1.1 Elisabeth Schüssler Fiorenza (1938-)

Jednoznačný primát v tejto téme patrí dizertačnej práci, ktorú pod vedením Dr. Schnackenburga (Würzburg) vypracovala, v r.1969/70 odovzdala a následne obhájila Elisabeth Schüssler Fiorenza na katolíckej

¹⁸ Schüssler Fiorenza, Elisabeth. *Priester für Gott: Studien zum Herrschafts-und Priestermotiv in der Apokalypse*, Neutestamentliche Abhandlungen, n.F, Bd. 7. Münster: Aschendorff, 1972; Hasitschka M. *Die Priestermetaphorik in der Apokalypse als Ausdruck der Verbundenheit der auf Erden lebenden mit den zur Auferstehung gelaugten Christen*. StudNTUmwelt 29 (2004), str. 179-192; Bandstra, A. J. „A Kingship and Priests“: *Inaugurated Eschatology in the Apocalypse*. Calvin Theological Journal. Grand Rapids: Calvin Theological Seminary. Vol 27, No.I. April 1992. Feuillet, A. *Les chretiens pretres et rois d'apres l'Apocalypse. Contribution a l'etude de la conception chretienne du sacerdoce*. Revue Thomiste 75 (1975) 40-66. Stručná poznámka, ktorá nerozvíja zásadné témy: Brownlee, W. H. *The Priestly Character of the Church in Apocalypse*. NTS 5 (1958-59) pp. 224-25.

teologickej fakulte v Münsteri.¹⁹ V edícii *Neutestamentliche Abhandlungen* bola potom táto 450 stranová práca (na podnet prof. J.Gnilky) publikovaná v roku 1972. V poznámke k článku publikovanom v roku 2006 Schüssler Fiorenza hovorí, že jej dizertačná práca je veľa používaná, ale nikdy nebola preložená do angličtiny.²⁰ Táto práca bola pravdepodobne iniciovaná a nadväzuje na Schnackenburgov výklad vzťahu Božej vlády a milénia v Zj 20.²¹

Schüssler Fiorenza sa v úvodnej časti (str.4-67) venuje najprv historicko-dogmatickému pozadiu učenia o všeobecnom kňazstve, potom v krátkom prehľade pripomína niekoľko exegetických prác, ktoré sa dotýkajú tejto témy a následne stanovuje ciele a metódy svojej práce. V tejto časti poukazuje najmä na to, že exegetické bádanie v tejto oblasti bolo silne ovplyvnené dogmatickými otázkami.²² Je však potrebné skúmať túto tému ako historickú otázku a potom na historicko-kritické bádanie nadviazať pokusom o teologické pochopenie prínosu jednotlivých biblických spisov k tejto téme.²³ Kým za “locus classicus” sa k téme všeobecného kňazstva pokladá 1Pt 2:5,9, Schüssler Fiorenza sa podujala sledovať “inú cestu”, konkrétne knihu Zj.²⁴

Jadro práce potom člení do 6 kapitol. V prvej sa sústreďí na textuálnu kritiku a sz pozadie kňazských textov v Zj (68-112). V druhej kapitole pokračuje v anylyze sz textov (113-166). Takmer 100 strán týchto dvoch kapitol sa venuje najmä podrobnému skúmanie textu v Ex 19:4-6, ale aj Iz

¹⁹ V niekoľkých rozhovoroch autorka opisuje, ako bola pôvodne jej žiadosť o štipendium Rudolfom Schnackenburgom zamietnutá, keďže nechcel obmedzené zdroje investovať do niekoho, kto v teológii nemá budúcnosť (nakolko nie je mužom). Nakoniec jej ponúkol tému Všeobecného kňazstva s tým, že ak by ju dal vypracovať mužovi, asi by ho nikdy neordinovali.

²⁰ Schüssler Fiorenza, Elisabeth. *Babylon the Great: A Rhetorical-Political Reading of Revelation 17-18*. In: *The Reality of Apocalypse. Rhetoric and Politics in the Book of Revelation*, ed. David L. Barr. SBL Symposium Series 39. Atlanta: SBL, 2006. Str. 243

²¹ Schnackenburg, Rudolf. *God's Rule and Kingdom*. Edinburgh: Herder; Freiburg: Nelson, 1963. Na str. 346 hovorí o potrebe detailnej exegetickej podpory svojho výkladu. Tú následne vypracovala Schüssler Fiorenza vo svojej doktorskej práci. Aj keď sa to v jej práci priamo neudáva, ale priamu súvislosť tu vidí aj napr. Mealy, J.W. *After the Thousand Years. Resurrection and Judgement in Revelation 20*. JSNTSup 70. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1992; str.36.

²² Schüssler Fiorenza, *Priester*, str.60.

²³ Op.cit. str. 60-61.

²⁴ Op.cit. str. 61.

61:6.²⁵ V kapitole 3 a 4 sa ťažisko presúva späť k textom v Zj 1:5-6 a 5:9-10. Na vyše 100 stranách sa venuje štruktúrálnej analýze, histórii formy, tradície a redakcie týchto textov. Kým tieto dva texty vidí ako poukazujúce na kňazstvo a kraľovanie vykúpených v prítomnosti, v kapitole 5 a 6 (291-416) sa venuje najmä Zj 20:4-6 a 22:3-5, ktoré podľa nej poukazujú na kňazstvo a kraľovanie vykúpených v eschatologickej budúcnosti.

V záverečnom zhrnutí (417-421) Schüssler Fiorenza vyvodzuje a sumarizuje závery, na ktoré jej exegetická práca poukázala. Medzi tie najzávažnejšie patrí aj to, že autorovi Zj išlo v Zj 1:5-6 a 5:9-10 viacej o rozvíjanie vládno-politického momentu (herrscherlich-politische Moment), ako kňazsko-kultického.²⁶ To súvisí aj s tým, že podľa Schüssler Fiorenzy kult a kňazská služba sú možné len v nebi alebo v eschatologickej budúcnosti.

Len tam, kde je panstvo a vláda Božia a Kristova uznaná a reálna, je bohoslužba chvály možná. Vláda a kult sú v Zj nerozlučne spojené (...). Tak je pochopiteľné, prečo kresťania na zemi, ktorí sú v krste prehlásení za kňazov, nemôžu vykonávať žiadne kňazské funkcie. Kým sú vo svete a eschatologická spása na Božom tróne ešte nie je viditeľná skutočnosť, ešte nestoja pred Bohom a preto mu nemôžu kňazsky slúžiť (...). Čo bolo právom kňazov a najmä veľkňazov, konkrétne, možnosť bezprostredného prístupu k Bohu, bude podľa Zj v plnosti vystihovať eschatologickú existenciu Božích služobníkov.²⁷

Esther Yue L. Ng v dizertačnej práci (University of Aberdeen, 1999) v ktorej hodnotí feministickú teológiu Schüssler Fiorenzy menuje aspoň 47 publikácii, ktoré Schüssler Fiorenza napísala v rokoch 1964-1999.²⁸ Za

²⁵ Na základe Iz 61:6 hovorí o „eschatologickom kňazstve sz ľudu Božieho“, str.155-166.

²⁶ Op.cit., str. 418.

²⁷ Op.cit., str. 420-421.

²⁸ Ng, Esther Yue L. *Reconstructing Christian Origins? The Feminist Theology of Elisabeth Schüssler Fiorenza: An Evaluation*. Carlisle, Cumbria: Paternoster Press. 2002. Str. 393-395.

posledných 10 rokov k nim musíme prirátať množstvo ďalších štúdií i monografií. To poukazuje na význam jej dizertačnej práce, aj na ktorej základe dostala pozvanie učiť na katolíckej univerzite v Notre Dame, USA. Po 15 rokoch prešla na pôvodne protestantskú Harvard Divinity School, kde pôsobí od r.1988 až dodnes.

Kým na jednej strane musíme s veľkým rešpektom hodnotiť dôslednosť, hĺbku i prínos jej dizertačnej práce, takmer 40 rokov, ktorých ubehlo od jej napísania prinieslo mnoho zmien v biblickej teológii, v prístupe ku knihe Zj a tak aj k téme kňazstva v Zj. Ako však uvidíme hneď v ďalšej časti, už krátko po publikovaní jej kľúčovej práce nachádzame aj autorov, ktorí jej pohľady nezdierajú.

2.1.2 André Feuillet (1909-1998)

Len tri roky po publikovaní Schüssler Fiorenzinej dizertačnej práce vyšiel v *Revue Thomiste* článok iného katolíckeho autora, André Feuillet, *Les chrétiens prêtres et rois d'après l'Apocalypse. Contribution à l'étude de la conception chrétienne du sacerdoce.*²⁹ Feuillet je oboznámený s prácou Schüssler Fiorenzy a hneď v úvode svojho článku hovorí:

Autorkin výskum je veľmi dlhý, pretože nechcel nechať nič v tieni a tak sa zaoberá mnohými odbočkami. My chceme ísť, naopak, priamo až nakoniec, aby sme nezanedbali osvetlenie oboch pasáží Apok 1,5-6 a 5,9-10 vo všeobecnom kontexte Jánovho zjavenia. V mnohých dôležitých bodoch sa naša exegetická orientácia hlboko líši od tej, ktorú urobila E. S. Fiorenza.³⁰

²⁹ Feuillet, André. *Les chrétiens prêtres et rois d'après l'Apocalypse. Contribution à l'étude de la conception chrétienne du sacerdoce.* *Revue Thomiste* 75 (1975) 40-66. Rok predtým publikoval Feuillet článok o všeobecnom kňazstve v 1Pt2 «*Les 'sacrifices spirituels' du sacerdoce royal des baptisés (1Pt. 2,5), Leur préparation dans l'Ancien Testament*», dans *NRT* XCVI, 1974, str. 704-722. Pokiaľ vieme, ani jeden z článkov nebol preložený. Už v r.1964 vyšiel preklad jeho (pôvodne francúzkeho) úvodu k štúdiu Zj pod názvom *The Apocalypse*. Staten Island: Alba House. 1964. 143 strán.

³⁰ Feuillet, *Les chrétiens prêtres*, str. 41.

Zásadné rozdiely medzi štúdiou Feuilleta a Schüssler Fiorenzy vidíme v týchto oblastiach:

- 1) Feuillet považuje za kľúčový moment k pochopeniu kňazstva v Zj (i v celom Písme) Izaiášove piesne o Služobníkovi a zvlášť Iz 52:13 – 53:12.³¹
- 2) Feuillet síce odkazuje na Ex 19:6 a Iz 61:6, ale zásadne trvá na tom, že „kňazstvo kresťanskej ekonómie je úplne novou realitou“ a Ex 19:6 môže byť maximálne východiskom.³² Na inom mieste hovorí: „použitie starozmluvného jazyka a obrazov v Apokalypse, by nemalo udávať smer; tento jazyk a tieto obrazy sú kristianizované“.³³
- 3) Otvorene so Schüssler Fiorenzou nesúhlasí v otázke, či tri tituly dané Kristovi v 1:5 (Verný svedok, Prvorodený z mŕtvych a Vládca nad kráľmi zeme) sú implicitným popisom Utrpenia, Vzkriesenia a Nanebovstúpenia. Na rozdiel od Schüssler Fiorenzy tvrdí, že tu pozorujeme skutočnú zhodu medzi tým, čo autor tvrdí v 1:5 o Kristovi kráľovi a kňazovi a v 1:6 o kresťanoch ako kňazoch.³⁴
- 4) Asi najväčší rozdiel nachádzame v porozumení vykúpenia v Zj 5:9-10. Podľa Feuilleta, Schüssler Fiorenza navrhla „novú, veľmi udivujúcu interpretáciu“ tohto miesta, keď spásu rozumie ako „sociálnej a politickej skutočnosti, (...) menej ako oslobodeniu od hriechu ktorý je v nás, a skôr ako odstráneniu utláčajúcich štruktúr sveta a všetkých nespravodlivých sociálnych situácií, za potreby násilnej revolúcie“.³⁵ Podľa Feuilleta v Zj nenájdeme nič, čo by nás oprávňovalo vyvodzovať sociálno-politickú koncepciu o čisto budúcej spásu.

³¹ V 26 stranách svojho článku na Iz 53 odkazuje 44 krát.

³² Feuillet, *Les chrétiens prêtres*, str. 44.

³³ Feuillet, *Les chrétiens prêtres*, str. 57.

³⁴ Op.cit., str. 46. Schüssler Fiorenza tu ide aj proti svojmu školiteľovi R.Schnackenburgovi (*God's Rule and Kingdom*, str.330).

³⁵ Op.cit., str. 56.

- 5) To zároveň poukazuje na zásadný rozdiel v pohľade na eschatológiu. Kým Schüssler Fiorenza dáva v spojitosti s kňazstvom v Zj dôraz na eschatologickú rezervovanosť, Feuillet naopak hovorí o inaugurovanej eschatológii, ako o základnom predpoklade k porozumeniu konceptu kňazstva v Zj.³⁶ Tento rozdiel je založený aj na rôznom zvážení textuálno-kritických dôkazov v Zj 5:10, kde sa Feuillet, na rozdiel od Schüssler Fiorenzy prikláňa k prezentnému βασιλευουσιν.³⁷
- 6) Rozdielne vidia aj kontext Zj 1 oproti Zj 5. Kým Schüssler Fiorenza tvrdí, že v Zj 1 (tradičný materiál krstného vyznania) je rozvíjaná viacej téma kraľovania a v Zj 5 sú otvárané nové obzory eschatologického kňazstva, Feuillet si naopak myslí, že v Zj 1 poukazuje kontext viacej na funkciu kňazskú, kým v Zj 5 viacej na funkciu kraľovania.³⁸

Zvlášť na tému inaugurovanej eschatológie v súvislosti s kňazstvom veriacich o niekoľko desaťročí neskôr (1992) nadviazal článok amerického autora Bandstru.

2.1.3 Andrew J. Bandstra

V apríli 1992 publikovaný článok *Kraľovanie a kňazi: Inaugurovaná eschatológia v Apokalyipse* („*A Kingship and Priests*“: *Inaugurated Eschatology in the Apocalypse*) je časťou autorovej prednášky pri príležitosti jeho konvokácie na Calvin Theological Seminary v Grand Rapids, Michigan, USA v septembri 1991. Hneď v úvode poukazuje na dva rôzne pohľady na knihu Zj a jej poslanstvo. Ten prvý síce uznáva, že Ježiš bol predstavený ako ten, ktorý je hodný otvoriť zvitok z rúk Sediaceho na tróne, to ale príliš nemení súčasnú situáciu. Prináša však sľuby pre budúcnosť, akýsi

³⁶ Feuillet, *Les chrétiens prêtres*, str. 55-57.

³⁷ Op.cit., str.52.

³⁸ Op.cit., str. 53.

zlatý vek, kedy mučeníci a svätí budú kňazmi Boha a budú vládnuť s Kristom tisíc rokov. Zatiaľ však, Cirkev bude čeliť prenasledovaniu, nebezpečiu a boju. Takže posolstvo pre Cirkev je: Vydržte, Cirkev, lebo v budúcnosti sa stanú dobré veci. Ak vydržíte pevne odhodlaní a zvíťazíte, dostanete korunu života.

Druhý pohľad je, že posolstvo pre Cirkev je posolstvom radostnej participácie (...). Kristus (...) skrze svoju smrť a vzkriesenie bol nie len vyvýšený, aby panoval nad kráľmi zeme, ale do tejto úlohy zahrnul aj súčasnú Cirkev. Veriaci sú kráľovskou komunitou, ktorá svedčí o súčasnej vláde Krista vo svete. A sú aj kňazskou komunitou, ktorá sa teší z Božej prítomnosti, modlí za svet a prináša evanjelium Toho, ktorý bol mŕtvy, ale hľa, je živý na veky vekov (...). Je to takýto pohľad inaugurovanej eschatológie, ktorému sa v krátkosti venuje táto esej.³⁹

Po tomto úvode Bandstra odkazuje na prácu Schüssler Fiorenzy, ktorú považuje za "to definitívne pojednanie" (*the definitive treatment*) textov Zj súvisiacich s témou kňazstva, ku ktorému sa musia vrátiť aj tí odborníci, ktorí s autorkou v jednotlivých pohľadoch nesúhlasia. Ako príklad v poznámke uvádza v predchádzajúcej časti prejednaný článok Feuilleta, ale aj prácu Alberta Vanhoyea, ktorej sa ešte budeme venovať.⁴⁰

Po úvodnej časti poukazuje na Kristologický kontext (str.12-15) a následne sa v časti Kraľovanie a kňazi (str. 15-25) venuje najmä trom exegetickým úvahám (16-20) a teologickému pochopeniu inaugurovanej eschatológie, ktorá sa prejavuje v predmetných veršoch (Zj 1:5-6 a 5:9-10).

³⁹ Bandstra, Andrew J. „*A Kingship and Priests*“: *Inaugurated Eschatology in the Apocalypse*. Calvin Theological Journal. Grand Rapids: Calvin Theological Seminary. Vol 27, No.I. April 1992. Str 10-11.

⁴⁰ Op.cit. str. 11, pozn.2.

2.1.4 Martin Hasitschka

Posledným príspevkom k téme kňazstva v Zj je článok nemeckého, jezuitského autora, ktorý bol publikovaný v r.2004.⁴¹ Hasitschka sa sústreďí na exegetickú prácu s textom. Do diskusie s predchádzajúcimi publikáciami či inými autormi sa príliš nepúšťa. Jeho najväčší prínos vidíme v zameraní pozornosti a pomenovaní vzťahu medzi ešte sužovanou, pozemskou Cirkvou a už oslávenou, nebeskou (ako to naznačuje aj nadpis jeho článku). Tento vzťah ku koncu svojej krátkej štúdie vystihuje slovami:

Môžeme tu hovoriť o tajomnom prepojení a spolupatričnosti (*geheimnisvollen Verbundenheit und Solidarität*) medzi ešte utláčaným (sužovaným) pozemským a už dokonalým nebeským ľudom Božím.⁴²

Poukázaním na vzťah týchto dvoch aspektov (už, ale ešte nie) kňazstva a kraľovania sa Hasitschka prikláňa k inaugurovanému porozumeniu všeobecného kňazstva v Zj.

Pokiaľ vieme, priamo téme kňazstva v Zj sa viacej odborných publikácií v posledných desaťročiach zásadne nevenuje. Je tu však niekoľko monografií takmer poslednej dekády (1997-2004), ktoré sa venujú príbuznej téme chrámu.⁴³ Kým Ben-Daniels, Spatafora a Briggs obmedzujú svoj záujem na knihu Zj, Beale, inšpirovaný práve knihou Zj, rozšíril svoj záujem a sleduje tému chrámu od Genezis až po Zj. Tieto štúdie zohrali veľmi dôležitú úlohu pri našom premýšľaní o kňazstve, keď sme sa pri sledovaní ich trajektórie neustále pýtali otázku: A ako je to

⁴¹ Hasitschka M. *Die Priestermetaphorik in der Apokalypse als Ausdruck der Verbundenheit der auf Erden lebenden mit den zur Auferstehung gelaugten Christen. Bibeltheologische Skizze.* StudNTUmwelt 29 (2004), str. 179-192.

⁴² Hasitschka, M., *Die Priestermetaphorik*, str. 190 .

⁴³ Beale, Gregory K. *The Temple and the Church's Mission: A Biblical Theology of the Dwelling Place of God.* New Studies in Biblical Theology, 17. Downers Grove, Ill: InterVarsity Press; Leicester, England: Apollos, 2004. Ben-Daniel, John and Gloria. *The Apocalypse in the Light of the Temple: A New Approach Ro the Book of Revelation.* Jerusalem: Beit Yochanan, 2003. Briggs, Robert A. *Jewish Temple Imagery in the Book of Revelation*, Studies in Biblical Literature, 10. New York: Peter Lang, 1999. Spatafora, Andrea. *From the 'Temple of God' to God as Temple: A Biblical and Theological Study of the Temple in the Book of Revelation*, Tesi Gregoriana Serie Teologia, 27. Rome: Editrice Pontificia Universita Gregoriana, 1997.

s kňazstvom toho-ktorého chrámu? K týmto monografiám je potrebné priradiť aj niekoľko článkov, ktoré sa venujú kulticko-liturgickým témam, zvlášť v Zj. Odkazy na ne nájde čitateľ na príslušných miestach práce.

Ďalšou kategóriou relevantnej literatúry sú výkladové práce ku knihe Zj. Tu sa objavujú už aj práce domácich, českých a slovenských teológov. Orientačný zoznam dostupnej literatúry k Zj (asi 30 publikácii) pripojil k svojmu článku v r.1995 J.Beneš.⁴⁴ K nim by sme mohli pridať monografiu katolíckeho prof.Farkaša o symbolike v Zj.⁴⁵ Prínosom pre našu prácu bol aj vynikajúci článok husitského teológa J.Mánka.⁴⁶ Závery jeho práce sa priamo dotýkajú aj témy kňazstva v Zj. Tejto témy sa dotýka aj kapitola *Kam zmizeli kněží?* v populárnejšom diele husitského prof.Z.Sázavy.⁴⁷ Témy sa týka aj nedávna monografia súčasného generálneho biskupa ECAV v SR, M.Klátika.⁴⁸

Za zmienku stoja ešte tri preklady, ktoré sa v slovenčine, resp. v češtine objavili v poslednej dekáde. V r.1999 vyšiel slovenský preklad výkladu k Zj od adventistického odborníka J.Doukhana, ktorý masívne stavia na knihe Dn a chiastickú štruktúru Zj vidí veľmi jednoznačne postavenú na židovských sviatkoch.⁴⁹ Ďalšie dve útle monografie, zhodne z pera amerických autorov, sa objavili v r.2005. Kým Hahnova *Baránkova večera*⁵⁰ je venovaná vzťahu katolíckej liturgie a knihy Zj, Spilsburyho *Trůn, Beránek a Drak* je stručným úvodom k štúdiu Zj.⁵¹

⁴⁴ Beneš, Jiří. *Přístup ke knize Zjevení* (teoretická úvaha o pochybnostech nad vykladačskou prací). Akademie 93. Sborník č.III (1/97), str. 70-76.

⁴⁵ Farkaš, Pavol. *Symbolika čísiel a farieb v Zjavení apoštola Jána*. - 1. vyd. - Bratislava : Univerzita Komenského, 2003. Žiaľ, jeho dizeračná práca na Zj 12 zatiaľ nebola z taliančiny preložená.

⁴⁶ Mánek, Jindřich. *Normativní charakter novozákonní eschatologie*. In: Sázava, Z. *Ze smrti do života. O svěřených hřivnách aneb Jindřich Mánek*. Praha: Blahoslav, 1998, str. 111-120.

⁴⁷ Sázava, Zdeněk. *Padesát novozákonních záhad*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1981.

⁴⁸ Klátik, Miloš. *Všeobecné kňazstvo pokrstených veriacich*. Bratislava. 2004. V úvode (str. 8) si za cieľ stanovuje „analyzovanie problematiky všeobecného kňazstva vo svetle Božieho slova a prameňov Lutherovej reformácie a zároveň navrhnutie možnosti využitia učenia o všeobecnom kňazstve v živote cirkevného zboru“. Biblickým východiskám sa však venuje len okrajovo, jadro práce je systematicko-historické, s praktickou aplikáciou v poslednej kapitole.

⁴⁹ Doukhan, Jacques. *Krik nebies. Prorocký výklad Apokalypsy*. Vrútky: Advent-Orion, 1999. Z fr.originálu *Le Cri du Ciel, Etude prophétique sur le livre de l'Apocalypse*, preložil Ján Muráň, prvé vydanie. 230 str.

⁵⁰ Hahn, Scott. *Baránkova večera*. Bratislava: Redemptoristi, 2005. 146 strán.

⁵¹ Spilsbury, Paul. *Trůn, Beránek a Drak*. Praha: Návrat domů. 2005. 92 strán.

Komentárom k Zj, podobne ako k ostatným knihám Písma, niet konca kraja. Zoznam všetkých použitých komentárov uvádzame v bibliografii na konci práce. Na tomto mieste sa obmedzíme na vyzdvihnutie dvoch masívnych diel z prelomu storočia, ktoré sa podrobne venujú gréckemu textu Zj. Kým Auneho 3-zväzkové referenčné veľdielo vychádza z dôležitosti grécko-rímskeho pozadia Zj, Bealeov detailný komentár zdôrazňuje nevyhnutnosť poznania SZ (a neskoršieho judaizmu) pre správne pochopenie Zj.⁵² Tak sa tieto dva komentáre výborne dopĺňajú.

Ako posledné v tejto časti spomenieme dve diela R.Bauckhama, ktoré získali všeobecný rešpekt a zásadne ovplyvnili tvár súčasného bádania v oblasti Zj. Lepšie je začať útlou, bežnému čitateľovi prispôsobenou knižkou Teológia knihy Zjavenie (*The Theology of the Book of Revelation*).⁵³ Náročnejšiemu čitateľovi je potom určená zbierka esejí nazvaná Vrchol Proroctva: Štúdie ku knihe Zjavenia (*The Climax of Prophecy: Studies on the Book of Revelation*).⁵⁴

2.2 Ďalšie relevantné štúdie biblicko-teologického charakteru

Ak by sme čakali, že k téme kňazstva v NZ nájdeme podstatne viacej materiálu ako ku kňazstvu v Zj, budeme prekvapení. Téma kňazstva v NZ je téma hrubo zanedbávaná. Ak aj existujú nz štúdie na tému kňazstva v NZ, vo veľkej väčšine sa venujú Kristovmu veľkňazstvu v Heb, príp. kňazským textom v 1 Pt 2.⁵⁵ V tejto časti by sme chceli najprv poukázať na pomerne výnimočnú monografiu A.Vanhoyea, v ktorej si dal za cieľ

⁵² Aune, David E. *Revelation 1-5*, Word Biblical Commentary, 52. Dallas: Word, 1997. *ibid. Revelation 6-16*, Word Biblical Commentary, 52B. Nashville: Nelson, 1998. *ibid. Revelation 17- 22*, Word Biblical Commentary, 52C. Nashville: Thomas Nelson, 1998. Beale, G. K. *The Book of Revelation: A Commentary on the Greek Text*, The New International Greek Testament Commentary. Grand Rapids: Eerdmans, 1999.

⁵³ Bauckham, Richard. *The Theology of the Book of Revelation*, New Testament Theology Series. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

⁵⁴ Bauckham, Richard. *The Climax of Prophecy: Studies on the Book of Revelation*. Edinburgh: T&T Clark, 1993. 550 strán.

⁵⁵ Napr. v knižnici Tyndale House, Cambridge sme objavili monografiu R.Nelsona, *Raising up a Faithful Priest: Community and Priesthood in Biblical Theology*. 1st ed. Louisville, Ky: Westminster/John Knox Press, 1993, ktorej nadpis sľuboval zaujímavý materiál. V knihe ktorá je priamo venovaná biblickej teológii kňazstva sa ale texty zo Zj takmer nespomínajú.

zmapovať učenie o kňazstve v celej NZ. Za zmienku stojí aj vynikajúci článok A.Cheunga. V krátkosti potom zmienime monografiu J.M. Scholera o kňazstve v Heb a nakoniec poukážeme na nový prístup k téme kňazstva v článkoch Fletcher-Louisa.

2.2.1 Albert Vanhoye (1923-)

Na pomerne jedinečnú prácu sa podujal A.Vanhoye, ktorý veľmi správne v úvode svojej štúdie poukazuje na nevyhnutnosť biblicko-teologických, exegetických základov pre systematicko-ekleziologickú i praktickú diskusiu (ale nepriamo i na absolútny nedostatok takejto práce pri téme kňazstva).⁵⁶ Prvým negatívom inak výbornej monografie je, že v anglickom preklade je podľa našich skúseností takmer nedostupná. O jej rozšírení v pôvodnej francúzskej verzii nemáme informácie.

Vanhoye po úvodných poznámkach člení svoju prácu na časti: 1 SZ kňaz a kresťanská viera (str. 1-60); 2 Ježiš Kristus, nový kňaz (61-238) a 3 Kňazský ľud (239-310). Záverečné úvahy sumarizujú jeho exegetický a biblicko-teologický prínos k skúmanej téme (311-318).

Ak sa na chvíľu sústredíme na Vanhoyeovu časť o kňazstve v Zj, môžeme si všimnúť niekoľko významných bodov:

- 1) Na rozdiel od mnohých komentátorov, podľa Vanhoyea v Zj Kristus nie je predstavený ako kňazská osoba.⁵⁷ Úplne v protiklade s Feuilletom, Vanhoye nevidí súvis medzi Iz 53:7 a Zj 5:6 a tvrdí, že Zj nepoužíva rituálnu terminológiu a nechce Krista pripodobniť obetnému Baránkovi.⁵⁸
- 2) Ako všetci ostatní, aj Vanhoye vidí za kňazskými textami Zj sz pozadie Ex 19:6. Podobne ako Bandstra, aj Vanhoye zdôrazňuje, že

⁵⁶ Vanhoye, Albert. *OT Priest and the New Priest according to the NT*. Petersham: St.Bede's, 1986, str. xii.

⁵⁷ Op.cit., str. 280-282.

⁵⁸ Op.cit., str. 282.

to, čo sz prorocky predpovedala, Zj prehlasuje ako Kristom aktívne vykonané.⁵⁹

- 3) Vanhoye explicitne prehlasuje tézu Schüssler Fiorenzy o tradičnom krstnom vyznaní v Zj 1 za problematickú a správne poukazuje, že inaugurácia do kňazského stavu je priamo spájaná s Kristovou preliatou krvou vo “víťaznej smrti. Krst je len jej sviatostnou aplikáciou.”⁶⁰
- 4) Podľa Vanhoyea, na rozdiel od 1Pt, ktorý poukazoval najmä na korporátny význam kňazstva, Zj ide o krok ďalej, keď ukazuje, že čítaním Zj 1:6 “každý člen Cirkvi uznáva, že Kristus ho/ju osobne urobil kňazom... Je tu pluralita kňazov, s ktorých každý je schopný prinášať Bohu chválu.”⁶¹
- 5) Vanhoye na viacerých miestach zdôrazňuje, že prínosom Zj k téme kňazstva je aj neoddeliteľnosť tohto konceptu od kraľovania.⁶²

Ako vidíme, niektoré témy sa objavujú opakovane u viacerých autorov, niekedy však s úplne protichodnými názormi a závermi.

2.2.2 Alex T.M. Cheung

Krátka štúdia Cheunga *Kňaz ako vykúpený človek: Biblicko-teologická štúdia kňazstva* je výborným príkladom biblicko-teologickej práce, ktorá sa neobmedzuje na pojmový výskyt niektorých slovných skupín, ale vníma jednotu kánona a sleduje trajektóriu kňazstva doslova od Adama.⁶³

V prvej časti sa zameriava na kňazstvo v SZ a poukazuje na potrebu všímať si nie len aktivity a funkcie kňazov, ale aj ich hodnotu a podstatu (nature).⁶⁴ Veľmi prínosnou je jeho druhá kapitola, v ktorej poukazuje na

⁵⁹ Op.cit., str. 284.

⁶⁰ Op.cit., str. 286.

⁶¹ Op.cit., str. 287.

⁶² Op.cit., str. 295-296.

⁶³ Cheung, Alex T. M. *The Priest as the Redeemed Man: A Biblical-Theological Study of the Priesthood*. JETS 29/3. September 1986, str. 265.

⁶⁴ Op.cit., str. 265.

Ježiša, ako eschatologického človeka-kňaza.⁶⁵ Správne zdôrazňuje, že nie len v Heb, ale už aj v evanjeliách (najmä Lk) nachádzame zmienky, ktoré poukazujú na Ježišove kňazstvo. Po tom, ako v krátkej tretej kapitole sumarizuje Kristove kňazstvo v Heb, sa štvrtá kapitola venuje kňazstvu všetkých veriacich. Pripomína, že týmto smerom ukazuje mnoho n z textov, vrátane Zj 1:6; 5:10; 20:6. Túto časť končí konštatovaním, že: „Je mnoho zmätku, ak si niekto neuvedomuje, že kňazská identifikácia veriaceho s Kristom je v prvom rade vecou postavenia a nie výkonu, v prvom rade vecou hodnoty a nie funkcie.“⁶⁶

Prínos tejto štúdie je v poukázaní na potrebu biblicko-teologickej práce, ktorá skúma jednotlivé témy a predmety v ich historickom vývoji, ako ich máme zachytené v spisoch SZ a NZ. Takýto prístup je zvlášť potrebný pri analýze a výklade textov zo Zj, ktoré je plné sz symboliky a obrazov.

2.2.3 John M. Scholer

Výnimočnosť tejto monografie je v tom, že na rozdiel od niektorých explicitných poznámok o neprítomnosti všeobecného kňazstva v Heb,⁶⁷ Scholer dôslednou analýzou a exegézou kľúčových miest Heb poukazuje na jasné spôsoby, akými Heb označuje kresťanov za kňazov.

Po veľmi prehľadnom úvode k téme kňazstva v SZ, pseudoepigrafoch, rabínskej literatúre, Qumránskej literatúre, Filovi a mystérijných náboženstvách (str.13-81) a krátkej časti o veľkňazskej kristológii Heb (82-90), sa v troch kapitolách venuje kňazstvu veriacich v epištole Heb. Poukazuje naň skúmaním kultických pojmov *προσερχεσθαι* (91-149), *εισερχεσθαι* (150-184) a *τελειουν* (185-200) v kontexte Heb.⁶⁸

⁶⁵ Op.cit., str. 269-272.

⁶⁶ Op.cit., str. 274.

⁶⁷ Vanhoye, *Priest*, str. xiv.

⁶⁸ Scholer, John M. *Proleptic Priests: Priesthood in the Epistle to the Hebrews*, *Journal for the Study of the New Testament Supplement Series*, 49. Sheffield: JSOT, 1991.

Jeho prínos je najmä v poukázaní na potrebu nových kreatívnych exegetických prístupov, ktoré sa odvážia spochybníť aj desaťročia akceptované východiská a v dôkaze, že biblicko-teologický koncept všeobecného kňazstva má oporu aj v Heb.

2.2.4 Crispin H.T. Fletcher-Louis

Okrem úvodných úvah o všeobecnom zanedbávaní témy kňazstva v moderných biblických štúdiách a dôvodoch, ktoré za tým môžu stáť,⁶⁹ vidíme obrovský prínos týchto dvoch článkov v odvahe narušiť ustálené vody biblických názorov (podobne ako Scholer) a výzvu na opätovné premyslenie Ježišovho vzťahu ku kňazstvu (ako aj Cheung). Aj keď sa téma tejto štúdie priamo nedotýka našej témy, poukazuje na takmer neskúmané aspekty Ježišovho (veľ)kňazstva, ako ich vidíme zachytené v evanjeliách. Takéto poznávanie „nových“ aspektov kňazstva prináša nové svetlo a tým zásadne obohacuje a rozširuje aj koncept všeobecného kňazstva.⁷⁰

2.3 Zhrnutie

V tejto časti sme naznačili dostupnú sekundárnu literatúru, ktorá ovplyvnila náš prístup k skúmanej téme.

Medzi najdôležitejšie exegetické a teologické otázky, ktoré vyšli na povrch v doterajšom bádani potom patrí vzťah kňazstva a kraľovania (Schüssler Fiorenza, Vanhoye, Bandstra), hermeneutický prístup k textom Zj a rôzne chápanie eschatologického rámca (Feuillet i Bandstra proti Schüssler Fiorenza), vzťah všeobecného kňazstva ku kňazstvu Kristovmu

⁶⁹ Fletcher-Louis, Crispin H.T., Jesus as The High Priestly Messiah: Part 1. In: Journal for the Study of the Historical Jesus vol.4.2 (2006), str. 156.

⁷⁰ Okrem čítania jeho veľmi inšpiratívnych článkov som mal pri jednom zo študijných pobytov v Cambridge aj možnosť osobného rozhovoru s Crispinom Fletcher-Louisom. Jeho široký akademický záber, hlboká znalosť kňazsko-kultickej problematiky i priateľská otvorenosť boli pre mňa veľkým povzbudením.

(Scholer, Fletcher-Louis), ale aj dôležitosť širšieho biblicko-teologického kontextu pre správne pochopenie kňazstva v Zj (Cheung, Beale).

Zároveň si môžeme všimnúť, že z relatívne malého množstva existujúcich biblicko-teologických pojednaní na tému kňazstva, je väčšina z pera katolíckych autorov. Paradoxne, k učeniu o všeobecnom kňazstve sa však historicky hlásili najmä cirkvi reformačné. Aj to poukazuje na priestor, ktorý je potrebné vyplniť dôslednou exegeticko-biblickou prácou, ktorá berie do úvahy širší biblický kontext i špecifiká Apokalypsy.

3 Biblický kontext kňazstva a exegetické východiská ku knihe Zjavenia

Po tom, ako sme uviedli tému a poukázali na súčasný stav bádania, v nasledujúcej kapitole naznačíme nevyhnutný širší biblický kontext pre správne pochopenie kňazstva a zhrnieme špecifické východiská pre exegetickú prácu na knihe Zj.

3.1 Biblický kontext kňazstva⁷¹

V tejto časti sa v krátkosti venujeme kňazstvu v SZ, v intertestamentálnom období a v spisoch NZ. Cieľom takéhoto prehľadu je poukázať na biblický kontext, na pozadí ktorého môžeme v jadre práce pozorovať kňazstvo v Zj.

3.1.1 Kňazstvo v Starej Zmluve

Ak chceme hovoriť o kňazstve v rámci biblických štúdií, musíme v krátkosti zhrnúť kňazstvo v SZ. V druhej polovici minulého storočia bolo napísaných niekoľko monografií na túto tému, z ktorých niektoré sa pod vplyvom dobových trendov venovali aj kňazstvu v okolitých národoch,⁷² kým iné sa sústredili na kňazstvo Izraela.⁷³

Pojmy. Najdôležitejším hebrejským pojmom (okolo 750x v SZ) označujúcim kňaza je כֹּהֵן, ktorého etymológia nie je jasná.⁷⁴ V slovesnej forme nachádzame כֹּהֵן - jednať v úlohe/stať sa kňazom (23x), abstraktné podstatné meno ženského rodu označujúce kňazstvo כֹּהֲנָתִים (14x), Aramejské podstatné meno כֹּהֵן (8x všetky v Ezdr 6-7) a 3x nachádzame

⁷¹ Časti nasledujúcej podkapitoly boli publikované ako Uhrin, B. *Všeobecné kňazstvo v Písme*. In: Evanjelikálny teologický časopis 1/ 2008, str. 66-78.

⁷² Sabourin, Leopold. *Priesthood. A comparative study*. Leiden: Brill, 1973.; James, E.Oliver. *The Nature and Function of Priesthood. A Comparative and Anthropological Study*. London: Thames and Hudson, 1955.

⁷³ napr. Cody, Aelred. *A History of Old Testament Priesthood, Analecta Biblica*, 35. Rome: Pontifical Biblical Institute, 1969. Významná je aj širšia štúdia P.R. de Vaux, *Ancient Israel. It's Life and Institutions*, tr. by J.McHugh, 2nd ed., London. 1965, o kňazstve str. 345-405. O biblickú teológiu kňazstva sa koncom storočia pokúsil Nelson, Richard D. *Raising up a Faithful Priest: Community and Priesthood in Biblical Theology*. 1st ed. Louisville, Ky: Westminster/John Knox Press, 1993.

⁷⁴ Sabourin, *The nature*, str. 99; podobne Jenson, P. Heslo *KHN* In: NIDOTTE, str. 600.

hebrejské slovo כֹּהֵן označujúce kňazov cudzích bohov (2Kr 23:5; Hoz 10:5; Sof 1:4).⁷⁵

Vývoj a poslanie. Historický vývoj Izraelského kňazstva je dodnes živo diskutovaná téma medzi odborníkmi,⁷⁶ ale pre našu prácu je podstatné skôr zásadné pochopenie významu a funkcie kňazstva ako presná rekonštrukcia ich pôvodu a vývoja. V rôznych obdobiach vidíme rôzne dôrazy na funkciu obetníka, vykonávateľa kultických úkonov vo svätyni, učiteľa Tóry, či vykladača Božích výrokov (urim a tumim). Panuje však pomerná zhoda, že podobne ako v iných národoch bol sz kňaz v prvom rade mediátorom.⁷⁷

Celý Izrael ako kňazstvo. Okrem mnohých explicitných kňazských textov v SZ nachádzame niekoľko zmienok, ktoré ukazujú aj na iný aspekt sz kňazstva, totiž že celý Izrael zohráva v určitom zmysle kňazskú úlohu.

Tejto témy sa v poslednom čase dotkol aj G.Beale, ktorý podrobne sledoval vývoj chrámu, ako Božieho príbytku. Vo svojej štúdií predkladá veľmi detailné dôkazy kumulatívneho charakteru, ktoré poukazujú na to, že „Eden je prvý archetypálny chrám, na ktorom sú založené všetky ďalšie Izraelské chrámy.“⁷⁸ Podľa Bealea Genesis 1-2 nie len opisuje Adama ako kráľovského záhradníka a ochrancu, ale robí to jazykom, ktorý zneje ako „bohoslužobná poslušnosť“ („worshipful obedience“).⁷⁹ To ho vedie k jasnému záveru, že Adam je nám predstavený ako „prvý kňaz-kráľ

⁷⁵ Jenson, P. Heslo *KHN* In: NIDOTTE, str. 600nn; R.E.Averbeck: *Priest, Priesthood*. In: EDBT (Evangelical Dictionary of Biblical Theology) ed. W.A. Elwell.str. 632-637. Grand Rapids & Carlisle: Baker Books & Paternoster, 1996.

⁷⁶ „The history of the Israelite priesthood, and particularly the relation of the Levites to the priesthood, is one of the most disputed areas of modern scholarship” Jenson, P. Heslo *KHN* In: NIDOTTE, str. 600.

⁷⁷ „Perhaps the central concept of priesthood is mediation between the sphere of the divine and the ordinary world.” Jenson, P. Heslo *KHN* In: NIDOTTE, str. 600; podobne Sabourin, *Priesthood*, str. 101; podobne de Vaux: *Ancient Israel*, str. 357 “The priest was a mediator... for the priesthood is an institution of mediation.”; podobne James, *The Nature and Function of Priesthood*, str. 293: “The ritual functions of priesthood, it is true, have sometimes been secondary to those of declaring divine oracles and prophetic utterances, but, nevertheless, mediatorial intervention always has been the fundamental element in the priestly office and vocation.”; tak aj Nelson, *Raising Up*, str. 1: “Priests serve as mediators between the human world and the spirits or gods”; iný názor má napr. Best, *Spiritual Sacrifice*, str. 274.

⁷⁸ Beale: *The Temple and the Church's Mission*. Leicester, Downers Grove: IVP, 2004. str.79-80.

⁷⁹ Op.cit., str.81 zvlášť kombinácia slov עֹבֵד a שֹׁמֵר .

stvorený na Boží obraz“, skrze ktorého (a jeho potomstvo) sa má Boží príbytok rozširovať.⁸⁰

Asi najčastejšie citovaný sz text v tejto súvislosti potom nachádzame v Ex 19:6,⁸¹ kde hebrejský výraz **ממלכת כהנים** vyvoláva množstvo odbornej diskusie a možností prekladov.⁸² R.B.Y. Scott tvrdí, že najpravdepodobnejší výklad tohto textu je, že Izrael tvorí „kráľovstvo oddelené a spoločne vlastniace, ako jediné medzi národami, právo pristupovať k oltáru Jahveho“.⁸³ Druhým, podobným sz miestom je Iz 61:6,⁸⁴ ktoré má zásadný vplyv na kňazské texty v Zj.⁸⁵

Mali by sme ešte pripomenúť sz miesta, ktoré síce nepopierajú význam chrámových obetí, ale ukazujú, že dôležitejšie ako to je reálny postoj úcty človeka k Bohu i stvoreniu.⁸⁶ Takéto porozumenie mohlo pripraviť Izrael na obdobia, kedy nemali prístup ku chrámovým obetiam a ultimátne na naplnenie a zavŕšenie kňazstva v Kristovi (Heb 8:13).

Vidíme teda, že kňazstvo v SZ zohráva dôležitú úlohu. Aj keď popri (nejasnom) vývoji kultického kňazstva úzko spojeného so svätynou a izraelským kultom nachádzame aj zmienky poukazujúce na kňazstvo Adama, patriarchov a celého Izraela, zisťujeme, že tieto nezohrávajú v praxi sz ľudu Božieho zásadný význam.⁸⁷

⁸⁰ Op.cit., str.81nn; Beale si potom všíma odovzdanie kňazského poverenia Noachovi, patriarchom a nakoniec Izraelu.

⁸¹ Ex 19:6 : וְאַתֶּם תִּהְיוּ-לִי מִמְּלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבַּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל :

⁸² Best, *Spiritual Sacrifice*, str. 276 odkazuje na 5 rôznych starých prekladov: 1) A kingdom of priests (Aquila); 2) A royal priesthood (LXX, 1Pt 2:9); 3) A priestly kingom (Vulgate); 4) Kindom and priests (Peshitto); 5) Kings (and) prists (Targums); podrobná analýza a výklad tohto miesta je v J.A.Davies. *A Royal Pristhood. Literary and Intertextual Perspectives on an Image of Israel in Exodus 19.6*. JSOTSS 395. London, New York: T&T Clark, 2004. 290 str.

⁸³ R.B.Y.Scott, *A Kingdom of Priests*. In: Best, *Spiritual Sacrifice*, str. 276.

⁸⁴ Isa 61:6 : וְאַתֶּם כֹּהֲנֵי יְהוָה תִּקְרְאוּ מְשֻׁרְתֵי אֱלֹהֵינוּ יֹאמַר לָכֵם חֵיל גּוֹיִם תֹּאכְלוּ וּבְכֹבֹדָם תִּתְיַמְרוּ :

⁸⁵ Schüssler Fiorenza, Elisabeth. *Priester für Gott: Studien zum Herrschafts-und Priestermotiv in der Apokalypse, Neutestamentliche Abhandlungen, n.F.*, Bd. 7. Münster: Aschendorff, 1972. str.155-166.

⁸⁶ Napr. Iz 1:11-17; Hoz 6:6; Mich 6:6-8; Ž 50:8-14; 51:16-17; 141:2.

⁸⁷ V období SZ neboli nikdy príliš zdôrazňované, ani prakticky realizované; tak napr. Best, *Spiritual Sacrifice*, str. 278.

3.1.2 Kňazstvo v intertestamentálnom období

V iných spisoch judaizmu nachádzame niekoľko zmienok súvisiacich so všeobecným kňazstvom.⁸⁸ V 2 Mak 2:17 počuť ozvenu Ex 19:6, aj keď podľa Besta⁸⁹ ide o nepochopenie skutočného významu, čo podľa neho poukazuje na bezvýznamnosť myšlienky všeobecného kňazstva v tej dobe.

Ex 19:6 je znovu citované v Jubilees 16:18 a 33:20, ale myšlienka všeobecného kňazstva na týchto miestach nie je rozvíjaná.

Zaujímavý je pohľad apokalyptických spisov 1 Enoch a 4 Ezdra, ktoré podľa Besta hovoria, že v budúcej Mesiášskej ríši nebude obetí, ani kňazstva. Každý bude mať priamy prístup k Bohu, alebo Mesiášovi.⁹⁰ Beale naopak hovorí, že podľa 1 Enoch 90:28-36 bude prvý chrám nahradený „väčším a vyšším“, čo podľa neho môže zahŕňať celý kozmos.⁹¹

Určité náznaky, že Mesiáš príde z domu Áronovho a nie Dávidovho, potom znovu ukazujú na možný význam kňazstva v Mesiášskej ríši. Takéto očakávania sa objavujú v Test Levi 18:1nn, ako aj v Qumránskych spisoch od Mŕtveho mora (1QS 9:11; CD 12:23; 14:19; 1QS 2:12). To by poukazovalo na večné pokračovanie levitského kňazstva, čo znovu len vylučuje myšlienku všeobecného kňazstva.⁹²

Gärtner vo svojom porovnaní chrámovej symboliky v Qumránskej komunite a v NZ však píše, že „Qumránske texty obsahujú stálu chrámovú symboliku, v ktorej je komunita reprezentovaná ako nový chrám, a v ktorej je za pravú obeť považovaná obeť duchovného charakteru, prinášaná v svätých a čistých životoch, v chvále a modlitbách členov komunity.“⁹³

⁸⁸ Scholer, *Proleptic Priests*, str. 23-81; Beale, *The Temple*, str. 154-166 sleduje príbuznú tému chrámu v intertestamentálnych spisoch judaizmu; podobne Gärtner, Bertil. *The Temple and The Community in Qumran and the New Testament, Society for New Testament Studies Monograph Series*, 1. Cambridge, 1965. (Obmedzuje svoj záujem na Qumránsku komunitu).

⁸⁹ Best, *Spiritual Sacrifice*, str. 277 cituje Selwyna proti Schrenkovi.

⁹⁰ op.cit. str. 277 „priest and levites have no part to play in the future Messianic Kingdom“

⁹¹ Beale, *The Temple*, str.164; pozri Nickelsburg, VanderKam: *1 Enoch. A New Translation*. Minneapolis: Fortress Press. 2004. zvlášť str.135.

⁹² Best, *Spiritual Sacrifice*, str. 277.

⁹³ Gärtner, B. *The Temple and the Community*, str. 47.

Ex 19:6 je dvakrát citovaný aj u Fila⁹⁴ a aj keď podľa Gärtnera môžeme do určitej miery nájsť myšlienku „spiritualizácie“ chrámu u Fila i Jozefusa,⁹⁵ myšlienka všeobecného kňazstva ďalej rozvíjaná nie je ani u nich.⁹⁶

3.1.3 Kňazstvo v Novej Zmluve

V tejto časti sa najprv pozrieme na základnú terminológiu v NZ a potom si budeme všímať, aký postoj ku kňazstvu nachádzame v jednotlivých spisoch NZ.

Pojmy. V NZ je najčastejším pojmom označujúcim kňaza ἱερεὺς. Z 31 výskytov je 14 v liste Heb, 2 v Mt, 3 v Mk, 5x ho použil Lukáš v evanjeliu a 3x v Sk. Ján ho v evanjeliu použil iba raz (1:19) a v Zj ho nachádzame 3x. Je prekvapujúce, že sa ani raz nenachádza v Pavlových listoch, ani v iných neskorších spisoch NZ okrem listu Heb. Na niekoľkých miestach nachádzame príbuzné termíny ἱεράτευμα (1Pt 2), ἱερούργεω (Rim 15:16), ἱερατεύω (Lk 1:8), ἱερατεία (Lk 1:9), ἱερωσύνη (Heb 7:11,12,24).

Aj keď v Sk 14:13 ἱερεὺς označuje pohanských kňazov, prevažne je táto pojmová skupina používaná v NZ na označenie židovských kňazov. Na niekoľkých miestach v liste Heb je Ježiš Kristus označený ako ἱερεὺς podľa poriadku Melchisedekovho (Heb 5:6, 7:17, 21). V 1Pt 2:5,9 a v Zj 1:6; 5:10 a 20:6 je tento pojem použitý na všetkých kresťanov.

Príbuzný termín ἀρχιερεὺς (a odvodený termín ἀρχιερατικός) sú použité vyše 100x v evanjeliách a Sk, kde prevažne označujú veľkňazov v ich opozícii k Ježišovi Kristovi. O to zaujímavejšie vyznieva 17 použití tohto pojmu v Heb, kde je v protiklade k dočasným veľkňazom poukázané na Ježiša Krista ako na veľkňaza dokonalého na veky (Heb 7:28).

⁹⁴ tak Best, *Spiritual Sacrifice*, str. 278: De Sob. 13 (66, M.1.402); De Abr. 12 (56, M.2.9).

⁹⁵ Gärtner, B. *The Temple and the Community*, str. 47.

⁹⁶ Beale, *The Temple*, str. 164 poukazuje na zaujímavú myšlienku u Fila v Spec.Leg. 2.162-163 „... that the Jewish nation is to the whole inhabited world what the priest is to the State“.

Keď skúmame učenie NZ na tému kňazstva, potrebujeme rozšíriť svoj záujem nad rámec spomenutých termínov aj o chrám, obete a podobné témy súvisiace so židovským kultom. Pozrime sa teda teraz na to, čo hovoria jednotlivé spisy NZ o kňazstve, chráme a kulte a zvlášť, aký postoj k židovskému kultu vidíme u Ježiša a kresťanov ranej cirkvi.

Synoptici. V synoptických evanjeliách môžeme v niekoľkých textoch vidieť, že Ježiš v zásade neodmietal židovský chrámový kult. V Lk 1 čítame, že Boh dal vedieť svoje plány Zachariášovi, ktorý konal kňazskú službu v chráme. V Lk 2 čítame, že Ježišovi rodičia ho priniesli do Jeruzalema, aby ho predstavili Pánovi v chráme (Lk 2:22). V chráme sa stretli so Simeonom, človekom spravodlivým a bohabojným a neskôr aj s Annou, prorokyňou, ktorá neodchádzala z chrámu, vo dne v noci slúžila Bohu pôstom a modlitbami (2:25,27,37).⁹⁷

Ježiš rešpektuje židovský kult, keď v Mk 1:44 (a paralely) posielal uzdraveného malomocného, aby sa podľa nariadenia Mojžišovho ukázal kňazovi a doniesol obeť za očistenie. V Mt 5:23 Ježiš predpokladá prinášanie daru na oltár a poukazuje, že je pri tom dôležité mať vysporiadané vzťahy s ľuďmi. V Mt 23:17 v odpovedi zákonníkom a farizejom stavia na skutočnosti, že chrám posväcuje zlato, ktoré je v ňom. A o niekoľko veršov ďalej (v.21) hovorí, že ***kto prisahá na chrám, ten prisahá naň i na toho, kto v ňom prebýva.*** Na týchto miestach vidíme, že do určitej miery Ježiš akceptuje súčasné kňazstvo i chrámový kult s ním spojený.

Na druhej strane nachádzame v synoptických evanjeliách výpovede, ktoré poukazujú na prekonanie sz kňazstva a kultu.⁹⁸ V konfrontácii s farizejmi hovorí v Mt 12:6 ***Vravím vám však: Tu je niečo viac ako***

⁹⁷ Daly, Robert J. *Christian Sacrifice: The Judaeo-Christian Background before Origen*, The Catholic University of America Studies in Christian Antiquity, no. 18. Washington, D.C: Catholic University of America Press, 1978. Str. 210 ide pomerne ďaleko, keď hovorí: ... the Lukan Infancy narrative was obviously written either by a priest or by someone from a priestly background. The attitude it displays towards the temple sacrificial cult is one of utmost respect and reverence.

⁹⁸ Beale, *The Temple*, str. 171-180 sa venuje synoptikom a ich pohľadu na chrám; zvlášť si všima Ježiša ako posledného Adama, v ktorom začína nové stvorenie (171nn) a Ježiša ako nový chrám (176nn).

chrám. A vo v.8 pokračuje: *Ved' Syn človeka je pánom nad sobotou*.⁹⁹ Na niekoľkých miestach cituje sz slová *Milosrdenstvo chcem a nie obeť* (Mt 9:13, 12:7). V dobre známom príbehu o milosrdnom Samaritánovi dáva do protikladu jeho správanie so správaním kňaza a levitu (Lk 10). Asi najhlasnejší protest voči zabehanému kultu zaznamenáva Mk 11:15-19 (a paralely), ktoré opisujú Ježišove vyčistenie chrámu.¹⁰⁰

Zvláštnou témou, ktorej sa v krátkosti musíme dotknúť je Posledná Večera a jej pochopenie vo vzťahu ku kňazstvu a obeti v synoptických evanjeliách (a 1 Kor). V NZ nachádzame 4 záznamy o ustanovení Večere Pánovej, Eucharistie.¹⁰¹ Pre všetky je spoločné to, že sú v úzkom literárnom kontexte s utrpením a smrťou Ježiša Krista.¹⁰² Daly odkazuje na Jeremiasa a pridáva sa k nemu v tvrdení, že Poslednú večeru nemožno oddeliť od Paschálnej večere.¹⁰³ Už pred tým však Daly detailne dokazoval, že Pascha má v židovstve dôležité miesto práve ako obeť.¹⁰⁴ Je zrejmé, že Kristove utrpenie a smrť je v NZ veľmi silno spájaná s Paschálnou obeťou. Ako s tým však súvisí ustanovenie Eucharistie?

Bulley sa pridáva k tejto diskusii a správne ukazuje, že vidieť v nz textoch o Eucharistii náznaky obete nemusí nevyhnutne znamenať, že (každá) Eucharistia je sama o sebe obeťou prinášanou kňazom.¹⁰⁵ Práve tak ako pri slávení Paschy, aj pri ustanovení Eucharistie má veľmi veľký význam aspekt pripomienky.¹⁰⁶ Ostáva teda otázkou, či obetný jazyk na týchto miestach odkazuje len na dokonalé (seba)obetovanie Veľkňaza a

⁹⁹ Daly, *Christian Sacrifice*, str.213 hovorí, že aj keď tento text sám o sebe explicitne nehovorí, že Ježiš je novým chrámom, ale ... in the context of the rest of the NT, this passage cannot be seen but as at least implying or laying the groundwork for a fundamental break with the temple cult.

¹⁰⁰ S vyčistením chrámu je v Jn 2 spojený aj výrok: **Zborte tento chrám a ja ho za tri dni postavím**. Budeme sa mu teda venovať v diskusii o Jánovskom okruhu.

¹⁰¹ Mt 26:26-29; Mk 14:22-25; Lk 22:15-20; 1Kor 11:23-25.

¹⁰² Ešte aj v 1Kor 11 je tento kontext prítomný, minimálne v slovách ἐν τῇ νουκτὶ ἧ παρεδίδετο tak Daly, *Christian Sacrifice*, str. 219.

¹⁰³ Jeremias, Abendmahlswoorte 9-82, In: Daly, *Christian Sacrifice*, str.219-220 .

¹⁰⁴ Daly, *Christian Sacrifice*, str. 196-207.

¹⁰⁵ Bulley, *Priesthood of Some Believers*, str. 26-27.

¹⁰⁶ Lk 22:19b; 1Kor 11:24b τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἑμὴν ἀνάμνησιν .

Baránka Božieho v jednej osobe, alebo ustanovuje novú obeť, ktorá vyžaduje nové (hierarchické) kňazstvo?¹⁰⁷

Bez toho, aby sme tu vyriešili rôznosť pohľadov na Eucharistiu, nachádzame v synoptikoch (a Pavlovom zázname ustanovenia Eucharistie) dosť dôkazov toho, že Kristova smrť je jasne vnímaná ako (Paschálna) obeť, ktorú musel priniesť (veľ)kňaz.¹⁰⁸ Zaujímavý je aj Bealeov pohľad na roztrhnutú chrámovú oponu (Mt 27:51), ktorá podľa neho symbolizuje nie len zničenie starého chrámu, ale aj začiatok konca samotného kozmu.¹⁰⁹

Aj keď text Veľkého poverenia (Mt 28:18-20) nie je typicky spomínaný v súvislosti s chrámom a kultom, Beale tu poukazuje na podobnosti s 2 Kron 36:23, kde perzský kráľ Kýros dáva poverenie postaviť chrám. Presvedčivým spôsobom ukazuje, že misijné poverenie učeníkov má súvis s univerzálnou vládou Božou reprezentovanou eschatologickým novým chrámom.¹¹⁰ Nevyjadruje to síce explicitne, ale predsa poukazuje na nové kňazstvo Krista a tých, ktorí sú v Kristovi.¹¹¹

V zhrnutí k synoptickým textom Daly pomerne kategoricky hovorí, že je zrejmé, že „príchod Ježiša ukončil kultické obdobie SZ a nahradil ho „liturgiou“ lásky a služby“.¹¹² Iní odborníci však Ježišov postoj ku chrámu a kňazstvu v synoptikoch dokážu vidieť len ako odsúdenie zneužívania kultu a obetí a volanie k náprave kultu.¹¹³

Skutky. Keď postúpime ďalej ku knihe Sk, posúvame sa od otázky aký pohľad a vzťah mal ku kňazstvu a kultu Ježiš, k otázke, aký vzťah ku kňazstvu a kultu mala raná cirkev opísaná v Sk. Podobne ako

¹⁰⁷ Keďže táto téma priamo nesúvisí s cieľom našej práce, nemôžeme ju na tomto mieste ďalej rozvíjať. Ďalšiu diskusiu nájde záujemca v Daly, *Christian Sacrifice*, str. 219-225 a Bulley, *Priesthood of Some Believers*, str. 26-29; Bulley (str.26) zdôrazňuje, že NZ si nikde zvlášť nevšima osoby predsedajúce eucharistii, preto táto diskusia neopodstatňuje vznik hierarchického kňazstva.

¹⁰⁸ Ešte jasnejšie vidieť túto spojitosť u Jána a v Heb, kde sa pri tom zastavíme.

¹⁰⁹ Beale, *The Temple*, str. 189.

¹¹⁰ Beale, *The Temple*, str. 176.

¹¹¹ 2Kor 5:17 ὥστε εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονεν καινὰ.

¹¹² Daly, *Christian Sacrifice*, str. 218 cituje Hahn, Gottesdienst 30f; o novom chráme a kňazstve hovorí Galot aj na základe textov o ustanovení Dvanástich v Mk 3:14-17 (In: Bulley, *Priesthood of Some Believers*, str. 20-22); my sa k tomu vrátíme pri Jánovskom okruhu.

¹¹³ Bulley, *Priesthood of Some Believers*, str. 31.

v synoptikoch, aj tu môžeme na jednej strane pozorovať pozitívny vzťah ranej cirkvi ku chrámu a kultu. V Sk 2:46 čítame, že veriaci **deň čo deň zotrvali v chráme**. V 3.kapitole čítame, že Peter a Ján vstupovali do chrámu, aby sa tam modlili. Podobne čítame o apoštolovi Pavlovi, že Boh sa mu prihovoral počas modlitby v chráme (Sk 22:17) a ku koncu Sk poslúchol radu Jakuba, vošiel do chrámu a prejavil podriadenosť kultu (Sk 21:26).

Na druhej strane už v Sk 4:1-2 vidíme, že zo strany kňazov a chrámového personálu vzťah ku kresťanom až taký pozitívny nebol. Následne Peter cituje slová zo Žalmu 118:22,¹¹⁴ ktoré, ako uvidíme v diskusii o 1Pt, museli už v tej dobe byť spájané s myšlienkou nového chrámu.¹¹⁵ Postoj cirkvi ku židovskému kňazstvu je tak vyjadrený slovami (v.19): **Posúďte sami, či je pred Bohom spravodlivé viac poslúchať vás ako Boha**. Tento postoj sa prejavil aj v tom, že apoštoli aj napriek varovaniu Veľrady ďalej hlásali Krista, čo vyústilo v uväznenie a druhé vypočúvanie pred radou.¹¹⁶ Pomerne prekvapivo vyznievajú potom slová (6:7): **Aj veľké množstvo kňazov poslušne prijalo vieru**.¹¹⁷ K otvorenému konfliktu potom prichádza v kap.6-7 pri Štefanovej reči. Jeho postoj ku chrámu a kultu je však interpertovaný pomerne rôznorodo.¹¹⁸

V zhrnutí postoju Sk ku kňazstvu a chrámu by sme teda mohli povedať, že podobne ako pri synoptikoch, je tu niekoľko náznakov, že v Ježišovi bola najvyššia autorita kňazstva a chrámu prekonaná a na ich

¹¹⁴ Sk 4:11 οὗτός ἐστιν ὁ λίθος, ὁ ἐξουθενηθεὶς ὑφ' ὑμῶν τῶν οἰκοδόμων, ὁ γενόμενος εἰς κεφαλὴν γωνίας.

¹¹⁵ Beale, *The Temple* venuje chrámu v Sk celú kapitolu 201-244, kde Letnice a Štefanova reč zohrávajú veľkú časť diskusie; zaujímavá je v prvom rade diskusia o Letniciach, ako o príchode nového chrámu v podobe Ducha str.201-216.

¹¹⁶ Sk 5:17 priamo hovorí, že zo strany židov išlo o žiarlivosť.

¹¹⁷ Bulley, *Priesthood of Some Believers*, (s odkazom na Schweizera) str.32 k tomu poznamenáva: “there is no suggestion that these priests received any special status in the church”.

¹¹⁸ Od napr. Daly, *Christian Sacrifice*, str. 230 „Stephen was equating the temple with a pagan temple“ až po oveľa zhovievavejšie intrpretácie napr. Bruce, F. F. *The Acts of the Apostles: The Greek Text*. 2nd ed. London: Tyndale Press, 1952. Str. 153-161; pozri aj Beale, *The Temple*, str. 216-232.

miesto nastúpil nový chrám a nové kňazstvo (v Duchu Svätom).¹¹⁹ Explicitné rozvinutie témy všeobecného kňazstva tu však nenájdeme.

Pavlovské listy.¹²⁰ Keď sa pýtame na Pavlov postoj ku kňazstvu, prvé miesto, ktoré treba vziať do úvahy je, už spomínaná udalosť Pavlovho kultického očistenia zo Sk 21. Bulley však správne poukazuje, že v kontexte pavlovských výpovedí o chráme, nemôžeme tomuto miestu pripisovať príliš jednoznačný význam, nakoľko je možné Pavlove správanie na tomto mieste vysvetlovať aj v zmysle jeho princípu z 1 Kor 9:20 *Pre Židov som sa stal akoby Židom, aby som získal Židov.*¹²¹

Podobne ako v synoptických evanjeliách a Sk, aj u Pavla musíme brať do úvahy širší okruh tém spojených s kňazstvom a kultom. Ako sme krátko uviedli v diskusii o kňazských pojmoch v NZ, je prekvapujúce, že bežné pojmy pre kňaza/veľkňaza $\text{\iota\epsilon\rho\epsilon\upsilon\varsigma}$ / $\text{\alpha\rho\chi\iota\epsilon\rho\epsilon\upsilon\varsigma}$ nenachádzame u Pavla ani raz. O to väčšiu váhu pripisujú niektorí autori¹²² pojmu $\text{\iota\epsilon\rho\omicron\upsilon\rho\gamma\acute{\epsilon}\omega}$, ktorý nachádzame v Rim 15:16.¹²³ Je zrejmé, že Pavel tu opisuje svoju apoštolskú službu zvestovania evanjelia pohanom kultickým a kňazským jazykom. Otázka, ktorú si však potrebujeme klásť je, či je toto Pavlove kňazstvo iné, ako kňazstvo ostatných veriacich.¹²⁴ Z kontextu (zvlášť v.19-20) je jasné, že jeho kňazská služba spočívala vo zvestovaní evanjelia, na základe povolania a milosti, ktorá mu bola daná (Rim 5:1).

¹¹⁹ Beale, *The Temple*, str.244 zhŕňa príspevok Sk k téme kňazstva slovami: „The book of Acts has elaborated further on what Gospels have affirmed about Christ, the Spirit, and earliest Christians as forming the beginning of the end-time temple.“

¹²⁰ V tejto časti pojednáme spolu o všetkých listoch, ktoré nesú Pavlove meno (preto Pavlovské). Pri pohľade na ich učenie o kňazstve môžeme súhlasiť s pozorovaním Dalyho, *Christian Sacrifice*, str. 230, ktorý poznamenal, že (pri učení o obeti) nie je nutné rozdeľovať Pavlove listy a tie, ktoré sú niektorými považované za deutero-Pavlovské, lebo tie druhé „nepridávajú nič v podstate nové a neprinášajú žiadny radikálne nový vývoj nad to, čo nachádzame v nespochybňovanom pavlovskom korpuse.“

¹²¹ Bulley, *Priesthood of Some Believers*, str. 33.

¹²² Bulley, *Priesthood of Some Believers*, str. 23 menuje v poznámke 14 aspoň 6 autorov (medzi inými Schillebeeckx, Galot, W.M.F. Scott), ktorí v tomto texte vidia dôkaz, že Pavel rozumel svojej službe apoštola ako určitému druhu kňazstva.

¹²³ Rim 15:15-16 $\text{\tau\omicron\lambda\mu\eta\rho\acute{o}\tau\epsilon\rho\omicron\nu\delta\epsilon\ \acute{\epsilon}\gamma\rho\rho\alpha\ \acute{\upsilon}\mu\iota\nu\ \acute{\alpha}\pi\omicron\ \mu\acute{\epsilon}\rho\omicron\upsilon\varsigma\ \acute{\omega}\varsigma\ \acute{\epsilon}\pi\rho\rho\alpha\mu\iota\mu\eta\acute{\iota}\sigma\kappa\omicron\nu\ \acute{\upsilon}\mu\acute{\alpha}\varsigma\ \delta\iota\acute{\alpha}\ \tau\eta\nu\ \chi\acute{\alpha}\rho\iota\nu\ \tau\eta\nu\ \delta\omicron\theta\epsilon\iota\sigma\acute{\alpha}\nu\ \mu\omicron\iota\ \acute{\upsilon}\pi\omicron\ \tau\omicron\upsilon\ \theta\epsilon\omicron\upsilon\ \epsilon\iota\varsigma\ \tau\omicron\ \acute{\epsilon}\iota\nu\acute{\alpha}\iota\ \mu\epsilon\ \lambda\epsilon\iota\tau\omicron\upsilon\rho\gamma\acute{o}\nu\ \chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\upsilon\ \text{\textit{I}}\eta\sigma\omicron\upsilon\ \epsilon\iota\varsigma\ \tau\grave{\alpha}\ \acute{\epsilon}\theta\nu\eta, \text{\textit{\iota\epsilon\rho\omicron\upsilon\rho\gamma\omicron\upsilon}\nu\tau\alpha}\ \tau\omicron\ \epsilon\upsilon\alpha\gamma\gamma\acute{\epsilon}\lambda\iota\omicron\nu\ \tau\omicron\upsilon\ \theta\epsilon\omicron\upsilon, \acute{\iota}\nu\alpha\ \gamma\acute{\epsilon}\nu\eta\tau\alpha\iota\ \acute{\eta}\ \pi\rho\omicron\sigma\phi\omicron\rho\acute{\alpha}\ \tau\omicron\omega\nu\ \acute{\epsilon}\theta\nu\omega\nu\ \epsilon\upsilon\pi\rho\acute{\omicron}\sigma\delta\epsilon\kappa\tau\omicron\varsigma, \acute{\eta}\gamma\iota\alpha\sigma\mu\acute{\epsilon}\nu\eta\ \acute{\epsilon}\nu\ \pi\nu\epsilon\upsilon\mu\acute{\alpha}\tau\iota\ \acute{\alpha}\gamma\iota\omicron.$

¹²⁴ Bulley, *Priesthood of Some Believers*, str. 23.

Ako však budeme vidieť v 1 Pt 2, toto je náplňou kňazskej služby, ku ktorej sú povolaní všetci kresťania.¹²⁵

Podobnú diskusiu môžeme nájsť aj pri ostatných textoch, ktoré poukazujú na život a smrť apoštola Pavla kultickým jazykom (2Tim 4:6; Fil 2:17; Rim 1:9; 1Kor 9:13-14; 2Kor 2:15-17). Všetky tieto texty je však možné vidieť na pozadí Rim 12:1-2, kde Pavel volá všetkých kresťanov v Ríme k tomu, aby vydali svoje životy ako obeť Bohu.¹²⁶ Vidíme teda, že aj keď Pavel v určitých náznakoch poukazuje na kňazský aspekt svojho života, nie je nevyhnutné vidieť jeho kňazstvo v zásade odlišné od všeobecného kňazstva všetkých veriacich.¹²⁷

Druhou dôležitou skupinou textov, ktorá sa týka Pavlovho postoja ku kňazstvu sú miesta, kde spomína chrám. V 1Kor 6:19 hovorí, že chrámom je telo každého kresťana.¹²⁸ Podobne, avšak označujúc Cirkev ako celok, hovorí v 1Kor 3:16-17 a 2Kor 6:16.¹²⁹ Ďalej je táto téma rozvíjaná v Ef 2:19-22, kde je explicitne vyjadrené spojenie Ježiša ako (uholný kameň) chrámu a kresťanov ako chrámu.¹³⁰ Zaujímavé je všímať si na všetkých týchto miestach aj zmienky o Duchu Svätom, ktorý prebýva v kresťanoch a tým ich robí miestom Božej prítomnosti - chrámom.¹³¹

Aj keď tieto miesta nehovoria priamo o Pavlovom postoji k židovskému kultu, kňazstvu a chrámu, je z nich jasné, že keď nazýva

¹²⁵ Daly, *Christian Sacrifice*, str. 256.

¹²⁶ Rim 12:1-2 Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ θεοῦ **παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν** ζῶσαν ἁγίαν εὐάρεστον τῷ θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν· καὶ μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον.

¹²⁷ Bulley, *Priesthood of Some Believers*, str. 22-25.

¹²⁸ 1 Kor 6:19 ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι **τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς** τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματος **ἐστίν** οὗ ἔχετε ἀπὸ θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν;

¹²⁹ 1 Kor 3:16-17 Οὐκ οἴδατε ὅτι **ναὸς θεοῦ ἐστε** καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ θεός· **ὁ γὰρ ναὸς τοῦ θεοῦ ἅγιός ἐστίν, οἵτινές ἐστε ὑμεῖς.**

2 Kor 6:16 τίς δὲ συγκατάθεσις ναῷ θεοῦ μετὰ εἰδώλων; **ἡμεῖς γὰρ ναὸς θεοῦ ἐσμεν ζῶντος**, καθὼς εἶπεν ὁ θεός ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεός καὶ αὐτοὶ ἔσονται μου λαός.

¹³⁰ Ef 2:19 Ἄρα οὖν οὐκέτι ἐστὲ ξένοι καὶ πάροικοι ἀλλὰ ἐστὲ συμπολίται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ θεοῦ, ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη αὕξει **εἰς ναὸν ἅγιον ἐν κυρίῳ**, ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδομεῖσθε εἰς κατοικητήριον τοῦ θεοῦ ἐν πνεύματι.

¹³¹ Por. veľmi zaujímavá myšlienka, ktorú Beale rozvíja pri pohľade na Letnice ako na zostúpenie nového chrámu v podobe Ducha. Beale, *The Temple*, str. 201-216.

chrámom Krista (nadväzujúc tak na evanjeliá) a tých, ktorí sú Duchom spojení s Ním – Cirkev¹³² (nadväzujúc na Sk), je pre neho myšlienka židovského chrámu a kňazstva prekonaná.¹³³

1. list Petrov. Od Pavlových obrazov Cirkvi ako Božej stavby (chrámu)¹³⁴ sa teraz posunieme k asi najznámejším nz textom, ktoré stavajúc na sz textoch (Ex 19:6, Iz 8:14-15, 28:16, Ž 118:22) otvorene pripisujú Cirkvi kňazskú úlohu. V 1Pt 2:5,9 čítame:

καὶ αὐτοὶ ὡς λίθοι ζῶντες οἰκοδομεῖσθε οἶκος πνευματικὸς εἰς ἱεράτευμα ἅγιον ἀνευρέγκαι πνευματικὰς θυσίας εὐπροσδέκτους αὐτῷ θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ὁμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτόν, βασιλεῖον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλητε τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς.

Nie je našim cieľom podať tu podrobnú analýzu a výklad týchto slov. Je však dôležité všimnúť si, že učenie NZ, ktoré sa na tomto mieste objavuje explicitne, je v úplnom súlade s ostatnými nz spismi.¹³⁵ Kým Pavel použil (sz) obraz Krista ako uholného kameňa¹³⁶ (napr. Ef 2:20) aby ukázal kresťanom, že tvoria chrám – príbytok Boží, Peter na tom istom základe poukazuje na kňazskú úlohu kresťanov.

¹³² Beale, *The Temple* sa detailne venuje téme *Cirkev ako rajský chrám* (245nn), kde vidí veľmi zaujímavé spojenie Pavlových obrazov zo sveta prírody (sadiť, polievať, rásť) a zo sveta stavieb (budovať, základ, uholný kameň); úplne zvláštnu kapitolu potom venuje aj 2Tes 2 (269-292).

¹³³ Bulley, *Priesthood of Some Believers*, str. 33-35; „... the presumption is that he regarded it as at its most peripherally relevant to his mainly Gentile converts and at its least completely irrelevant.“

¹³⁴ Elliott, John Hall. *The Elect and the Holy: An Exegetical Examination of 1 Peter 2:4-10 and the Phrase Basileion Hierateuma, Supplements to Novum Testamentum*, 12. Leiden: Brill, 1966. na str. 159 síce argumentuje, že tu neide o chrám ale skôr o obraz rodiny, domácnosti. Kontext (a použitie οἶκο" v LXX) však hovoria jasne v prospech chrámu – tak napr. Michaels, J. Ramsey. *1 Peter, Word Biblical Commentary*, v.49. Waco, Tex: Word Books, 1988. str.100; ale aj Best, Ernest, „1 Peter 2:4-10 – A Reconsideration.“ In: *Novum Testamentum* 11 (1969), str. 280.

¹³⁵ Bulley, *Priesthood*, str. 35 cituje Dabina: „The royal priesthood is only literally absent in the Paulin writings. His vocabulary does not know it, but what the word expresses is found in other words in Saint Paul as much as in Saint Peter.“

¹³⁶ Diskusia o tom, či ide o klenbový kameň alebo základný kameň.

Dve zo zásadných otázok, ktoré pri tomto texte vyvstávajú sú: a) ako rozumieť pojmu **ἱεράτευμα** – je to korporátne označenie skupiny, alebo sa nejakým spôsobom vzťahuje aj na jednotlivcov tvoriacich túto skupinu? Kým Elliot správne poukazuje na skupinový charakter slov: kňazstvo, rod, národ, ľud, dom,¹³⁷ Vanhoye na druhej strane pripomína celkovú orientáciu 1 Pt, ktorá „nedovoľuje obmedziť perspektívu len na skupinové uplatňovanie kresťanského kňazstva, lebo to vždy predpokladá osobné zapojenie každého kresťana v jeho celom správaní (1:15).¹³⁸

b) Čo je funkciou, úlohou tohoto kňazstva? Kým názov Elliotovho komentára *Vyvolený a svätý* naznačuje jeho dôraz,¹³⁹ názov Bestovho článku *Duchovná obeť* berie do úvahy aj ďalší aspekt, prinášanie duchovných obetí.¹⁴⁰ Aj keď sa názory komentátorov líšia v miere, do akej sa odvažujú na základe kontextu tieto duchovné obeť špecifikovať, „určite to zahŕňa svätosť života aj bohoslužbu“. ¹⁴¹

Tak 1Pt nadväzuje na ostatné spisy NZ v pohľade na židovské kňazstvo, chrám a kult, ktoré boli v Kristovi prekonané, keď kňazstvom nazýva a poveruje Kristovu Cirkev. Priame zrušenie kňazstva a obetí však nachádzame až v liste Hebrejom, na ktorý sa teraz v krátkosti sústredíme.

Hebrejom. Aj keď je epištola Hebrejom jedinečná a ako jediná sa (v NZ) obširnejšie venuje židovskému kňazstvu, chrámu a obetiam, Daly konštatuje, že v nej „niet veci, ktorá nie je alebo nemôže byť v harmónii“ s pavlovskou teológiou obete.¹⁴² Kým u Pavla vidí dôrazy 1) komunita ako

¹³⁷ Elliot, *The Elect and the Holy*, str. 68nn, 124nn, str. 223 „The predicates for this new elected society are collective and coporate, applicable only to a people, a community and not to individuals.“

¹³⁸ Vanhoy, In: Bulley, *Priesthood of Some Believers*, str. 37. Odkazuje aj na Michaelisa, ktorý si všíma aj plurál αὐτοὶ ὡς λίθοι ζῶντες, čo vyjadruje zoskupenie jednotlivcov a odkazuje na Zj 1:6 a 5:10 kde nachádzame plurál ἱερεῖς. Otázke korporátneho, individuálneho, či dokonca individualistického poňatia všeobecného kňazstva sa venuje aj Best, *Spiritual Sacrifice*, str. 295-297. Yarnell sa (kriticky) venuje posunu v ponímaní všeobecného kňazstva u baptistov od 17. po 21. storočie. In: Lovegrove, *The Rise of the Laity*, str. 236-252.

¹³⁹ Podľa Kelly, J. N. D. *A Commentary on the Epistles of Peter and of Jude, Black's New Testament Commentaries*. London: Black, 1969, str. 98, Elliot redukuje celú myšlienku tak, že nenesie žiadne špecificky kňazské úlohy. Vyjadrením kňazstva cirkvi je podľa Elliota, *The Elect and the Holy*, str.192-9 zvestovanie evanjelia.

¹⁴⁰ Daly, *Christian Sacrifice*, str. 256, sa zamýšľa nad tým, či sú to dve rôzne veci, alebo je jedna vyjadrením druhej.

¹⁴¹ Bulley, *Priesthood of Some Believers*, str.38. Pozri aj Best, *Spiritual Sacrifice*, str. 279.

¹⁴² Daly, *Christian Sacrifice*, str. 285.

Boží chrám, 2) Kristova obeť a 3) obeť kresťanov, v Heb sú podľa neho rozvíjané najmä body 2 a 3.¹⁴³

Aj Beale nachádza v Heb množstvo materiálu, ktoré vypovedá o kňazstve, upozorňuje však, že hlavný dôraz tohto spisu je otázka: Kým je Ježiš vo vzťahu k SZ?¹⁴⁴ Súhlasí tak s Dalym, že v hlavnej časti Heb nachádzame v prvom rade odpovede týkajúce sa osoby (veľkňaza) a diela (obete) Ježiša Krista. Záverečná exhortatívna časť (10:19-13:21), priamo nadväzuje na predchádzajúcu, myšlienkami dôsledne pripomína pavlovské spisy a volá kresťanov k realizácii ich kňazstva v Kristovi.¹⁴⁵

Pomerne obsiahla diskusia prebieha pri otázke, do akej miery nachádzame v Heb odkazy na eucharistiu. Daly odkazuje na ďalších autorov, ale sám hodnotí, že táto téma ostáva v Heb iba v pozadí.¹⁴⁶ Bulley po niekoľkých poznámkach a diskusii s Vanhoyeom k Heb 10:19-21 poznamenáva: „Nie je tu však žiadna jasná narážka na eucharistiu, keďže odkazy na Kristovu krv a telo nemusia ukazovať na nič viac ako Kristovu historickú smrť a bez takej referencie dôkaz, že epištola Heb bola určená na eucharistickú oslavu padá.“¹⁴⁷ Podobný prístup má aj k ostatným textom, pri ktorých je určitá súvislosť s eucharistiou možná, nie však prioritná a výlučná.¹⁴⁸

Best aj Daly sa potom podrobne venujú niekoľkým pojmom, ktoré majú silný kňazský a kultický charakter a sú v Heb spájané s adresátmi všeobecne. Ide tu zvlášť o pojmy: προσέρχομαι, ῥαντίζω, λούω, λειτουργία, πρωτότοκος, τελειότης, τελειόω, ἀναφέρω, προσφέρω.¹⁴⁹

V závere Heb (13:15-16) nachádzame slová, ktoré dobre vystihujú postoj tohto nz spisu ku kňazstvu: ***Skrze neho teda ustavične prinášajme***

¹⁴³ Op.cit., str. 261-262; čo sa týka komunity ako chrámu, jediná možná zmienka je v Heb 3:1-6, tak aj Bulley, *Priesthood of Some Believers*, str. 40.

¹⁴⁴ Beale, *The Temple*, str. 293; Beale sa opäť sústreďí na tému chrámu, zvlášť v Heb 8 (294-301) a Heb 12-13 (301-309).

¹⁴⁵ Daly, *Christian Sacrifice*, str. 262, 276.

¹⁴⁶ Daly, *Christian Sacrifice*, str. 262; str 285 „Hebrews at most only indirectly touches upon the Eucharistic aspects of Christ's death“.

¹⁴⁷ Bulley, *Priesthood of Some Believers*, str. 28.

¹⁴⁸ Bulley, *Priesthood of Some Believers*, str. 28-29, pozri aj Best, *Spiritual Sacrifice*, str. 284.

¹⁴⁹ Best, *Spiritual Sacrifice*, str. 280-286; Daly, *Christian Sacrifice*, str. 261-285.

Bohu obetu chvály... dobročinnosť a spoločenstvo, lebo v takých obetiach má Boh záľubu.¹⁵⁰ Spolu s použitím liturgických pojmov pre každého kresťana a poukázaním na dočasnosť levitského kňazstva to ukazuje, že „aj keď kňazstvo kresťanov nie je nikde v tomto spise explicitné, je jednoznačne predpokladané. Táto kňazská aktivita však nikdy v Heb nie je chápaná ako obeť, ale ako dôsledok a odpoveď na raz a navždy prinesenú obeť Krista.“¹⁵¹

Jánovský okruh.¹⁵² V Jn evanjeliu nachádzame niekoľko veľmi dobre známych textov, ktoré úzko súvisia s témou nového, všeobecného kňazstva. Už v Jn 1:14 čítame: Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. Toto slovo nazančuje, že „telo Ježiša Krista je novým miestom Božej prítomnosti na zemi, a že Ježiš nahradil starý Stánok zmluvy“.¹⁵³ Týmto istým smerom jasne ukazuje aj jánovská zmienka o vyčistení chrámu v Jn 2, kde Ježiš na otázku o autorite odpovedá (v.19b): λύσατε τὸν ναὸν τούτου καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. Aj keď sa komentátori nezhodujú úplne v názore, čo stojí za Ježišovou výzvou,¹⁵⁴ autor listu nás nenecháva na pochybách, keď pridáva svoj komentár (v.21-22): ἐκεῖνος δὲ ἔλεγεν περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ.¹⁵⁵

Ďalším okruhom textov sú verše, v ktorých Ján používa formulku ὑπέρ.¹⁵⁶ Aj keď toto slovo nenájde v Jn 3:16, tento verš jasne vyjadruje myšlienku zástupnej obete Ježiša Krista motivovanej Božou láskou

¹⁵⁰ Heb 13:15-16 Δι' αὐτοῦ [οἴν] ἀναφέρωμεν θυσίαν αἰνέσεως διὰ παντὸς τῷ θεῷ... εὐποιίας καὶ κοινωνίας... τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ θεός.

¹⁵¹ Scholer, *Proleptic Priests*, str.91-200.

¹⁵² Diskusii o rôznych pohľadoch na autorstvo Jn, 1,2 a 3 Jn a Zj sa v krátkosti venujem v časti 2.2.1; v tejto časti sa sústredím na Jn a 1Jn. Zj bude predmetom nášho podrobného skúmania v jadre práce.

¹⁵³ Brown, Raymond E. *The Epistles of John, The Anchor Bible*, v. 30. 1st ed. Translated by, with introduction, notes, and commentary. 1st ed. Garden City, N.Y: Doubleday, 1982, str. 33.

¹⁵⁴ Beale, *Temple*, str. 193.

¹⁵⁵ O Ježišovi ako novom chráme do určitej miery hovoria aj slová v Jn 4:21 a 7:37-38. Aj keď sú tu určité exegetické problémy, Jn 7:37-38 môže znamenať, že chrámom sa stáva aj každý, kto verí v neho. Tak Daly, *Christian Sacrifice*, str. 291.

¹⁵⁶ Daly, *Christian Sacrifice*, str. 292; Daly, *Christian Sacrifice*, sa potom na str. 292-295 v dvoch odsekoch ešte venuje téme obete za hriech a Paschálnej obete u Jána, ako sme ju naznačili v časti o synoptikoch.

k svetu. Túto istú myšlienku i slovo ὑπὲρ potom nachádzame napr. v Jn 10:11, 15 ale i v Jn 11:49-52; Jn 18:14.

V Jn 15:13, 1Jn 3:16 a 1Jn 4:10 je myšlienka Ježišovej obete rozvíjaná ďalej, keď sú aj kresťania volaní, aby nasledovali príklad Kristovho sebaobetovania.¹⁵⁷ Tak vidíme, že aj v jánovskom okruhu nachádzame jasne vyjadrené to, čoho náznaky sme videli už v synoptikoch a v Sk a čo bolo naplno rozvinuté v pavlovských spisoch NZ.

3.1.4 Zhrnutie

Ako sme zistili v predchádzajúcich troch podkapitolách, Písmo sa priamo či nepriamo vyjadruje k téme kňazstva na mnohých miestach. Okrem textov, ktoré opisujú sz židovské kňazstvo (v SZ i v NZ), pri pozornom čítaní nájdeme narážky na (všeobecné) kňazstvo doslova od prvých kapitol Písma, až do posledných. Podnetnou sa pre našu tému ukázala aj štúdia Bealea, ktorý poukázal na texty, ktoré do tejto diskusie predtým zahrnuté neboli (napr. Eden v Gn 1-3, Letnice v Sk 2, Veľké Poverenie v Mt 28 a mnoho iných).¹⁵⁸ Vrchol tejto témy sa podľa očakávania ukázal v epištole Heb a v 1 Pt. Ako sme však priebežne poukazovali, ani tu nenájdeme nič, čo by nebolo v zhode s učením synoptikov, Jána, či Pavla.

Biblický kontext teda poukazuje na podstatu kňazstva, ktorá spočíva v bezprostrednom prístupe k Bohu a v mediátorskej úlohe z neho vyplývajúcej.

V nasledujúcej časti sa pozrieme na úvodné otázky ku knihe Zj, aby sme potom na ich základe mohli (v ďalších kapitolách) podrobnejšie skúmať prínos tejto biblickej knihy k nz učeniu o všeobecnom kňazstve.

¹⁵⁷ napr. 1Jn 3:16 ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην, ὅτι ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκεν καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς θεῖναι.

¹⁵⁸ Beale, *The Temple*, str. 23-309.

3.2 Exegetické východiská ku knihe Zjavenia

V nasledujúcich odstavcoch sa budeme venovať úvodným otázkam k NZ spisu Zjavenie Jána, ktoré priamo vplývajú na exegézu. Rozsah a hĺbka takéhoto úvodu musí byť ovplyvnená v prvom rade a) tým, do akej miery daná otázka priamo súvisí s našou témou a s cieľom predkladanej práce a b) rozsahom primeraným k požadovanému rozsahu celej práce.¹⁵⁹ To znamená, že niektorým otázkam úvodu sa budeme venovať podrobnejšie, kým pri iných len zhrnieme prebiehajúcu diskusiu a odkážeme čitateľa na zdroje.

3.2.1 Otázky vzniku knihy Zjavenia

Do tejto oblasti spadajú najmä otázky o autorovi, dobe a mieste vzniku a adresátoch. Na základe týchto častí sa v závere tejto podkapitoly pokúsime potom naznačiť ciele tohoto nz spisu.

3.2.1.1 Autor

Aj keď definitívne rozhodnutie autorstva Zj nie je nevyhnutné pre našu tému, je potrebné vedieť o jednotlivých možnostiach a ich prípadnom dopade na tézu tejto práce. Naznačme preto diskusiu a možné riešenia.

Jeden, či viacerí? Podobne ako pri iných biblických spisoch, ani Zj sa nevyhlo diskusii o jednote autorstva. Je zrejmé, že kniha tak komplexná a rozmanitá akou je Zj musela čerpať z viacerých zdrojov. Obrovský vplyv SZ, zvlášť apokalyptických častí (Daniel, Ezechiel, ale aj Izaiáš, Zachariáš a Žalmy) je nepopierateľný a v posledných desaťročiach sa mu venovalo niekoľko monografií.¹⁶⁰ Podrobne je skúmaný aj vplyv

¹⁵⁹ Tak napríklad Beale, *Revelation*, venuje selektovaným (!) otázkam v úvode svojho komentára ku Zjaveniu takmer 180 strán.

¹⁶⁰ Jauhainen, Marko. *The Use of Zechariah in Revelation, Wissenschaftliche Untersuchungen Zum Neuen Testament (WUNT) - 2. Reihe*, 199. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005; Mathewson, David. *A New Heaven and a New Earth: The Meaning and Function of the Old Testament in Revelation 21.1-22.5*, *Journal for the Study of the New Testament Supplement Series (JSNTS)*, No. 238. London: Sheffield Academic Press, 2003; Beale, G. K. *John's Use of the Old Testament in Revelation*, *Journal for the Study of the New Testament Supplement Series*, 166. Sheffield: Sheffield, 1998; Fekkes, Jan. *Isaiah and Prophetic Traditions in the Book of Revelation: Visionary Antecedents and their Development*, *Journal for the Study of the New Testament Supplement Series*, 93. Sheffield: JSOT Press, 1994; Vogelgesang, Jeffrey Marshall. *The Interpretation of Ezekiel in the Book of*

mimokanonickej (zvlášť apokalyptickej) literatúry na Zj.¹⁶¹ To viedlo niektorých autorov k tomu, že za knihou v dnešnej podobe videli viacerých autorov a redaktorov.¹⁶²

Dnes je väčšina presvedčená nie len o jedinom autorovi, ale i o jednotnosti a veľmi dôslednej zámernosti a sofistikovanej štruktúry Zj. „Kritika prameňov 19. a skorého 20.st., ktorá podelila Zj na niekoľko nezávislých zdrojov nekompetentne pospájaných redaktorom, tak mohla urobiť len kvôli hrubému (crass) zlyhaniu v ocenení špecifickej literárnej integrity spisu v dnešnej podobe.“¹⁶³

Ktorý Ján? Zhoda však nepanuje v tom, kto konkrétne je týmto autorom. V podstate existujú tri možné odpovede: a) autorom je apoštol Ján; b) iný Ján (niekedy nazývaný Starší/Presbyter); alebo c) niekto iný používajúci pseudonym „Ján“.

Posledná možnosť je dnes prakticky zamietnutá,¹⁶⁴ ale rozhodnúť medzi a) a b) je extrémne ťažké.¹⁶⁵ Sú autori, ktorí lexikálnou analýzou (gramatiky a slovnej zásoby) a porovnaním s evanjeliom Jn a Jánovými epištolami argumentujú za rôznych autorov, v rôznych kombináciach.¹⁶⁶

Revelation. Ann Arbor: UMI, 2000; Ruiz, Jean-Pierre. *Ezekiel in the Apocalypse: The Transformation of Prophetic Language in Revelation 16:17 - 19:10*, *European University Studies*, 23, Theology, no. 376. Frankfurt: Lang, 1989; Paulien, Jon. *Decoding Revelation's Trumpets: Literary Allusions and the Interpretation of Revelation 8:7-12*, *Andrews University Seminary Doctoral Dissertation Series*, 11. Berrien Springs: Andrews University Press, 1987; Moyise, Steve. *The Old Testament in the Book of Revelation*, *Journal for the Study of the New Testament Supplement Series*, 115. Sheffield: Sheffield University Press, 1995.

¹⁶¹ Schüssler Fiorenza, Elisabeth. *Priester für Gott: Studien zum Herrschafts- und Priestermotiv in der Apokalypse*, *Neutestamentliche Abhandlungen, n.F.*, Bd. 7. Münster: Aschendorff, 1972. Schüssler Fiorenza, Elisabeth. *Cultic Language in Qumran and in the NT*. CBQ 38 (1976) str. 159-177. Collins, J. *The Son of Man in First Century Judaism*. NTS38 (1992) str. 448-66. Rowland, Ch. *A Man Clothed in Linen. Daniel 10.6ff. and Jewish Angelology*. JSNT 24 (1985) str. 99-110. Slater, T. B. *One Like a Son of Man in First-Century CE Judaism*. NTS 41 (1995) str. 183-98. Hartman, Lars. *Prophecy Interpreted: The Formation of some Jewish Apocalyptic Texts and of the Eschatological Discourse Mark 13*, *Coniectanea Biblica*, 1, New Testament series. Lund: Gleerup, 1966.

¹⁶² Napr. veľmi vplyvný vplyvný komentár zo začiatku 20.storočia: Charles, R. H. *A Critical and Exegetical Commentary on the Revelation of St. John*. The International Critical Commentary Series, II volumes. Edinburgh: T.&T. Clark, 1989. (first printed in 1920), str.xxii-xxiii.

¹⁶³ Bauckham, Richard. *The Climax of Prophecy: Studies on the Book of Revelation*. Edinburgh: T&T Clark, 1993, str. x, pozri aj 1-37.

¹⁶⁴ Charles, *Revelation*, zv. I, str. xxxviii-xxxix. Tak aj Carson, Donald A. – Moo, Douglas J. and Morris, Leon. *An Introduction to the New Testament*. Grand Rapids, Mich: Zondervan, 1992.

¹⁶⁵ Morris, Leon. *The Book of Revelation: An Introduction and Commentary*, *The Tyndale New Testament Commentaries*, 20. 2nd ed. Leicester: Inter-Varsity, 1987, str.27. Podobne Beale, *Revelation*, str. 34.

¹⁶⁶ Charles, *Revelation*, zv. I, str. xxix-xl; Witherington, Ben. *Revelation, New Cambridge Bible Commentary*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, str. 1-3.

Na druhej strane sú takí, ktorí rôznosť štýlu pripisujú rôznosti žánrov a cieľov jednotlivých spisov a poukazujú na spoločné teologické témy Jánovského okruhu, ako napr. motív Exodu a Mojžiša, kristológia Slova, Baránka a Syna človeka, eschatologické črty, témy pastiera, manny, živej vody, života a svetla a pod.¹⁶⁷

Záver. Spôsob, ktorým sa autor sám predstavuje hovorí jednoznačne len o tom, že je prorokom (1:1-3, 10-11; 4:1-2; 17:1-3; 21:9-10; 22:6-7), čo ho pravdepodobne zaraďuje k cestujúcim prorokom konca 1.storočia.¹⁶⁸ To, že sa v spise podrobnejšie nepredstavuje poukazuje na to, že ho adresáti museli dobre poznať¹⁶⁹.

Viac ako presné určenie autora ovplyvňuje exegézu a celkový prístup ku knihe obdobie jej vzniku.

3.2.1.2 Doba vzniku knihy Zjavenia

V súčasnosti sú rozšírené dve možné datovania knihy Zj.

Obdobie tesne pred zničením Jeruzalema v r.70 (za vlády Nera). Na túto možnosť poukazuje len niekoľko odborníkov¹⁷⁰ a podopierajú ju prevažne internými dôkazmi samotnej knihy Zj. Táto možnosť by určitým spôsobom vysvetlovala množstvo kultického a liturgického jazyka v Zj, vzhľadom na existujúci kult v Jeruzalemskom chráme.¹⁷¹ Podobne však ako väčšina argumentov ohľadne datovania, ani toto nie je argument jednoznačný a preto sa musíme pozrieť aj na možnosť druhú.

Obdobie konca vlády Domiciána, r.90-95. Skorá tradícia cirkvi¹⁷² a väčšina odborníkov 20.storočia¹⁷³ vrátane J.Mánka¹⁷⁴ sa prikláňa

¹⁶⁷ Smalley, Stephen S. *The Revelation to John: A Commentary on the Greek Text of the Apocalypse*. London: SPCK, 2005, str.4-6; pozri aj Beale, *Revelation*, str. 35.

¹⁶⁸ Beale, *Revelation*, str. 36; Feuillet, André. *The Apocalypse*. Staten Island: Alba House. 1964. Str. 95-108.

¹⁶⁹ niektorí to vidia ako argument, že išlo o apoštola Jána. Pozri napr. Morris, *Revelation*, str. 27.

¹⁷⁰ Pozri Beale, *Revelation*, str. 4-27, kde odkazuje na: van der Waal; J.M.Ford; J.A.T.Robinson; C. Rowland; A.A.Bell a zvlášť K.L.Gentry.

¹⁷¹ Tak napríklad v Zj 11:1 je autor vyzvaný, aby zmeral chrám a oltár, čo by mohlo ukazovať na obdobie pred r.70. V tej istej kapitole je však Jeruzalem nazvaný Sodoma (11:8), čo predpokladá Jeruzalem zničený.

¹⁷² Morris, *Revelation*, str. 35-41, podobne ako Beale, *Revelation*, str. 4-27 odkazujú na Ireneus: *Adversus Haereses* 5.30.3. In: *The Ante-Nicene Fathers I*, str. 559; Victorinus z Pettau, *Apocalypse* 10.11 (304 A.D.); Eusebius, H.E. 3.17-18 (260-340 A.D.); prípadne Klement z Alexandrie, *Quis Dives Salvetur* 42 a Origen, *Matthew* 16.6.

k neskoršiemu datovaniu, t.j. ku koncu obdobia vlády Domiciána, v r.90-95. Ako najdôležitejšie argumenty pre neskoršie datovanie vidí Beale: Uctievanie panovníka (str.5-12), prenasledovanie kresťanov (12-16), situácia v maloázijských cirkvách (16-17), mýtus o Nerovom vzkriesení (17-18), pojem Babylon (18-19), raná tradícia (19-20). K týmto by sme mohli pridať pozorovanie J.J.Collinsa, ktorý si všíma, že mnohé apokalyptické spisy židov boli inšpirované jednou z troch veľkých kríz, ktoré postihli Jeruzalem a chrám: 1) Zničenie mesta a chrámu za babylónskej nadvlády; 2) znesvätenie chrámu helenistickými veľkňazmi a Antiochom Epifánom v období makabejskom; a nakoniec 3) zničenie chrámu rímanmi v r.70. Koncom prvého storočia tak vznikol kanonický spis Zj ako aj mimokanonické apokalyptické spisy ako napr.: 4 Ezdráš, 2 Baruch a 3 Baruch.¹⁷⁵

Morris uzaviera časť o datovaní opatrným zhrnutím, že aj keď dôkazy nie sú zďaleka také presvedčivé, aby sme úplne odmietli alternatívne možnosti, predsa sa javí, že datovanie za vlády Domiciána zapadá do známych faktov prirodzenejšie.¹⁷⁶ V tejto práci sa teda prikláňame k datovaniu neskoršiemu, ale v exegetických častiach sa pokúsime mať na mysli nedokázateľnosť tohto datovania a v prípade potreby sa budeme zamýšľať aj nad prípadným efektom skoršieho datovania na význam jednotlivých textov.

3.2.1.3 Miesto vzniku knihy Zjavenia

Keďže Zj 1:9 vyslovene hovorí, že autor spisu bol vo vytržení počas vyhnanstva na ostrove Patmos, najčastejšou odpoveďou na otázku miesta vzniku býva ostrov Patmos. Michaels však navrhuje, že komplexnosť literárnej štruktúry môže ukazovať na určitý odstup medzi videniami na

¹⁷³ Beale, *Revelation*, str. 4: The consensus among twentieth-century scholars is that the Apocalypse was written during the reign of Domitian around 95 A.D.

¹⁷⁴ Mánek, *Sedm listů z Apokalypsy*, str.15.

¹⁷⁵ Collins, John J. *Jerusalem and the Temple in Jewish Apocalyptic Literature of the Second Temple Period, International Rennert Guest Lecture Series*, 1. [Ramat Gan]: Bar-Ilan University, 1998, str.4 .

¹⁷⁶ Morris, *Revelation*, str. 41; veľmi podobne J.W.Bowman, *Revelation, Book of*. In: IDB zv. IV, str. 61.

ostrove Patmos a zapísaním týchto vízií.¹⁷⁷ Autor sa tak už nemusel nachádzať na tom istom mieste. Cituje I.T.Beckwitha, ktorý ide pomerne ďaleko, keď tvrdí, že „jazyk naznačuje, že v dobe písania tejto knihy už nie je na Patmose“.

Naopak, Morris v diskusii o autorovi a štýle písania sumarizuje, že autor bol vo vyhnanstve, nemal k dispozícii „vedecké nástroje“ a písal v nadšení.¹⁷⁸ Zjavne sa teda prikláňa k teórii o mieste vzniku na Patmose.

3.2.1.4 Adresáti a cieľ knihy Zjavenia

Sedmim cirkvám Malej Ázie. Viacej ako miesto vzniku ovplyvňuje posolstvo a spôsob výkladu otázka, komu bol tento spis určený. Prvá kapitola Zj nám vo v.4nn prináša úvod podobný epištolám. Vo v.4 tak čítame aj to, komu je Zj adresované: *siedmim cirkvám, ktoré sú v Ázii*. Vo v.11 je Ján poverený, aby to čo vidí, napísal a poslal siedmim cirkvám: *do Efezu, Smyrny, Pergama, Tyatír, Sárd, Filadelfie a do Laodikey*. Je to prvá z mnohých sedmičiek, ktoré v Zj nachádzame (sedem svietnikov, pečatí, trúb, čiaš). V histórii sa preto mnoho vykladačov priklonilo k symbolickému výkladu, ktorý za týmito siedmimi cirkvami vidí cirkev celú (či už geograficky v určitom historickom období alebo v celej histórii)¹⁷⁹.

Bez toho, aby sme (úplne) popreli (aj) symbolický význam týchto zborov, je dnes všeobecne prijímané, že ide o konkrétne rano-kresťanské spoločenstvá Malej Ázie. Ich výber a poradie je pravdepodobne ovplyvnené významom vybraných miest, ktoré boli korešpondenčnými centrami Malej Ázie koncom prvého storočia.¹⁸⁰

Historicko-spoločenská situácia. Historicko-spoločenskú situáciu adresátov môžeme vyvodzovať najmä z obsahu posolstiev siedmim cirkvám (Zj 2-3). Vidíme tu náznaky možného prenasledovania vzhľadom

¹⁷⁷ Michaels, *Interpreting the book of Revelation*, str. 16-17.

¹⁷⁸ Morris, *Revelation*, str.31.

¹⁷⁹ Názor, že ide o prorocký obraz neskorších dejín cirkvi nemá žiadnu oporu v texte a je dnes prekonaný (napr. R.L. Thomas, *Chronological Interpretation of Revelation 2-3*); pozri aj časť Historický prístup.

¹⁸⁰ Beale, *Revelation*, str.204.

na rozvíjajúci sa kult cisára (Zj 2:13-14; 2:20), ako aj prenasledovanie zo strany Židov (Zj 2:9-10; 3:9-10). V poslednej dobe bol však poopravený skorší názor o prenasledovaní kresťanov koncom 1.storočia. Konsenzus odborníkov sa tak dnes prikláňa k tomu, že do obdobia napísania Zj bolo prenasledovanie len sporadické (a lokálne).¹⁸¹

Cieľ spisu. Pôvodným cieľom Zj potom nebolo len potešenie v prenasledovaní, ale skôr prorocké varovanie a príprava na stupňujúce sa nepriateľstvo, ktorému budú musieť kresťania čeliť v oblasti politickej, ekonomickej i náboženskej.¹⁸²

Cieľ spisu je pomerne jasne vyjadrený i v paralelnom texte úvodu i záveru knihy Zj (1:1 a 22:6-7). Boh skrze Ježiša Krista a anjelského posla *ukázal svojim sluhom, čo sa má onedlho diať*. Konkrétne: *Hľa prídem skoro!*¹⁸³ Týmto je vyjadrené posolstvo Zj, ktoré vedie k blahoslavenstvu tých, ktorí ho zachovávajú (1:3 a 22:7). Podobne to vyjadril aj E.Charpenter o apokalyptických spisoch všeobecne: „Základné poslanie apokalyptických spisov je dušpastierskej povahy.“¹⁸⁴

3.2.2 Otázky literárnej formy knihy Zjavenia

V nasledujúcej časti sa pozrieme, ako autor listu napĺňa svoj cieľ, konkrétne, aké literárne prostriedky a akým spôsobom používa, aby dosiahol, čo je jeho zámerom. Ide o nasledovné subkapitoly: Literárny žáner, Symbolika, Pramene v Zj, Text a jazyk, Štruktúra a členenie.

¹⁸¹ Beale, *Revelation*, str. 29. Pozri aj Thompson, L.L. *Recent Theories about the Social Setting of the Book of Revelation*. In: Thompson, L.L. *The Book of Revelation. Apocalypse and Empire*. Oxford: Oxford University Press, 1990. Str. 202-210. Dôležité dielo je aj Collins, Adela Yarbro. *Crisis and Catharsis: The Power of the Apocalypse*. Philadelphia: The Westminster Press; pozri zvlášť strany 84-110 *The Social Situation – Perceived Crisis*.

¹⁸² Collins. *Crisis*, str.165-175.

¹⁸³ podľa P.Prigent, Farkaš, P. *Symbolika*, str.29.

¹⁸⁴ Tyrol, Anton. *Úvodné poznámky, štruktúralne a teologické prvky v Apokalypse*. In: *Práce a štúdie, Apokalypsa – Zjavenie sv.Jána*. Zborník príspevkov z 2.medzinárodnej biblickej konferencie konanej v dňoch 5.-7. novembra 1998 na KPF sv.Ondreja ŽU v Ružomberku. 1999, str.15.

3.2.2.1 Literárny žáner knihy Zjavenia

Otázky literárneho žánru a jeho vplyvu na proces a výsledok hermeneutiky sa do popredia dostali v 20.storočí. Táto diskusia nemohla obísť ani hermeneutiku biblickú. Do zvláštnej situácie sa však dostávame zvlášť pri knihe Zj. Už prvé verše tohto spisu nám ukazujú, že je to spis jedinečný, aj čo do žánru. Prvé slovo „zjavenie“ nás vedie do oblasti apokalyptickej literatúry, známej v židovstve SZ, (a zvlášť) intertestamentálneho obdobia, ale aj v helenizme, gnosticizme, či Perzii. Ale v.3 hovorí jasne, že tu ide o spis prorocký. A k tomu všetkému, pozornému čitateľovi neunikne, že Zj 1 obsahuje úvod typický pre list, podobne ako kap. 22 obsahuje listový záver! Tak prichádzame k otázke literárneho žánru v Zj a vidíme tu vplyv troch konkrétnych žánrov.

Zj ako list. Pomerne jednoducho sa dokážeme vysporiadať so žánrom listu. Máme k dispozícii mnoho iných nz listov, na ktorých môžeme tento žáner skúmať a spoznávať. Otázka, ktorá tu predsa len komplikuje situáciu je, ako spadajú do tohto žánru napr. kapitoly 4-22? Dokážeme pristúpiť ku Zj ako celku ako k listu? J.Michaelis nás upozorňuje, že aj ak má Zj formu listu, „je to list iný, ako všetky ostatné rano-kresťanské listy“.¹⁸⁵

Zj ako prorocstvo i apokalypsa. Ak postúpime k ostávajúcim dvom žánrom, zisťujeme, že prebieha odborná diskusia, do akej miery sú tieto žánre naozaj rozdielne a či máme hovoriť o dvoch samostatných žánroch, alebo skôr o jednom prorocko-apokalyptickom žánri.¹⁸⁶

Diskusia na túto tému je objemná a rôznorodá, ale Michaelis nás aj tu vedie k otázke, do akej miery nakoniec ovplyvní presné definovanie žánru naše exegetické výsledky?¹⁸⁷ Jedinečnosť žánru v Zj sa pokúsili vyjadriť Carson, Moo a Morris tým, že je to „prorocstvo naliate do apokalyptickej šablóny a napísané formou listu“.¹⁸⁸ To znamená, že pri prístupe k Zj

¹⁸⁵ Michaelis, *Interpreting*, str.32.

¹⁸⁶ Beale, *Revelation*, str.37-43; Farkaš, *Symbolika*, str.26.

¹⁸⁷ Michaelis, *Interpreting*, str.31.

¹⁸⁸ Carson, Moo, Morris, *Introduction*, str.479.

potrebujeme poznať špecifiká a rôznosti týchto žánrov, ale zároveň si potrebujeme zachovať otvorenosť a netlačiť jednotlivé časti textu násilu do pripravených šablón.

3.2.2.2 Symbolika v knihe Zjavenia

V predchádzajúcich odstavcoch sme hovorili o jedinečnosti Zj v kánone kresťanských Písem, ktorá je výsledkom aj jej zmiešaného (listovo-prorocky-apokalyptického) žánru. Kniha Zj je plná symbolov a ak hľadáme niečo podobné, musíme sa pozrieť najmä do prorockých častí ostatných kanonických spisov. Kým však v iných spisoch je symbolika len akýmsi doplnkom či spestrením, pri Zj je zo všetkých úvodných otázok otázka interpretácie symbolov jedna z najdôležitejších a do veľkej miery ovplyvňuje základný prístup k textu i jeho konečný zmysel. „Pochopenie podstaty symbolu ako takého a hlavne jeho kristologického zmyslu je neodmysliteľnou podmienkou primeranej a koherentnej exegézy“.¹⁸⁹

Symbolike, ako veľmi dôležitej súčasti interpretácie Zj, venuje G.Beale v úvode komentáru ku Zj až 19 strán.¹⁹⁰ Na slovensku máme k tejto téme jedinečnú monografiu P.Farkaša: *Symbolika čísel a farieb v Zjavení apoštola Jána*.¹⁹¹ Na stranách 10-13 tu autor sumarizuje dostupné publikované štúdie na tému symboliky v Zj a spolu s odkazom na A.Yarbro Collins a U.Vanni poukazuje na mnohokrát povrchné a nedôsledné riešenia tejto kľúčovej témy.

V časti *Hermeneutika apokalyptického symbolu v textoch Zjavenie sv.Jána* konštatuje, že v Zj nachádzame symboliku numerickú (čísla), chromatickú (farby), antropologickú (ľudia) a zoomorfnú (zvieratá).¹⁹²

K zásadným otázkam interpretácie sa dostáva, keď na str.36 hovorí: „Polyvalencia symbolu podmieňuje teoreticky nekonečný počet možností zmyslu...“¹⁹³ K takémuto záveru sa dostáva pravdepodobne aj pod vplyvom

¹⁸⁹ Farkaš, *Symbolika*, str.124.

¹⁹⁰ Beale, *Revelation*, str. 50-69.

¹⁹¹ Farkaš, Pavel. *Symbolika*. Bratislava: UK RKCBF, 2003, 136 strán.

¹⁹² Farkaš, *Symbolika*, str.33, podľa U.Vanni.

¹⁹³ Op.cit., str.36.

monografie Sante Babolina, ktorý tvrdí, že polyvalentný (či plurivalentný) charakter symbolu súvisí s tým, že „symbol neoznačuje, ale evokuje (vyvoláva v pamäti asociácie), zjednocuje, koncentruje spôsobom analogicky polyvalentným, multiplicitu zmyslov, ktoré nemožno redukovať na jeden alebo len niekoľko významov“.¹⁹⁴ Poukazuje na rozdiel symbolu a znaku (signum), „i keď treba povedať, že jedno od druhého nemožno oddelovať“, keď znak je typický tým, že komunikuje „spôsobom jasným, adekvátnym a jednoznačným“.¹⁹⁵

Postoj k výkladu symboliky v Zj, ktorý tu naznačuje Farkaš sa približuje smeru, ktorý Beale stotožňuje s „New Hermeneutic“¹⁹⁶ a s odkazmi na autorov ako E.Boring a E.Schüssler Fiorenza tvrdí, že je dnes široko prijímaný.¹⁹⁷ Po krátkej anlyze Boringa i Schüssler Fiorenzy však Beale poukazuje na rozdiel v ich teoretických hermeneutických definíciach (polyvalencia a nemožnosť vykladať symbol propozične, logicky, fakticky) a v ich konkrétnych exegetických postupoch.

Farkaš sa drží blízko tohto napätia, keď vyššie citované slová o „teoreticky nekonečnom počte možností zmyslu“ limituje kontextom – literárnym dielom Zj, liturgickou interpretačnou komunitou, jánovskou tradíciou, náukou obsiahnutou v ostatných spisoch kánona i prameňmi, z ktorých autor Zj čerpal.¹⁹⁸

Je prekvapivé, ako sa tieto dve zásadne odlišné hermeneutické prístupy v praxi približujú. Beale ukončuje túto diskusiu postojom pripomínajúcim slová Farkaša, že je pravdou, že väčšina symbolov v Zj má viacero asociácií a významov a vykladač si nikdy nemôže byť istý, že všetky významy symbolu už boli objavené. Ale „to neznamena, že je tu nekonečné množstvo významov (t.j. že význam závisí od subjektívneho pohľadu a situácie jednotlivého vykladača)“. Vykladač môže dospieť

¹⁹⁴ Op.cit., str.34 cituje Babolina, *Sulla funzione comunicativa del simbolo*, str.139.

¹⁹⁵ Op.cit., str.35 odkazuje na M.Girard, *Les symboles*, 58.

¹⁹⁶ k „reader response“ hermeneutike pozri napr. E.D.Hirsh, *Validity in Interpretation*; K.Vanhoozer, *Is there a meaning in this text*; G.Osborne, *Hermeneutical Spiral*; D.A.Carson, *The Gagging God*; a iné.

¹⁹⁷ Beale, *Revelation*, str. 65.

¹⁹⁸ Farkaš, *Symbolika*, str.36.

k pravdepodobnému „základnému“ okruhu významov a asociácii, ktoré pôvodný autor zamýšľal komunikovať daným symbolom. Tieto „základné“ významy sú dostupné a pochopiteľné v prvom rade cez zohľadnenie užšieho kontextu knihy, ako aj pôvodného použitia symbolu v SZ, ranom judaizme, v iných spisoch NZ a súčasnom grécko-rímskom prostredí.¹⁹⁹

Väčšina súčasných prístupov k Zj sa teda zhodne na nevyhnutnosti skúmania a poznania kontextu a prameňov, ktoré sú za Zj.²⁰⁰ To nás vedie k ďalšej téme – Pramene v Zj.

3.2.2.3 Pramene v knihe Zjavenia

S ohľadom na pramene sa v zásade hovorí o dvoch rozhodujúcich aspektoch Zj a to jeho intertextualita (vplyv SZ a iných apokalyptických textov na Zj) a jeho kontextualita (vplyv súčasného prostredia konca 1.st).²⁰¹

Intertextualita. Michaels vysvetľuje intertextualitu ako vzťah určitého textu k textom starším. „Nič nie je napísané vo vákuu.“²⁰²

Spisy SZ.²⁰³ „Existuje všeobecná zhoda, že Zj obsahuje viac sz odkazov ako akákoľvek iná nz kniha.“²⁰⁴ Presný počet týchto odkazov či alúzií²⁰⁵ záleží od kritérií, podľa ktorých sa prieskum robí. Beale uvádza zdroje, ktoré napočítali od 226 do približne 1000 takýchto sz odkazov.²⁰⁶ O to prekvapivejšie je zistenie, že nikde v Zj nenájdeme citát SZ, ktorý by autor formálne uviedol, ako napr. v evanjeliách: *je napísané*.

¹⁹⁹ Beale, *Revelation*, str.68.

²⁰⁰ Bauckham, Richard. *The Climax of Prophecy: Studies on the Book of Revelation*. Edinburgh: T&T Clark, 1993, str.xii.

²⁰¹ Bauckham, *Climax*, str.xii; Michaels, *Interpreting*, str.107 hovorí len o intertextualite.

²⁰² Michaels, *Interpreting*, str.107.

²⁰³ historický prehľad a detailné spracovanie tejto témy nájdeme aj v Bealovej monografii z r. 1998, *John's Use of the Old Testament in Revelation*, Journal for the Study of the New Testament Supplement Series, 166. Sheffield: Sheffield, 1998, 443 strán.

²⁰⁴ Beale, *Revelation*, str. 75.

²⁰⁵ Heriban, Jozef. Heslo: *alúzia* (lat. *allusio* = narážka) – v biblickej exegéze sa týmto termínom označuje nepriama alebo implicitná narážka v spise Nového zákona na istý starozákonný text na základe ich spoločnej témy, myšlienky alebo slova. Nejde o citát zo Starého zákona, ale skôr o asociáciu pojmov a myšlienok u autora daného novozákonného spisu, ktorá poukazuje na starozákonné židovské pozadie, v ktorom žil, na jeho kultúru, vieru a pod. *Príručný lexikón biblických vied*, Bratislava: Don Bosco, 1994. 2.vyd., str.191.

²⁰⁶ Beale, *Revelation*, str. 75.

Jedna z otázok, ktoré vyvolávajú diskusiu už pomerne dlhý čas je, či autor Zj cituje hebrejské, aramejské, alebo grécke znenie SZ. Názory sa líšia a zhoda panuje len do tej miery, že odpoveď nie je jednoznačná. V Zj nájdeme výrazy, ktoré veľmi pripomínajú hebrejskú predlohu, ale i doslovné výrazy LXX, ako i iných gréckych prekladov (zvlášť proto Theodotion).²⁰⁷ Tak isto panuje súhlas v tom, že Ján nepreberá tieto predlohy nejakým formálnym, otrockým štýlom, ale ich kreatívne prispôsobuje a dáva im mnohokrát novú tvár i význam.

Vzniká tu ale dôležitá otázka, ako rozumieť týmto alúziám, t.j. či pôvodný kontext sz spisu vplýva na interpretáciu alúzie v Zj, alebo naopak, alúzia v Zj reinterpretuje a dáva nový obsah sz textom.²⁰⁸

V prvej časti monografie *Jánovo použitie SZ v Zj*²⁰⁹ hodnotí Beale stav bádania a ponúka zhrnutie autorov (monografii na túto tému) ako J.M.Vogelgesang, J.Paulien, R.Bauckham, J.Fekkes, J.-P.Ruiz a S.Moyise, ktorí výrazne prispeli k diskusii v tejto oblasti. Títo autori podávajú zásadne odlišné pohľady na interpretáciu sz alúzii, na základe toho, ktorému kontextu pripisujú rozhodujúci význam, t.j. či má na význam alúzie (alebo symbolu) zásadný interpretačný význam jej pôvodný kontext, alebo je interpretácia závislá iba na novom kontexte v Zj. Aj tu sa objavujú novšie hermeneutické trendy (reader response), podľa ktorých majú alúzie a symboly neobmedzené množstvo významov, závislých na kontexte vykladača, či jeho interpretačnej komunity.²¹⁰

Bez ohľadu na konkrétny hermeneutický postoj, väčšina z nich pri konkrétnych exegetických krokoch uznáva dôležitosť štúdia a poznania možného pozadia sz alúzii.²¹¹ Bauckham k tomu hovorí: “Spôsob, akým Zj používa sz Písma je nevyhnutným kľúčom k jeho porozumeniu. Takmer súvislé alúzie na SZ v celej knihe nie sú náhodným použitím sz jazyka

²⁰⁷ Charles, *Revelation*, str. 67.

²⁰⁸ V určitom zmysle sa tu približujeme k diskusii o význame symbolov, nakoľko sú to práve symboly, ktoré autor Zj často preberá zo SZ..

²⁰⁹ Beale, *John's Use*, str. 26 nn.

²¹⁰ Ruiz i Moyise, podobne ako Fiorenza, Vos a iní.

²¹¹ Napriek tomu, že je to v zásade proti ich teoretickému tvrdeniu.

autorom, ktorý je tak ponorený v SZ, že prirodzene používa jej jazyk, ako si niektorí odborníci mylne mysleli. Je to vzorec (pattern) disciplinovanej a slobodnej alúzie na konkrétne sz texty. Odkazy na ne a interpretácia týchto textov je extrémne dôležitou súčasťou výkladu textu Zj.²¹²

Tí, ktorí uznávajú dôležitosť pôvodného kontextu sa dôsledne zaoberajú metódami, akými autor Zj k týmto sz textom pristupuje a vidia v nich exegetické metódy súčasného židovstva.²¹³

Pseudoepigrafické spisy. Okrem vplyvu SZ na interpretáciu Zj je všeobecne prijímaný (aj keď nie dôsledne študovaný)²¹⁴ aj vplyv nekanonickej apokalyptickej lietarúry (židovskej i rano-kresťanskej). Zhoda však nesiahá k otázkam, o aký konkrétny vplyv tu ide. Podľa niektorých autorov je Zj len pokresťančená židovská apokalypsa, ktorú je možné rekonštruovať vynechaním „kresťanských“ zmienok v Zj.²¹⁵ Charles dáva zoznam 18 miest Zj, ktoré sú závislé na alebo paralelné so židovskými pseudoepigrafickými spismi.²¹⁶

Bauckham upozorňuje, že nemôžeme ťahať paralelu medzi vplyvom SZ a iných apokalyptických spisov na Zj. Kým autor Zj očakáva, že jeho poslucháči dôsledne poznajú SZ, nevieme si byť istí, či sám Ján vôbec poznal niektorý konkrétny apokalyptický spis, alebo čerpal len zo všeobecne známej tradície.²¹⁷ Ďalšie štúdium primárnych apokalyptických spisov a ich dôsledné porovnávanie so Zj by však podľa Bauckhama vnieslo mnoho svetla do pochopenia Zj, ako ukazuje aj vlastným príkladom v monografii *The Climax of Prophecy*.²¹⁸

Spisy NZ. Pri porovnaní Zj s ostatnými spismi NZ vidíme oveľa viacej rozdielov ako podobností, zvlášť kvôli rozdielom v žánri. V časti 1.2.1.2 sme však ukázali, že sú tu aj určité spoločné témy. Charles menuje medzi

²¹² Bauckham, *Climax*, str. xi.

²¹³ Beale, *Revelation*, str. 76-99, Bauckham, *Climax*, str. xi, Michaels, *Interpreting*, str. 109.

²¹⁴ Bauckham, *Climax*, str. xii tvrdí, že od dôb Beckwitha a Charlesa sa v tejto oblasti urobilo len málo čerstvej práce.

²¹⁵ K. and S. Lake in: Morris, *Revelation*, str. 42.

²¹⁶ Charles, *Revelation*, str. lxxii-lxxxiii.

²¹⁷ Bauckham, *Climax*, str. xi-xii; 38-91; aj keď na strane 39 uznáva, že je to „a priori“ dosť pravdepodobné.

²¹⁸ zvlášť časť 2 *The Use of Apocalyptic Tradition*, str. 38-91; podobne Charles, *Revelation*, str. lxxv.

nz spismi, ktoré autor Zj poznal: Mt, Lk, 1Tes, 1 a 2Kor , Kol, Ef a možno aj Gal, 1Pt a Jk.²¹⁹ Aj keď súhlas s Charlesom nemusí byť úplný, určitý vplyv a príbuznosť niektorých častí nz spisov je všeobecne prijímaná.

Kontextualita. Kontextualitou sa označuje vzťah Zj k súčasnému prostrediu konca 1.st.²²⁰ Ako budeme vidieť neskôr (v časti Prehľad výkladových prístupov), v otázke do akej miery je Zj ovplyvnené súčasnou situáciou autora a adresátov nepanuje zhoda. Na tomto mieste sa teda obmedzíme len na konštatovanie, že Zj nevzniklo len v určitom literárnom kontexte (SZ, pseudoepigrafy, NZ), ale aj v historicko-spoločenskom kontexte konca 1.storočia. Tento aspekt Zj môžeme vidieť veľmi jasne v Zj 2-3, ktoré priamo odpovedá na súčasnú situáciu kresťanov 7 cirkví v Maloázijských mestách. Otázku do akej miery nachádzame vplyv prostredia v ostatných častiach Zj necháme teda predbežne otvorenú a odpoveď naznačíme v Prehľade výkladových prístupov (časť 1.5).

3.2.2.4 Text a jazyk knihy Zjavenia

V tejto časti sa najprv pozrieme na grécky text Zj ako sa zachoval v rôznych rukopisoch a v krátkosti poukážeme na špecifické textuálne problémy, s ktorými sa v Zj stretávame. V druhej časti sa zameráme na jazyk Zj, kde sme svedkami zvláštnej gramatickej a syntaktickej nepresnosti. Zhrnieme prebiehajúcu diskusiu a pokúsime sa uvidieť význam porozumenia textu a jazyka pre správne pochopenie a výklad Zj.

Text. Aj keď sa na prvý pohľad nemusí javiť otázka textuality príliš významná, principiálne je jasné, že exegetické výsledky musia byť ovplyvnené presným znením textu, ktorý vykladač interpretuje. V prípade Zj ide o pomerne špecifické štúdium, nakoľko sa jeho textuálna história dosť významne líši od ostatných spisov NZ.²²¹ To je do veľkej miery

²¹⁹ Charles, *Revelation*, str. lxvi; podobne J.W.Bowman, heslo *Revelation, Book of*, In: IDB, str. 61.

²²⁰ Bauckham, *Climax*, str. xii.

²²¹ Beale, *Revelation*, str. 70.

ovplyvnené tým, že niektoré významné rukopisy (napr. kódex Vaticanus, kódex Bezae ani kódex Claromontanus) neobsahujú Zj vôbec a iné majú len časti Zj (napr. kódex Sinaiticus).²²² Na rozdiel od väčšiny NZ sa tak najdôležitejšími rukopismi pre štúdium Zj podľa väčšiny odborníkov stávajú kódex A a C, nasledované p⁴⁷, 025, 8 a 046.²²³ Vzhľadom na dostupné rukopisy a ich zachovanie Zj je v porovnaní s ostatnými spismi NZ relatívne dôležitý aj tzv. „Majoritný text“ (Textus Receptus).²²⁴

V tejto práci budeme vychádzať z textu podľa Nestle-Aland: *Novum testamentum Graece*, 27. revidované vydanie z r.1993 (označované ako NA²⁷). V exegetickej časti však budeme odkazovať aj na ostatné dostupné vydania, zvlášť NA²⁶, USB³ a USB⁴.

Jazyk. Pod výrazom „jazyk Zj“ v tomto odstavci myslíme v prvom rade pôvodný jazyk Zj tak ako ho máme zachovaný v najdôveryhodnejších rukopisoch. Už v prvých veršoch 1.kapitoly pozornému čitateľovi gréckeho textu neujdú slovné spojenia, ktoré nie sú v súlade s gramatikou koiné gréčtiny, ako ju poznáme z ostatných spisov NZ.²²⁵ Podľa Eusébia o týchto nezvyčajných tvaroch hovoril už Dionýz, biskup z Alexandrie v 3.st. a hovorí o nich väčšina komentátorov v histórii i súčasnosti.²²⁶

Charles v úvodných častiach komentáru zahrnul vyše 50 strán, ktoré nazval Krátka gramatika Zjavenia, keďže podľa jeho názoru Ján nielenže myslel hebrejsky a preto používal hebraizmy, ale používal jazyk takým kreatívnym spôsobom, že vytvoril úplne jedinečnú gréčtinu, ktorá nemá obdoby.²²⁷ Tento fenomén v jazyku Zj sa často označuje ako solecizmus²²⁸

²²² Michaels, *Interpreting*, str. 78.

²²³ Charles, *Revelation*, str. clxvi uzaviera diskusiu o rukopisoch zhrnutím, že A je „absolútne najlepší“ rukopis pre text Zj; podobne Beale, *Revelation*, str. 72; Michaels, *Interpreting*, str. 79 – s minimálnymi zmenami v poradí; zatiaľ najdôslednejšie štúdium textu Zj (na 1400 stranách) urobil H.C. Hoskier (1929), na ktorého nadviazal J.Schmid (1955-56).

²²⁴ Beale, *Revelation*, str. 72; Michaels však uvádza niekoľko príkladov, ako sa preklady závislé na Majoritnom texte (KJV, ale aj Roháček) podstatne líšia od novších prekladov, závislých na lepších rukopisoch. Prvé dva z jeho príkladov zahŕňujú texty 1:6 a 5:10, ktoré sú kľúčové pre našu prácu! (Michaels, *Interpreting*, str.75-84).

²²⁵ Napríklad Zj 1:4-5 kde je genitívová predložka spojená s tvarmi v nominatíve χάρις ὡμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ ὁῶν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος.

²²⁶ Michaels, *Interpreting*, str. 85.

²²⁷ Charles, *Revelation*, str. x-xi.

²²⁸ Heriban, Jozef. Heslo: *solecizmus* (grec. σολοικισμός, soloikismós = gramaticky nesprávny, nepravidelný, chybný), gréc.gram. – Termín používaný na označenie gramatických nesprávností a nepravidelností; je

a v minulých desaťročiach mu bolo venované množstvo pozornosti odborníkov.²²⁹ Súčasný názor na solecizmus v Zj nie je jednotný. Niektorí autori jednoducho tvrdia, že Ján nevedel dobre po grécky, iní zastávajú rozšírený názor, že je to dôsledok jeho hebrejského myslenia, kým ďalší už rozlišujú hebraizmy/semitizmy od septuagintizmov a na základe analýzy všetkých takýchto miest v Zj poukazujú na dôvody, ktoré viedli autora Zj k ich použitiu.²³⁰

Keďže autor Zj na mnohých miestach dodržiava gramatiku dôsledne, prikláňame sa k väčšinovému názoru, že odchýlky od zaužívanej gramatiky sú zámerné a pravdepodobne majú poslucháčov upozorniť na szalúzie.²³¹

3.2.2.5 Štruktúra a kompozícia knihy Zjavenia

Pri pokuse pochopiť a znázorniť štruktúru Zj musíme uznať jej veľmi zložitú a komplexnú kompozíciu. Je potrebné vyvarovať sa dvoch extrémov, z ktorých prvý spočíva v popieraní akejkoľvek prehľadnosti a štruktúry, kým druhý nachádza v texte toľko častí a línií, že výsledkom je znovu len neprehľadnosť.²³² V snahe udržať sa medzi týmito dvoma extrémami musíme uznať pravdivosť Barrovho pozorovania, že „kým my sa snažíme knihu podeliť, Ján sa snažil ju zjednotiť“.²³³

Na metodologický problém pri návrhu štruktúry ukazuje Michaels, keď vzťah medzi štruktúrou a výkladom jednotlivých častí nazýva „cyklickým“. „Porozumenie jednotlivých častí je závislé od názoru na

odvodený od mesta Soli (gréc. Σόλοι, Sóloi) v Cilícii, kde sa hovorilo nesprávnou, nespisovnou gréčtinou. V Novom zákone je najviac solecizmov v Knihe Zjavenia, najmä čo sa týka gramatickej kongruencie. Porov. napr. použitie muž. rodu namiesto ženského rodu u viacerých substantív (Zjv 11,4; 14,19; 17,3), nominatívu namiesto genitívu (Zjv 2,13; 3,12; 7,4; 8,9; 14,12) a pod. In: *Príručný lexikon biblických vied*, str. 719.

²²⁹ Vidz literature, na ktorú odkazuje Beale, *Revelation*, str. 100.

²³⁰ Beale, *Revelation*, str. 102-105.

²³¹ Op.cit., str. 102.

²³² Bauckham, *Climax*, str. 1 aj iní správne pripomínajú Zj 1:3, ktoré ukazuje na to, že kniha má byť v prvom rade čítaná.

²³³ Barr, In: Bauckham, *Climax*, str. 2.

štruktúru celku, ale názor na štruktúru celku je závislý od spôsobu interpretácie jednotlivých častí.“²³⁴

Beale si za cieľ pri poznámkach ku štruktúre dáva dve veci: a) preskúmať navrhované osnovy Zj bez snahy vyjadrovať sa k interpretačnému vzťahu jednotlivých častí; b) sústrediť sa na interpretačné vzťahy jednotlivých častí. Práve druhá časť je podľa jeho názoru „pliagou“ histórie výkladu Zj, keď sa snaží odpovedať na otázku, či je kompozícia Zj založená na chronológii, tematických súvislostiach, alebo kombinácii oboch.²³⁵

Zhoda panuje v ohraničení prológu (1:1-8 príp. 20) a epilógu (22:6-21), ale časti medzi tým boli rozdelené mnohými spôsobmi, v závislosti od výkladového prístupu autora. Pre potreby tejto práce nie je nutné (ani možné) tu podrobne skúmať jednotlivé návrhy osnov a štruktúry, preto sa pokúsime uzavrieť túto časť slovami Bealea, ktoré pomenúvajú zhodu a naznačujú možnosti:

Všetci súhlasia, že dominantnými témami 6:1 až 20:15 sú, v poradí dôležitosti, súd, prenasledovanie a záchrana a že tieto témy naberajú na intenzite, ako kniha postupuje. Mnohí usudzujú, že táto rastúca intenzita je dôkazom, že kniha je v chronologickom usporiadaní. Ale mnohé opakované paralelizmy ukazujú na štruktúru rekapitulácie.²³⁶

Beale pokračuje vyjadrením svojho presvedčenia, že „rastúca tematická intenzita zapadá lepšie do širšieho rámca „už, ale ešte nie“ synchronnej rekapitulácie a tematického paralelizmu, ako do futuristickej sekvenčnej schémy.“²³⁷

To nás posúva k ďalšej časti, kde sa sústredíme na zhrnutie hlavných tém a teológie knihy Zj.

²³⁴ Michaels, *Interpreting*, str. 51; Preto študentom odporúča vytvoriť si svoju vlastnú štruktúru na základe čítania textu Zj pred tým, než zoberú do úvahy štruktúry iných autorov.

²³⁵ Beale, *Revelation*, str. 108.

²³⁶ Beale, *Revelation*, str. 144.

²³⁷ Op.cit., str. 144; uvádza aj autorov s podobným názorom: Fairbairn, Barr, Steinmann, Kuypers, Milligan, Hendriksen, Kline, Lenski, Morris, Giblin, Wilcock, Yarbro Collins, Mulholland a všeobecnejšie aj Caird, Beasley-Murray, Schüssler Fiorenza, Hoekema.

3.2.3 Otázky hlavných tém a teológie knihy Zjavenia

3.2.3.1 Témy knihy Zjavenia

V závere predchádzajúceho odstavca sme citovali Bealeove slová, že „všetci súhlasia, že dominantnými témami 6:1 až 20:15 sú, v poradí dôležitosti, súd, prenasledovanie a záchrana.“²³⁸ Mali by sme sa teda pýtať, či Zj 1-5 resp. 21-22 prinášajú témy iné, prípadne, či naozaj súhlasia všetci.

Ak sa pozrieme do samotného textu úvodu i záveru knihy, zistíme, že Zj samé definuje svoju tému ako opis toho, „čo sa má onedlho diať“.²³⁹ Podobne prvá i posledná kapitola Zj poukazujú na to, že obsahom toho, čo sa má onedlho diať, je druhý príchod Krista.²⁴⁰ Farkaš k tomu hovorí, že „Apokalypsa je (...) kristologickým svedectvom o prichádzajúcom Kristovi (...). Sú to dejiny sveta z aspektu ich dôležitého centra ako dejiny Krista, ktorý prichádza, ako dejiny tých, ku ktorým prichádza.“²⁴¹

Fazekaš,²⁴² podobne ako ďalší, vidia úvodné časti Zj ako overtúru, ktorá naznačuje základné myšlienky, neskôr rozvinuté v plnosti.²⁴³ Pojmy, ktorými sa pokúša vyjadriť hlavné teologické témy Zj Ladd²⁴⁴ (problém zla, prejavy hnevu, príchod kráľovstva) sú pôvodnému návrhu Bealea blízke, aj keď nie úplne totožné. Nakoniec aj sám Beale formuluje základnú teologickú tému Zj na inom mieste: „Hlavnou teologickou témou tejto knihy je myšlienka, že Boh prijíma slávu, ako výsledok dosiahnutia plnej záchrany a konečného súdu.“²⁴⁵ Väčšinu týchto návrhov spája myšlienka príchodu a teda očakávanej zmeny. Akého charakteru je tento

²³⁸ Op.cit., str. 144.

²³⁹ Zj 1:1; 22:6.

²⁴⁰ Všímni si 1:4,7,8; 22:7,12,17, 20.

²⁴¹ Farkaš, *Symbolika*, str. 29.

²⁴² Fazekaš, Ludovít. *Ježiš Pán*. B.Bystrica: ZEC, 2001. str. 276.

²⁴³ tak aj G.Fee v audio prednáškach k výkladu Zj; podobne napr. Schüssler Fiorenza.

²⁴⁴ Ladd, *Revelation*, str. 675-680.

²⁴⁵ Beale, heslo: *Revelation, Book of*, In: NDBT, str. 356; Zároveň rozvíja základnú paletu tém a zoraďuje ich pod odstavce: Utrpenie a víťazstvo, Nové stvorenie ako cieľ vykúpenia a histórie (Nový chrám, Nová zmluva, Nový Izrael, Nový Jeruzalem), Miesto kresťanov v súčasnom veku sveta.

príchod, ako a kedy sa uskutočňuje, sú otázky, na ktoré odpovedajú jednotliví autori veľmi rôzne.

K týmto tradične známym témam Zj by sme pridali snád' aj tému vojny.²⁴⁶ Ďalšou, menej známou témou Zj, ktorá sa síce útržkovo objavuje u viacerých autorov, ale väčšej pozornosti sa jej dostalo až v niekoľkých dielach posledných rokov, je téma nebeskej liturgie alebo bohoslužby.²⁴⁷ S ňou súvisí častejšie skúmaná téma chrámu, ale i nami skúmaná téma kňazstva.

3.2.3.2 Teológia knihy Zjavenia

V súčasnosti najznámejším zhrnutím teológie Zj je pomerne útle dielo uznávaného R. Bauckhama, ktoré prvýkrát vyšlo v tom istom roku ako jeho podrobnejšia zbierka odborných článkov.²⁴⁸ Bauckham delí svoj príspevok na časti: 1 Ako čítať knihu Zj (1-22), 2 Ten ktorý bol, ktorý je a ktorý príjde (23-53), 3 Baránok na tróne (54-65), 4 Víťazstvo Baránka a jeho nasledovníkov (66-108), 5 Duch proroctva (109-125), 6 Nový Jeruzalem (126-143) a 7 Zjavenie pre dnešnú dobu (144-164).

Michaels, po zhrnutí, že Zj rozvíja našu Kristológiu, Ekleziológiu i Eschatológiu,²⁴⁹ ukončuje záver svojej knihy veľmi dôležitými slovami:

Srdcom knihy Zj je príbeh, ten istý príbeh evanjelia, ktorý sa ozýva ostatnými časťami NZ, o zabitom Baránkovi, ktorý zvíťazil nad smrťou a zlom a o Bohu, ktorý robí všetko nové. Neexistuje len jeden správny spôsob ako čítať či kázať zo Zj, ale existuje jedna vec, ktorú nemôžeme urobiť. Nikdy nemôžeme zabudnúť ten príbeh.²⁵⁰

Bowman naznačuje podobnú myšlienku, keď hovorí, že kniha Zj je popri literárnych médiach „evanjelií“, „listov“ a „histórie“, novým spôsobom

²⁴⁶ Bauckham, *The Apocalypse as Christian War Scroll*. In: *Climax*, str. 210-237.

²⁴⁷ Ben-Daniel, *The Apocalypse*; Snyder, *Combat Myth in the Apocalypse*; Hahn, *Baránkova večera*; Beale, *The Temple*; Spatafora, *From the Temple*; Briggs, *A Jewish Temple Imagery*.

²⁴⁸ Bauckham, *The Theology of the Book of Revelation*. New Testament Theology Series. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

²⁴⁹ Michaels, *Interpreting*, str. 130.

²⁵⁰ Op.cit., str. 147.

ako naplniť misijné poslanie cirkvi využitím potenciálu dramatickej formy.²⁵¹

Je preto potrebné, aby Cirkev aj v dnešnej dobe správnym výkladom Zj naprávala mylné porozumenie (kde Apokalypsa sa stala synonymom pre katastrofu)²⁵² a ukazovala, že je to kniha nádeje a radosti.²⁵³

3.2.4 Prehľad výkladových prístupov ku knihe Zjavenia

Kľúčovým textom pre výklad Zj je 1:19,²⁵⁴ kde je Ján poverený, aby napísal, čo videl, čo je a čo sa bude diať. Výklad tohto textu prakticky rozhoduje o prístupe, akým vykladač vidí a rozumie celému Zj.²⁵⁵

Hlavné výkladové prístupy sa dnes prevažne kategorizujú do 4 skupín, aj keď terminológia a ďalšie členenie sú rôznorodé.²⁵⁶ K týmto 4 prístupom pridáme Chrámovo-liturgické prístupy posledných rokov, ktoré do veľkej miery súvisia s našou témou.

3.2.4.1 Préteristický

Préteristický prístup sa oprávnene sústreďuje na situáciu cirkvi a spoločnosti v 1.st, ale tam aj ostáva. Celé Zj vidí vo vzťahu k súčasnej situácii autora, ktorý sa snaží povzbudiť cirkev (podobne ako iné nz spisy) v jej súčasnom náročnom prostredí.²⁵⁷

²⁵¹ Bowman, heslo: *Revelation, Book of*. In: IDB, vol 4., str. 62.

²⁵² Tyrol, *Úvodné poznámky*. In: *Práce a štúdie, Apokalypsa – Zjavenie sv.Jána*. str. 15.

²⁵³ Farkaš, *Symbolika*, str. 30, na základe 7 blahoslavenstiev v Zj.

²⁵⁴ γράψων οὖν ἃ εἶδες καὶ ἃ εἰσὶν καὶ ἃ μέλλει γενέσθαι μετὰ ταῦτα.

²⁵⁵ Beale, *Revelation* mu v úvode venuje 20 strán, kde sumarizuje 6 možných výkladov a ich kombinácie (XXX).

²⁵⁶ Tak napríklad Farkaš, *Symbolika*, str. 28 nasleduje R.Scheucha (Průvodce Apokalypsou, Praha, 1989) a tieto 4 prístupy označuje ako 1. Historický, 2. Všeobecný, 3. Historicizujúci a 4. Futuristický; Bowman (IDB, vol.4, str.61) ich zahŕňa pod názov historicko-eschatologické a delí ich na a) súčasný; b) futuristický a c) všeobecne historický a pridáva k nim ďalšie ako literárno-analytické, alegorické a dramatické; Charles, *Revelation*, str. clxxxiii-clxxxvii menuje 9 metód, ktoré všetky využíva vo svojom prístupe: 1. Súčasno-historická, 2. Eschatologická, 3. Chiliastická, 4. Filologická, 5. Literárno-kritická, 6. Tradicio-kritická, 7. Nábožensko-historická, 8. Filozofická a 9. Psychologická.

²⁵⁷ Beale, *Revelation*, str. 44 rozdeľuje zástancov préteristického prístupu na tých, ktorí vidia Zj ako proroctvo o zničení Jeruzalema v r.70 (predpokladom je skoré datovanie Zj) a tých, ktorí vidia Zj ako proroctvo pádu Rímskej ríše (väčšina).

Tento prístup má silnú stránku v tom, že berie do úvahy prostredie, v ktorom spis vznikal, ako i pôvodných adresátov. Jeho slabou stránkou by bolo, že Zj prakticky nemá význam pre ostatné generácie kresťanov, okrem toho, že nás informuje o situácii v 1.storočí.

Morris²⁵⁸, podobne ako Ben-Daniels²⁵⁹ tvrdia, že väčšina moderných odborníkov sa prikláňa k niektorej forme tohto prístupu.²⁶⁰

3.2.4.2 Historický

Takýto prístup vidí knihu Zj ako prorocký prehľad historických udalostí a období, ktorými bude cirkev prechádzať. Na rozdiel od préteristického prístupu, veľmi málo berie do úvahy pôvodné prostredie i adresátov a podľa neho je Zj oveľa zaujímavejšie pre súčasné generácie kresťanov, ktorí v ňom môžu hľadať a nachádzať známe momenty histórie.²⁶¹ Mnohé postavy minulých storočí zaujali ku Zj takýto prístup, vrátane cirkevných učiteľov staroveku, stredoveku a reformátorov.²⁶²

Ak by bola kniha Zj takýmto prehľadom dejín, mala veľmi malý význam pre pôvodných adresátov, kresťanov 1.st. Ďalšou slabinou tohto prístupu je, že prakticky obmedzuje svetové dianie na históriu západnej Európy a zvyšok sveta je zabudnutý. Asi najväčšou výhradou voči historickému prístupu je úplná nejednotnosť jeho zástancov, ktorí k jednotlivým symbolom Zj pripisujú dejinné udalosti práve podľa obdobia, v ktorom žijú oni.²⁶³ Dokonca aj medzi zástancami tohto prístupu rovnakej doby nenájdeme veľa zhody.

²⁵⁸ Morris, *Revelation*, str. 18.

²⁵⁹ Ben-Daniels, *Apocalypse*, str. 3.

²⁶⁰ Oni síce nepodávajú žiadne dôkazy, ale Beale, *Revelation*, v poznámke 1 na str. 44 odkazuje na komentáre, ktoré zatriedujú väčšinu autorov do jedného z týchto 4 prístupov.

²⁶¹ V Zj tak mnohí našli inváziu Rímskej ríše Gótmami i Muslimami, skazenosť stredovekého pápežstva, reformáciu, obdobie Napoleona i Hitlera, vznik Izraelského štátu či hrozbu nukleárneho zbrojenia.

²⁶² Farkaš, *Symbolika*, str. 28.

²⁶³ Tento prístup môže byť rozšírený smerom k idealistickému prístupu s tvrdením, že každá generácia môže vidieť za symbolmi Zj aktuálne dianie a vždy pozerat' na príchod Krista ako niečo bezprostredne blízke (por. Beale, *Revelation*, str. 46 a Farkaš, *Symbolika*, str. 30-32).

3.2.4.3 Futuristický

Futuristický prístup sa opiera o Zj 1:19 a podľa neho Zj 1-3 zodpovedá tomu, čo Ján videl a čo je, kým Zj 4-22 sa týka budúcnosti.²⁶⁴

Do tejto kategórie patrí aj v nedávnej minulosti veľmi populárny dispenzacionálny futurizmus, ktorý jednotlivé vízie Zj a ich poradie berie doslovne. Vytvára tak akýsi „eschatologický cestovný poriadok“²⁶⁵ s veľmi presne určenými jednotlivými udalosťami posledných dní. Tento názor striktne odlišuje historický Izrael a nz cirkev a Zj 4-22 vidí ako utrpenie, pred ktorým bude cirkev „vytrhnutá“. Väčšina Zj má tak význam len pre Izrael.

Podľa Bealea²⁶⁶ existuje aj prijateľnejšia verzia „modifikovaného futurizmu“, ktorá nepristupuje ku všetkým obrazom v Zj tak doslovne a nehľadá za všetkým prísnu chronológiu.

Futuristický prístup tak zdôrazňuje prorocký a eschatologický aspekt Zj až do tej miery, že obmedzuje jeho význam pre pôvodných adresátov a nakoniec aj pre všetky ostatné generácie, okrem tej poslednej.²⁶⁷

3.2.4.4 Idealistický

Idealistický prístup je postavený na presvedčení, že kniha Zj symbolicky znázorňuje odveký konflikt dobra a zla, Boha a Satana. Jej cieľom je poukázať na nadčasové princípy (idey), ktorými Boh riadi svet. „Podáva etické a duchovné pravdy“,²⁶⁸ ktoré nie sú časovo determinované. Problémom tohto prístupu je, že na rozdiel od préteristov či zástancov historického výkladu, nestotožňuje žiadne udalosti zo Zj s reálnymi udalosťami dejín, minulými ani budúcimi.²⁶⁹ Posledný súd, Božie víťazstvo i zavŕšenie histórie sú len obrazmi a ideami.

²⁶⁴ Podľa niektorých sa aj Zj 2-3 môže týkať 7 období dejín cirkvi (podobne ako historický prístup); por. Farkaš, *Symbolika*, str. 28.

²⁶⁵ Fazekaš, *Ježiš Pán*, str. 273.

²⁶⁶ Beale, *Revelation*, str. 47.

²⁶⁷ Morris, *Revelation*, str. 20; aj keď znovu platí, že každá generácia to môže očakávať.

²⁶⁸ Farkaš, *Symbolika*, str. 28.

²⁶⁹ Beale, *Revelation*, str. 48.

Aj v tomto prípade Beale pripúšťa určitú (redemptívno-historickú) modifikáciu, ktorú je možné vidieť aj ako 5.výkladový prístup a nazvať ho eklektický.²⁷⁰ Tento prístup sa snaží o dôkladnú exegézu, ktorej výsledky rozhodujú o tom, či je daný text možné vysvetlovať konkrétne a vzťahovať na určitú historickú situáciu či už pôvodných adresátov (préteristický prístup), alebo neskoršie historické udalosti (podobne ako historický prístup, ale nie exkluzívne).

3.2.4.5 Chrámovo- liturgický²⁷¹

V závere tejto časti by sme chceli poukázať na niekoľko autorov, ktorí si nie len všímajú mnohé zmienky o chráme a kulticko-liturgických aktivitách v Zj,²⁷² ale poukazujú aj na ich význam ako na kľúč k interpretácii Zj. Jezuitský biblista U.Vanni už pred rokmi napísal: „Apokalypsa nám pripadá ako spis poslaný cirkvám a určený na to, aby sa čítal, počúval a interpretoval v liturgickom zhromaždení“.²⁷³ Podobne hovorí S.Hahn: „Zjavenie svätého Jána nemôžno pochopiť bez liturgie a naopak, liturgiu nemožno úplne pochopiť bez Apokalypsy“.²⁷⁴ Farkaš sa pridáva a na základe ďalších autorít hovorí: „Pri interpretácii je nutné rešpektovať liturgický charakter knihy“.²⁷⁵

Aj keď k tomuto prístupu majú oveľa bližšie katolícky autori, S.Hahn²⁷⁶ (po vyrozprávaní svojej konverzie na katolícku vieru) píše, že presne k tomuto záveru neodvratne dospeli aj tí najzarytejší a najčestnejší protestantskí učitelia. Jeden z nich, Leonard Thompson, napísal, že „aj letmý pohľad do Knihy zjavenia svedčí o prítomnosti

²⁷⁰ Sám sa hlási k tomuto prístupu, ale pri pojme eklektický odkazuje aj na Haileya, ktorý tiež preferuje toto označenie; Morris i Michaels podľa našej mienky spadajú tiež do tejto kategórie, keďže apelujú na potrebu otvorenej, nepredpojatej exegézy, podobne G.Fee v audio prednáškach k výkladu Zj.

²⁷¹ Mohli by sme ho nazvať aj kulticko-liturgický alebo podobne.

²⁷² Tyrol, *Úvodne poznámky*, str.23 „O kulte a liturgii sa hovorí prakticky v každej kapitole.“

²⁷³ Tyrol, *Úvodne poznámky*, str.23.

²⁷⁴ Hahn, obal k *Baránkova večera*.

²⁷⁵ Farkaš, *Symbolika*, str.27, odkazuje na A.Y.Collins, Barr, Vanni.

²⁷⁶ Absolvoval magisterské štúdium na Gordon-Conwell a po 10 rokoch pastoračnej služby a práce s mládežou v protestantských cirkvách v USA prijal katolícku vieru, pod vplyvom štúdia Zj. Pozri Hahn, *Baránkova večera*.

liturgického jazyka používaného pri oslave Boha.“ ... Liturgické obrazy sú jadrom jej posolstva, píše Thompson.²⁷⁷

Naozaj, každý pozorný čitateľ nájde v Zj množstvo kulticko-liturgického jazyka. Kontext tejto knihy si však vyžaduje, aby sme za týmto jazykom príliš rýchlo nevideli len dnešnú liturgiu katolíckej cirkvi,²⁷⁸ ale v prvom rade kontext SZ a jej chrámu. Z týchto dôvodov sa nám javí metodologicky dôslednejšie napr. dielo *The Apocalypse in the Light of the Temple*, ktoré vidí chrám ako „organizačný princíp“ celej knihy Zj.²⁷⁹ Podobným smerom sa uberá aj nepublikovaná dizertačná práca B.W.Snyders.²⁸⁰ Dôležitosť chrámu v Zj ale aj v celom Písme si všíma aj novšia monografia G.Bealea,²⁸¹ ktorý však nejde tak ďaleko, žeby z chrámu urobil (jediný) kľúč ku knihe Zj.

Naša práca by chcela nadviazať na tieto prístupy a v ďalších kapitolách sa zamerať na prítomnosť, charakter, význam a funkcie kňazských postáv i symbolov v Zj a na ich vplyv na celkovú biblickú teológiu kňazstva a tzv. koncept všeobecného kňazstva.

²⁷⁷ Hahn, *Baránkova večera*, str. 19.

²⁷⁸ Ako o tom píše napr. Hahn, *Baránkova večera*.

²⁷⁹ Ben-Daniels, *Apocalypse*, str. 4.

²⁸⁰ B.W.Snyders, *Combat Myth in the Apocalypse. The Liturgy of the Day of the Lord and the Dedication of the Heavenly Temple*. 1991. Graduate Theological Union and University of California, Berkeley. Zhrnuté a zhodnotené in: Beale, *Revelation*, str. 141-144.

²⁸¹ Beale, *The Temple*.

4 Identita kňazstva v knihe Zjavenia

Podobne ako sme skúmali tému kňazstva v ostatných spisoch Písma, chceli by sme sa v tejto časti zamerať na poslednú knihu Biblie – Zjavenie Jána. V prvej časti sa zameriame na identitu kňazov v textoch, ktoré sa vyjadrujú k téme kňazstva priamo, t.j. obsahujú pojmy skupiny ἱερεύς. V druhej časti sa potom pozrieme na kulticko-liturgické texty, ktoré s kňazstvom a jeho identitou úzko súvisia.

4.1 Explicitne kňazské texty

V úvodnej časti biblického prehľadu o kňazstve v NZ sme videli, že už samotné použitie pojmu ἱερεύς v NZ je veľmi zaujímavé. Po niekoľkých výskytoch v evanjeliách a v knihe Skutkov, kde väčšinou označuje židovských kňazov, sa zrazu stráca a znovu sa objavuje až v epištole Heb. Aj tu najčastejšie označuje kňazov židovských, ale v kontraste k nim aj Ježiša, ako nového (veľ)kňaza podľa poriadku Melchisedekovho. Jediné ďalšie výskyty pojmu ἱερεύς potom nachádzame v Zj 1:6, 5:10 a 20:6.²⁸² Pozrime sa teraz detailnejšie práve na tieto tri texty.

4.1.1 Text a literárno-gramatický kontext Zj 1:6, 5:10 a 20:6

Zj 1:6

καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλείαν, ἱερεῖς τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ, αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας αἰῶνων· ἀμήν.

Tieto slová sú súčasťou Prológu, v ktorom Ján po úvodných častiach (*superscriptio* a *adscriptio*) a uvádza tradičný nz pozdrav χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη, ale originálne ho rozvíja.²⁸³ Pravdepodobnú narážku na Ex

²⁸² V 1Pt 2 nachádzame 2x použitý príbuzný pojem ἱεράτευμα.

²⁸³ Aune, *Revelation*, str. 26-35; 40.

3:14 ὁ ὢν dopĺňa o prítomný a budúci aspekt καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος²⁸⁴ a pokračuje zvláštnym odkazom na sedem duchov.²⁸⁵ Najpravdepodobnejší dôvod, prečo Syna necháva na záver je ten, že ťažisko pozornosti chce upriamiť práve na neho.

Najprv tromi spôsobmi charakterizuje osobu Ježiša Krista²⁸⁶ a potom v doxológii uvádza Jeho tri zásluhy:

a) Τῷ ἀγαπῶντι ἡμᾶς

b) καὶ λύσαντι ἡμᾶς ἐκ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ,

c) καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλείαν, ἱερεῖς τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ

Ako vidíme, v prípade a) a b) je to vyjadrené participiami prezenta a aoristu, ale v prípade c) je to aoristové indikatívum.²⁸⁷

Zaujímavé varianty rukopisov i prekladov nachádzame pri slovnom spojení βασιλείαν ἱερεῖς.²⁸⁸ Varianty tu vidíme aj v slovenských prekladoch, keď ekumenický aj evanjelický uvádza: *kráľovstvom, kňazmi*, ale Roháčkov: *kráľmi a kňazmi*.²⁸⁹

Ako Fiorenza ukazuje, varianty sú pravdepodobne ovplyvnené textom Iz 61:6, Ex 19:6, a najmä jeho nz ozvenou v 1 Pt 2. Staršie preklady, ktoré sú závislé na Textus Receptus tak väčšinou pridávajú medzi dve slová spojku. Pravdepodobne pôvodné je však najťažšie čítanie, kde sú tieto dve substantíva bez predložky, spojky či čiarky.²⁹⁰

Je potrebné si ešte všimnúť, že tieto slová sú vyslovené autorom v 1. osobe plurálu v kontexte oslovenia maloázijských cirkví, čím

²⁸⁴ Aj keď gramaticky je to vyjadrené participiom prezenta – prichádzajúci. Takýmto zaujímavým spôsobom dáva tento spis do určitého časového rámca už v prvých veršoch. por. Aune, *Revelation*, str. 30-32.

²⁸⁵ καὶ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων ἃ ἐνώπιον τοῦ θρόνου αὐτοῦ ; otázka, či ide o trojičný pozdrav, kde 7 duchov odkazuje na Ducha Svätého, alebo 7 duchov predstavuje anjelov je odpovedaná rôzne (Aune contra Bruce, Sweet, Metzger, Smalley, Bauckham).

²⁸⁶ ὁ μάρτυς ὁ πιστός, ὁ πρωτότοκος τῶν νεκρῶν καὶ ὁ ἄρχων τῶν βασιλείων τῆς γῆς. Možné pozadie je Žalm 89.

²⁸⁷ Niektoré rukopisy prispôbili tretie sloveso prvým dvom a zmenili ἐποίησεν na participium. Dôslednú textuálno-kritickú analýzu troch kňazských miest v Zj, vrátane všetkých významných textových variant, podáva Schüssler Fiorenza, *Priester*, str.68-78, por. Aune, *Revelation*, str. 41-42.

²⁸⁸ Aune, *Revelation*, str. 47-49.

²⁸⁹ Rozdiel je v tom, či ide o jednu dvojitzu, alebo dve samostatné funkcie; pozri nižšie *Králi a kňazi*.

²⁹⁰ Schüssler Fiorenza, *Priester*, str.72: „Die unverbundene, grammatikalisch schwierige Stellung von βασιλείαν ἱερεῖς ist sowohl die am besten belegte Lesart, als auch die lectio difficilior.“ (contra napr. Aune).

identifikuje kňazov z 1:6 s ľuďmi Kristom milovanými a oslobodenými, t.j. súčasnou Cirkvou, vrátane seba i kresťanov v Malej Ázii.

Ďalší variant nachádzame pri zámene ἡμᾶς, kde niektoré rukopisy (A 1678 1854 2053 2062 2080 2344) uvádzajú datív ημιν, s pravdepodobným významom *učinil nám kráľovstvo, kňazov*. Feuillet, Vanhoye aj Beale, ktorí si tento variant všímajú sa však zhodne prikláňajú k väčšinovému akuzatívu ἡμᾶς.²⁹¹

Vidíme teda, že v Zj 1:6 je na vznik prítomného kňazstva a kraľovania kresťanov poukázané v kontexte Božej Trojice, na sz pozadí exodu, auristovým tvarom, ktorý poukazuje na soteriologický aspekt Ježišovej dokonalej obete za hriech. Dôležité je vidieť aj budúci aspekt vyjadrený pojmom ὁ ἐρχόμενος.

Zj 5:10

καὶ ἐποίησας αὐτοὺς τῷ θεῷ ἡμῶν βασιλείαν καὶ ἱερεῖς,
καὶ βασιλεύσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς.

Druhým miestom v Zj, kde nachádzame pojem ἱερεῦς je Zj 5:10. Podobne ako v 1:6 (doxológia nadväzujúca na pozdrav), tu je to v kontexte oslavnej *novej piesne*. Tú však spievajú 4 bytosti a 24 starších ako odozvu na to, že Baránok je hoden vziať knihu a otvoriť jej pečate.²⁹² Aj v tomto prípade sú menované 3 zásluhy Baránka:

a) ὅτι ἐσφάγης

b) καὶ ἠγόρασας τῷ θεῷ ἐν τῷ αἵματί σου

ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης καὶ λαοῦ καὶ ἔθνους

c) καὶ ἐποίησας αὐτοὺς τῷ θεῷ ἡμῶν βασιλείαν καὶ ἱερεῖς.

Tvar ἐποίησας je veľmi podobný tvaru, ktorý je použitý v 1:6. Rozdiel je len v 2.osobe singuláru, keďže tu je pieseň adresovaná priamo Baránkovi.

²⁹¹ Feuillet, *Les chretiens pretres*, str. 42; Vanhoy, *Priest*, str. 308; Beale, *Revelation*, str. 195.

²⁹² Zj 5:9 καὶ ἄδουσιν ᾠδὴν καινὴν λέγοντες· ἄξιός εἰ λαβεῖν τὸ βιβλίον καὶ ἀνοῖξαι τὰς σφραγίδας αὐτοῦ, ὅτι ἐσφάγης καὶ ἠγόρασας τῷ θεῷ ἐν τῷ αἵματί σου ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης καὶ λαοῦ καὶ ἔθνους.

Podobne ako v 1:6 aj tu je možné cítiť pozadie exodu, keď je ukázané na nevyhnutnosť preliatej krvi (Paschálnej) obete.²⁹³

Pomerne prekvapivo vyznieva zmienka o tom, že súčasťou Božieho vykúpenia, a teda aj kraľovania a kňazstva, sú Ἰudia ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης καὶ λαοῦ καὶ ἔθνους. Aj keď určitý náznak tohoto rozmeru spásneho diela vidíme aj v kontexte 1:6,²⁹⁴ tu je rozvinutý do definitívnej podoby, akú zohráva v celej knihe Zj.²⁹⁵

Veľmi zaujímavé je všimnúť si rôznosť prekladov vo v.9-10, kde pozorujeme zásadné rozdiely medzi prekladmi závislými na *Textus Receptus* (napr. kralický, Roháček, KJV) a novšími prekladmi opierajúcimi sa o závery súčasnej textuálnej kritiky (väčšina ekumenických prekladov). Zásadný rozdiel spočíva v otázke, či je Baránkove spásne dielo opisované vo v.9-10 vzťahované na 1.osobu plurálu (a tak sa vzťahuje aj na 4 bytosti a 24 starcov), alebo je opisované v 3.osobe plurálu (a vzťahuje sa na vykúpených Ἰудί ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης καὶ λαοῦ καὶ ἔθνους). Textuálne dôkazy sú jednoznačné v prospech 3.osoby plurálu,²⁹⁶ ale ako správne ukazuje Stonehouse, staršia interpretácia založená na *Textus Receptus* má ešte stále silný vplyv na diskusiu a exegézu týchto pasáží.²⁹⁷

Ďalším textuálnym variantom je slovesný čas v poslednej časti v.10. Nakoľko interpretácia tejto myšlienky nie je priamo závislá na gramatickom slovesnom čase,²⁹⁸ ďalšiu diskusiu k významu týchto slov necháme do ďalšej časti.

V krátkosti, kňazstvo vykúpených je tu „ospevované“ 4 bytosťami a 24 staršími ako dôsledok spásneho diela zabitého Baránka. Okrem soteriologických aspektov a spojitosti s konceptom kraľovania prítomných

²⁹³ καὶ ἠγόρασας τῷ θεῷ ἐν τῷ αἵματί σου.

²⁹⁴ Ἴδου ἔρχεται μετὰ τῶν νεφελῶν, καὶ ὄψεται αὐτὸν πᾶς ὀφθαλμὸς καὶ οἵτινες αὐτὸν ἐξεκέντησαν, καὶ κόψονται ἐπ' αὐτὸν πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. ναί, ἀμήν.

²⁹⁵ Bauckham, *Climax*, str. 238-337.

²⁹⁶ Metzger, Stonehouse, Schüssler Fiorenza, Beale, Aune.

²⁹⁷ K tomuto problému sa vrátíme v časti o 4 bytostiach a 24 starcoch.

²⁹⁸ Či je to prezent s významom budúca, alebo budúca s významom prezenta – možné sú oba časové aspekty; tak Caird, *The Revelation of St. John the Divine*. New York, Evanston: Harper & Row, 1966, str. 77.

aj v Zj 1 je tu väčší dôraz položený na kozmologický dosah Baránkovej smrti a na odozvu, akú vyvoláva.

Zj 20:6

μακάριος καὶ ἅγιος ὁ ἔχων μέρος ἐν τῇ ἀναστάσει τῆ πρώτης·
ἐπὶ τούτων ὁ δεύτερος θάνατος οὐκ ἔχει ἐξουσίαν,
ἀλλ' ἔσονται ἱερεῖς τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ
καὶ βασιλεύσουσιν μετ' αὐτοῦ [τὰ] χίλια ἔτη.

Posledným miestom v Zj, kde nachádzame použité slovo ἱερεῦς je v Zj 20:6. V tomto prípade neide o súčasť doxológie, ale jedného zo siedmych blahoslavenstiev Zj.²⁹⁹ Tak je opäť aj literárnou formou zdôraznená dôležitosť a dosah tohto konceptu.

Mali by sme si všimnúť, že 3 výskyty kňazských textov sú pomerne dobre rozložené v Zj (1.,5. a 20. kapitola). Kontext tohto miesta je jedným z často diskutovaných problémov Zj, keďže hovorí o miléniu.³⁰⁰ Kňazstvo a kráľovstvo je tu sľúbené (na tisíc rokov) tým, *čo boli sťatí pre Ježišovo svedectvo a pre Božie Slovo a tým, čo sa neklaňali šelme ani jej obrazu a neprijali znak na svoje čelo a na ruku* (v.4). Títo majú podiel na prvom vzkriesení (v.5).

Na rozdiel od 1:6 a 5:10 je tu kňazstvo vyjadrené genitívnou (ἱερεῖς τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ) a nie datívnou väzbou (ἱερεῖς τῷ θεῷ). V tejto genitívnej väzbe je kňazstvo vzťahované aj ku Kristovi (*budú kňazmi Krista*). Aj na tomto mieste môžeme cítiť sz pozadie.³⁰¹ Kým však v Zj 1:6 a 5:10 je kňazstvo veriacich priamo spájané s minulým vykupiteľským dielom Krista a vyjadrené aoristom ἐποίησας, v 20:6, ku koncu knihy Zj,

²⁹⁹ Aune, *Revelation*, vol.I, str. 43-47 detailne pojednáva o doxológii; porovnáva ju aj z benedikciou.

³⁰⁰ Mealy, J.W. *After the Thousand Years. Resurrection and Judgement in Revelation 20*. JSNTSup 70. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1992; hneď v úvode hovorí: „It goes without saying that this chapter (Rev 20) belongs among Revelation's most difficult exegetical territories.“ Str.11.

³⁰¹ Zvlášť Ex 19:6 a Iz 61:6, tak aj Schüssler Fiorenza, *Priester*, str. 336-8; Aune, *Revelation*, str. 1093; ale aj Elliott, John Hall. *The Elect and the Holy: An Exegetical Examination of 1 Peter 2:4-10 and the Phrase Basileion Hierateuma*, Supplements to Novum Testamentum, 12. Leiden: Brill, 1966., str. 116.

je prekvapivo vyjadrené budúcim ἔσονται.³⁰² Podobne ako v 1:6, aj tu sú slová o kňazoch a kraľovaní vložené do úst autora, ktorý však o nich hovorí v 3. osobe plurálu (na rozdiel od 1. osoby v 1:6).

Odborníci diskutujú aj o tom, či slovo *státí* označuje len násilne usmrtených, t.j. martýrov, alebo je možné to v kontexte chápať širšie, vrátane tých verných, ktorí sa neklaňali šelme, ale zomreli prirodzenou smrťou.³⁰³ Problematické je aj pochopenie slovného spojenia τὰς ψυχὰς τῶν πεπελεκισμένων, kde pojem *psyche* môže označovať dušu v protiklade k telu, ale často je používaný aj ako synonymum pre život, živú bytosť, či telo (Zj 8:9; 12:11; 16:3; 18:13). Je však ťažko predstaviteľné, že autor chcel povedať, že videl fyzické telá bez hláv, ktoré ožili.

Kde sa táto scéna odohráva – v nebi, či na zemi? V 20:1 síce autor hovorí, že videl anjela *zostupujúceho z neba*, to však neodpovedá na otázku, kde sa nachádzajú tróny. Keďže však 42 výskytov pojmu *thronos* v Zj z celkového výskytu 46 odkazuje na trón(y) v nebi, je pravdepodobné, že aj tu ide o tróny v nebi! Veľmi silne tu cítiť aj pozadie Dn 7:9, čo sa tiež odohráva v nebi.³⁰⁴

Je ďalej pravdepodobné, že keď autor hovorí: Καὶ εἶδον θρόνους καὶ ἐκάθισαν ἐπ' αὐτοὺς, nemyslí na fyzické kusy nábytku na ktoré sa posadili, aby odtiaľ vládli. Kontext je plný ďalších vysoko symbolických slovných spojení ako: *klúč od priepasti, veľká reťaz, drak, starý had*. Aj to nás musí viesť k opatrnosti, aby sme nechceli vysvetlovať tieto verše príliš doslovisticky. Je jasné, že tu ide o obraznú reč, ktorej cieľom nie je presne opísať budúce udalosti, ale povzbudiť k vernosti.

Mealy správne podotýka, že obsahom všetkých častí Zj 20 je súd.

³⁰² Za normálnych okolností by človek očakával opačný postup: na začiatku Zj ako budúcnosť, na konci ako realita.

³⁰³ Beale, *Revelation*, str. 1015; Prigent, *Apocalypse*, str. 570 contra Elliot, *Elect and Holly* 116-118; Ladd 263, Morris 237.

³⁰⁴ Zj 5:10 hovorí, že vykúpení budú kraľovať na zemi; Gábriš, *Zjavenie*, str. 80 hovorí, že nie na zemi, ale *nad zemou*.

Kľúčovou otázkou, ktorá robí milénium zrozumiteľným nie je „Prečo sú svätí vzkriesení a vládnu tisíc rokov?“ (ako navrhuje Fiorenza), ale skôr „Prečo tí, ktorí nie sú svätí nie sú vzkriesení kým sa nedovíši tisíc rokov?“ (20:5). ... Toto je otázka, na ktorú kniha Zjavenia ponúka koherentnú odpoveď.³⁰⁵

Ak sa teda dá dôraz na správne miesto, vznikne priestor pre pochopenie jednotlivých vecí v kontexte celej knihy Zj. Potom nám texty ako Zj 1:6, 5:10 a 22:5, spolu s ich sz ozvenami Ex 19:6 a Iz 61:6 prinesú svetlo aj do menej jasných textov, konkrétne 20:4-6.³⁰⁶ McKelvey končí svoj príspevok k tejto téme slovami:

Je poľutovaniahodnou a nešťastnou skutočnosťou, že milénium v knihe Zj je zanedbávaným predmetom... Ak vedecká práca na Zj v súčasnosti niečo ujasnila, tak je to záujem tejto knihy o pozemskosť a centralita milénia pre jej víziu spravodlivého sveta.³⁰⁷

Ak je teda potrebné prikloniť sa k niektorému z názorov, zdá sa, že bez ohľadu na konkrétny referenčný rámec martýrov v tomto texte, výzvu a útechu tohto obrazu je podľa nás možné vzťahovať na všetkých verných nasledovníkov Krista, ktorí v Ňom získali život a podiel na Jeho kňazstve i kraľovaní.³⁰⁸

Na prvý pohľad sa javí zrejmé, že okrem samotného pojmu *ἰερεῖς* je tu množstvo ďalších podobností s predchádzajúcimi dvoma miestami, ako napr. sz pozadie, slávnostná literárna forma, prítomnosť konceptu kraľovania, či osoba, ktorej sú slová pripísané. Je tu však aj niekoľko nových aspektov, ako napr. milénium, či blahoslavenstvo.

³⁰⁵ Mealy, *After the Thousand Years*, str.45; veľmi podobne aj McKelvey, R. J. *The Millennium and the Second Coming*. In: *Studies in the Book of Revelation*. Edited by Steve Moyise. Edinburgh: T & T Clark, 2001, str. 86

³⁰⁶ Takéto pochopenie by bolo podporené aj príbuznými miestami v 1Pt 2, kde podľa Nelsona, *Raising*, str. 161 je kňazstvo “not merely something in the future but is established in the present (the “now“ of v. 10). Yet their peoplehood is also matter of faith, for it is as believers that they have their relationship to God (1:5,21)“.

³⁰⁷ McKelvey, R. J. *The Millennium and the Second Coming*. In: *Studies in the Book of Revelation*. Edited by Steve Moyise. Edinburgh: T & T Clark, 2001, str. 100.

³⁰⁸ Tak Beale, *The Book*, str. 1000, Fiorenza, *Priester*, str. 336-338, Ladd, *Revelation*, str. 264; contra Elliot, *The Elect*, str. 116-118, Caird, *The Revelation*, str. 77.

4.1.2 Porovnanie Zjavenia 1:6, 5:10 a 20:6

Porovnanie týchto troch explicitne kňazských textov potom vyzerá nasledovne:

Zj 1:6	Zj 5:10	Zj 20:6
καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλείαν, ἱερεῖς τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ,	ἐποίησας αὐτοὺς βασιλείαν καὶ ἱερεῖς τῷ θεῷ ἡμῶν καὶ βασιλεύσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς	ἔσονται ἱερεῖς τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ βασιλεύσουσιν μετ' αὐτοῦ [τὰ] χίλια ἔτη

Na všetkých troch miestach vidíme vplyv sz textov Ex 19:6 a Iz 61:6, podobne ako vplyv 1Pt 2. Zaujímavou črtou je použitie rôznych slovesných časov na vyjadrenie kňazstva (2x aorist, 1x futúrum), ako aj súvis konceptu kňazstva a kraľovania (2x aorist a 2x futúrum). Budúci aspekt kraľovania je vyjadrený slovesom βασιλεύσουσιν, ktoré je v rovnakom tvare v 5:10 aj 20:6.³⁰⁹ Kým však v 5:10 je špecifikované, že budú vládnuť na zemi,³¹⁰ v 20:6 je špecifikované, že budú vládnuť tisíc rokov.³¹¹

To vytvára určité napätie, keď ustanovenie kňazstva je 2x pripísané minulosti (aoristové ἐποίησας), ale realizácia kraľovania je 2x vyjadrená budúcim βασιλεύσουσιν! Riešením tohto napätia je potom buď oddelenie

³⁰⁹ V Zj 5:10 je svedectvo rukopisov podelené medzi prezent a futúrum veľmi vyrovnané. NA²⁷ aj USB⁴ sa prikláňajú k futúru (tak aj Metzger, Schüssler Fiorenza), ale Bandstra, *Kingship*, str.18-19 i Beale, *Revelation*, str. 362 argumentujú za prezent. V Zj 20:6 má prezentný tvar len kódex Alexandrinus a to je jednoznačne menej pôvodné.

³¹⁰ καὶ βασιλεύσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς.

³¹¹ καὶ βασιλεύσουσιν μετ' αὐτοῦ [τα] χίλια ἔτη.

kňazstva od kraľovania na dve rozdielne funkcie či atribúty,³¹² alebo vysvetlenie tohto napätia eschatologickým pohľadom „už, ale ešte nie“.³¹³ Keďže porozumenie tomuto napätiu je kľúčové pre našu tému, budeme sa mu podrobnejšie venovať neskôr.

Ďalším rozdielom je zmena osoby, keď v 1:6 sa autor zaraďuje medzi tých, ktorí boli učenými kňazmi, ale v 20:6 o nich hovorí v 3.osobe plurálu.³¹⁴ Spolu s rozdielmi v kontexte a časovom ohraničení kňazstva a kraľovania to často vedie k názoru, že Zj 1:6 a 5:10 poukazujú na jednu a tú istú vec, kým Zj 20:6 je potrebné skúmať samostatne.

Spoločné pre všetky tri texty je však prítomnosť terminológie kraľovania. Pozrime sa teda najprv, aký je v Zj vzťah kňazstva a kraľovania.

4.1.3 Kňazstvo a kraľovanie

Ako sme videli, na všetkých troch miestach, kde sa v Zj vyskytuje pojem *ἱερεὺς*, v bezprostrednom kontexte vždy nachádzame aj myšlienku kráľovstva a kraľovania.³¹⁵ Je táto blízkosť zámerná? Ukazuje na príbuznosť, či dokonca neoddeliteľnosť týchto dvoch funkcií?

Kňazstvo a kraľovanie v SZ. Keďže za každým z týchto textov môžeme viac či menej jasne vidieť sz texty, nie je možné nevšimnúť si vzťah týchto dvoch konceptov v SZ. Začať musíme už na prvých stranách

³¹² Tak napríklad Schüssler Fiorenza na všetkých miestach k tomuto textu.

³¹³ Za inaugurovanú eschatológiu argumentuje na tomto základe Bandstra, *Kingship*, str.18-20. Tak aj Beale, *Revelation*, str. 363 a Prigent, Pierre. *Commentary of the Apocalypse of St John*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001., str. 556, 562, 611.

³¹⁴ Beale, *Revelation*, str.325 však hovorí, že v rámci liturgického kontextu je *prirodzeným fenoménom* hovoriť v 3.osobe a pritom nepopierať identitu so skupinou.

³¹⁵ Pre pojem βασιλεία uvádza BDAG, str.134 významy: kingship, royal power, royal rule, kingdom; Bandstra, *Kingship*, str. 17 argumentuje pre preklad „aktívnym“ slovom *kingship*, čomu je bližšie slovenské *kraľovanie* (v protiklade k potenciálne pasívne chápanému *kráľovstvo*); pozri aj Vanhoye, *Priest*, str. 293 a Schnackenburg, *God's Rule*, str. 354-357.

Biblie.³¹⁶ Cheung vo svojom článku *The Priest as the Redeemed Man: A Biblical-Theological Study of the Priesthood* (Kňaz ako vykúpený človek), jasne ukazuje, že Adam je prvým príkladom spojenia týchto dvoch funkcií.³¹⁷ Aj podľa Bealea, Genezis 1-2 nie len opisuje Adama ako kráľovského záhradníka a ochrancu, ale robí to jazykom, ktorý zneje ako „worshipful obedience“ (bohoslužobná poslušnosť).³¹⁸ To ho vedie k záveru, že Adam je nám predstavený ako „prvý kňaz-kráľ stvorený na Boží obraz.“³¹⁹ To, čo je v Bealeovej štúdií snáď nové, je dôraz, že kňazskou úlohou Adama a (a jeho potomstva) bolo nie len byť mediátormi Božej prítomnosti, ale Boží prítok rozširovať.

Pomerne často diskutovanou postavou v tejto súvislosti je tajomný Melchisedek, v ktorom sa očividne spájajú tieto dve funkcie.³²⁰ Balla na základe skúmania ďalších, mimokanonických spisov tohto obdobia prichádza k presvedčeniu, že v období napísania Heb (predmet jeho skúmania) existovala živá tradícia, ktorá považovala Melchisedeka za nebeskú bytosť.³²¹ Fletcher-Louis sa tiež dotýka Melchisedekovskej tradície a dokazuje, že je rozhodujúca pre (seba-) pochopenie Ježišovho (veľkňazského) mesiášstva.³²² Pre nás je však zatiaľ postačujúce všimnúť si, že napriek veľmi krátkej zmienke v SZ, Melchisedek ostáva živou témou až do obdobia NZ, ukazujúc, medzi iným, práve na súvis konceptu kňazstva a kraľovania.

Asi najznámejším miestom SZ ktoré sa v tejto súvislosti spomína je Ex 19:6,³²³ kde hebrejský výraz מִמְּאֻלְכֶת כְּהֹנִים spája tieto dva koncepty do

³¹⁶ Gelston, A. *The Royal Priesthood*. Evangelical Quarterly vol. XXXI (1959), str.155 hovorí, že skúmanie sz pozadia k postave kráľa-kňaza musí začať Melchisedekom... novšie diela však vidia kľúčovú postavu v už v Adamovi (napr. Cheung, Beale, Klawans, Fletcher-Louis).

³¹⁷ Cheung, A. T. M. *The Priest as the Redeemed Man: A Biblical-Theological Study of the Priesthood*. JETS 29/3. September 1986, str.265-275; podobne Fletcher-Louis, *Jesus as the High Priestly Messiah*.

³¹⁸ Beale, *Temple*, str.81, zvlášť kombinácia slov עֶבֶד a שָׁמַר .

³¹⁹ Op.cit., str.81nn.

³²⁰ Gn 14:18 : וּמִלְכִי־צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם הוֹצִיא לָהֶם לֶחֶם וַיֵּין וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֵלְיֹן :

³²¹ Balla, P. *The Melchizedekian Priesthood*. 1995. Budapest: Károli Gáspár Reformed University – Faculty of Theology. str.76.

³²² Fletcher-Louis, *Jesus as the High Priestly Messiah*. Part I, str.173-175

³²³ Ex 19:6 : וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי מִמְּאֻלְכֶת כְּהֹנִים וְנָוִי קָדוֹשׁ אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הַדְּבָר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל :

jedného výrazu a pripisuje ho celému Izraelu, ako ich zvláštnu funkciu medzi národmi.³²⁴

Kráľovstvo a kraľovanie je často vyjadrené aj v symboloch napr. trónu. Priamy vzťah medzi trónnou miestnosťou a chrámom (či presnejšie svätyňou svätých)³²⁵ môžeme vidieť napríklad v Iz 6, Dn 7, ale aj Zj 7:15 a 16:17.³²⁶

Kňazstvo a kraľovanie Ježiša. Keď sa potom pozrieme do NZ, nachádzame spojenie a naplnenie týchto funkcií v prvom rade v Ježišovi Kristovi. Veľkú pozornosť tejto pomerne zanedbanej téme venoval v poslednom čase Fletcher-Louis, ktorý v mnohých odborných publikáciách poukazuje na dôležitosť poznania židovského, ako aj grécko-rímskeho dobového pozadia k správne pochopeniu tejto témy (aj) v evanjeliách.³²⁷ Aj keď jeho hlavným zámerom je poznávanie *historického Ježiša* ako ho vidíme v evanjeliách, poukazuje aj na kontinuitu tejto témy

³²⁴ Pre dôslednú analýzu a výklad tohto miesta pozri J.A.Davies, *A Royal Priesthood. Literary and Intertextual Perspectives on an Image of Israel in Exodus 19.6*. JSOTSS 395. 2004. London, New York: T&T Clark. 290 str.

³²⁵ Detailným štúdiom tohto pojmu v Zj sa zaoberá Spatafora, A. *From the Temple of God to God as a Temple: A Biblical Theological Study of the Temple in the Book of Revelation*. Tesi Gregoriana Serie Teologia, 27. Rome: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 1997.

³²⁶ Zj 7:15 διὰ τοῦτό εἰσιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ καὶ λατρεύουσιν αὐτῷ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ, καὶ ὁ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου σκηνώσει ἐπ' αὐτούς.

Rev 16:17 Καὶ ὁ ἔβδομος ἐξέχεεν τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἀέρα, καὶ ἐξῆλθεν φωνὴ μεγάλη ἐκ τοῦ ναοῦ ἀπὸ τοῦ θρόνου λέγουσα: γέγονεν.

³²⁷ Fletcher-Louis, C.H.T. heslá *Apocalypticism a Jesus and Apocalypticism* In Porter, S.E., Holmen, T. (eds.), *Handbook to the Study of the Historical Jesus*. Leiden: Brill. V procese vydania; idem, *The High Priest as Divine Mediator in the Hebrew Bible: Dan 7:13 as a Test Case*. SBLSP (1997), str.161-93; idem, *The Worship of Divine Humanity and the Worship of Jesus*. In Newman, C.C., Davila, J.R., Lewis, G. (eds.), *The Jewish Roots of Christological Monotheism*. Papers from the St.Andrews Conference on the Historical Origins of the Worship of Jesus. JSJSup, 63. Leiden: Brill. 1999. Str. 112-28; idem, *Wisdom Christology and the Partings of the Ways Between Judaism and Christianity*. In Porter, S.E., Pearson, B.W.R. (eds.), *Jewish-Christian Relations Through the Centuries*. Sheffield: Sheffield Academic Press. 2000. Str. 52-68; idem, *All the Glory of Adam: Liturgical Anthropology in the Dead Sea Scrolls*. STDJ, 42. Leiden: Brill. 2002; idem, *God's Image, His Cosmic Temple and the High Priest: Towards an Historical and Theological Account of the Incarnation*. In Alexander, T.D., Gathercole, S. (eds.) *Heaven on Earth: The Temple in Biblical Theology*. Carlisle: Paternoster Press. 2004. Str. 81-99; idem, *The Temple Cosmology of P and Theological Anthropology in the Wisdom of Jesus ben Sira*. In Evans, C.A. (ed.), *Of Scribes and Sages: Early Jewish Interpretation and Transmission of Scripture*. Library of Second Temple Studies, 50; SSEJC, 9. London: T&T Clark International. 2004. Str. 69-113; idem, *The Worship of the Jewish High Priest by Alexander the Great*. In Stuckenbruck, L.T., North, W.S. (eds.), *Early Christian and Jewish Monotheism*. JSNTSup, 63; London: T&T Clark International. 2004. Str 71-102; idem, *The Image of God and the Biblical Roots of Christian Sacramentality*. In Hall, C., Rowell, G. (eds.), *The Gestures of God: Explorations in Sacramentality*. London: Continuum. 2004. Str. 73-89.

v Heb i v Zj.³²⁸ V úvode prvej časti štúdie Ježiš ako veľkňazský Mesiáš (*Jesus as a High Priestly Messiah*) medzi iným hovorí:

„Aj keď, ako ukážem, v evanjeliách nachádzame kňazský jazyk (priestly language), nie je zrejmý a priemerný moderný čitateľ NZ vie málo o materiáli v Pentateuchu, ktorý ho prináša na svetlo. Kňazské kategórie zohrávajú významnú úlohu vo východnom kresťanstve, ale na (predovšetkým protestantskom) západe, sa takmer vytratili.“³²⁹

Základom jeho argumentácie je nový pohľad na Ježišov programový materiál v Mk 1-6, sčasti závislý na novom porozumení titulu Syn človeka.³³⁰ V závere konštatuje, že táto téma si vyžaduje ďalšie skúmanie v kontexte ostatných evanjeliových textov a Ježišovho života. Jeho príspevok je minimálne poukázaním na potrebu znovuoťvorenia doteraz „pomernie tenkého súboru“ odbornej literatúry o vzťahu medzi Ježišovým seba-pochopením a kňazstvom.

Ak teda v SZ, v evanjeliách, Heb i Zj vidíme súvis medzi (veľ)kňazstvom a kraľovaním židovského mesiáša, môžeme ísť ešte o krok ďalej a pýtať sa, či sa táto dvojité funkcia týka aj Mesiášových nasledovníkov.

Kňazstvo a kráľovanie vykúpených. Okrem známych explicitných miest (Ex 19:6; Iz 61:6; 1Pt 2:5,9; Zj 1:6; 5:10 a 20:6) sa k tejto téme vzťahuje aj niekoľko ďalších textov v nz evanjeliách, listoch i v Zj. Napríklad v Lk 22:29-30 čítame: *A ja vám dávam kráľovstvo, ako ho mne dal môj Otec, aby ste jedli a pili pri stole v mojom kráľovstve, sedeli na trónoch a súdili dvanásť kmeňov Izraela.* Podobne v 1Kor 6:2,3 čítame: *Ved' či neviete, že svätí budú súdiť svet?... Vari neviete, že budeme súdiť anjelov?* Podobné slová nachádzame aj v Rim 8:17, 2Tim 2:11-12 a inde.

³²⁸ Napr. Fletcher-Louis, *Jesus*, Part I, str.172.

³²⁹ Fletcher-Louis, *Jesus*, Part I, str.162.

³³⁰ Fletcher-Louis, *Jesus*, Part II, str.61-77.

Textov priamo poukazujúcich na kňazskú funkciu kresťanov nie je príliš veľa (okrem vyššie uvedených známych miest). Ale kým napr. tradičné výklady Heb nevideli v tomto spise odkazy na kňazstvo kresťanov,³³¹ Scholer výborne poukázal na kňazské pochopenie termínov *vojsť*, *pristúpiť* (napr. Heb 10:19, 22) a *zdokonaliť* (napr. 10:14).³³² Ako kňazský mandát by sa dali chápať i známe slová apoštola Pavla v Rim 12:1 – *Povzbudzujem vás teda, bratia, pre Božie milosrdenstvo, aby ste prinášali svoje telá ako živú, svätú, Bohu príjemnú obeť, ako svoju duchovnú bohoslužbu.*

Aj keď Nelson poukazuje na prehodnotenie významu 1Pt 2 vo vzťahu k *dogmatickej váhe*, ktorá tomuto textu bola pripisovaná v minulosti,³³³ kumulatívna váha aj ostatných spomínaných textov Starej i Novej Zmluvy je dostatočným dôvodom na opodstatnené zachovanie tzv. Všeobecného kňazstva ako biblického učenia o tom, že všetci nasledovníci Ježiša Krista (nazývaní *učenici*, *vykúpení*, *veriaci* či *pokrstení*) majú účasť na (veľ)kňazskej identite i funkciách Mesiáša – Ježiša Krista.³³⁴ V tejto časti sme sa však pokúsili na základe niekoľkých textov ukázať, že biblický koncept všeobecného kňazstva je neodeliteľný od konceptu kraľovania.

Kňazstvo a kraľovanie v Zj. Na základe niekoľkých exegetických problémov v Zj 1:6; 5:10 a zvlášť Zj 20:6, kde, ako sme videli, je kňazstvo a kraľovanie vykúpených opisované v minulom i budúcom čase, sa niektorí vykladači pokúšajú toto napätie vysvetliť tak, že svätí už majú

³³¹ Tak napr. aj Vanhoye, *Priest*, str. xiv; Scholer, *Proleptic Priests*, str.9 poukazuje na masívne zanedbanie tejto témy.

³³² Scholer, *Proleptic Priests*, kap.3 (str. 91-149), kap. 4 (str. 150-184) a kap.5 (str. 185-200).

³³³ Nelson, *Raising*, str. 167: First Peter 2:5,9 was the foundational text for Luther's concept of the "priesthood of all believers" (for example in the Babylonian Captivity of the Church) and played a similar role in the documents of the Second Vatican Council (Constitution on the Church, 9, 10). However, both Catholic and Protestant exegetes of the last twenty-five years have generally agreed that these two verses simply cannot bear the dogmatic load that has traditionally been set upon them.

³³⁴ Toto je prijímané prakticky všetkými odborníkmi a objavuje sa viac, či menej, v učení väčšiny kresťanských cirkví.

účasť na Kristovom kňazstve, sú súčasťou Kristovho kráľovstva, ale aktívna účasť na kraľovaní im bude daná až pri konečnom príchode Krista.³³⁵

Na prvý pohľad sa zdá, že na základe týchto textov je možné rozlišovať medzi pasívnym ἐποίησας αὐτοὺς τῶ θεῶ ἡμῶν βασιλείαν (čo pripúšťa aj možnosť, že sme len obyvateľmi jeho kráľovstva - podstatné meno βασιλεία),³³⁶ a slovesom βασιλεύουσιν (kde je zrejmä aktívna účasť na kraľovaní).³³⁷

Je ale pravdepodobnejšie, že tak ako kňazstvo, tak i kraľovanie je tu opisované v napätí inaugurovanej eschatológie - už *ale ešte nie*. To je podporené aj rovnakými gramatickými slovesnými časmi, ktorými je opisované kraľovanie (Zj 5:10) i kňazstvo (keď v Zj 1:6 a 5:10 máme aorist, ale v 20:6 prekvapivo futúrum).³³⁸ Vanhoye to zhrňa veľmi jednoznačne: „Jednota kraľovania a kňazstva korešponduje so zásadnou charakteristikou perspektívy Zj.“³³⁹ Tak isto jednoznačne vidia tieto texty Bandstra, Prigent, Beale i mnohí ďalší.³⁴⁰

Keďže spojitosť kňazstva a kraľovania vidíme v Starej i Novej Zmluve na viacerých miestach, bremeno dokazovania leží na pleciah tých, čo tvrdia, že na základe niektorých textov zo Zj jedno z nich začína teraz, kým druhé až v (eschatologickej) budúcnosti.

V nasledujúcej časti si všimneme ďalšiu otázku súvisiacu s identitou tých, ktorým je odovzdané kňazstvo a kraľovanie pravého (veľ)kňaza a kráľa - Ježiša Krista.

³³⁵ Napr. Mealy, *After Thousand Years*, 31-32,84; Schüssler Fiorenza, *Priester*, str. 330; idem, *The Book of Revelation*, str. 76 hovorí skôr o *eschatologickej rezervovanosti* ako o rozdelení funkcií.

³³⁶ BDAG, str. 168-169, pojem βασιλεία

³³⁷ BDAG, str. 170 pojem βασιλεύω; pozri aj Bandstra, *Kingship*, str. 17; Vanhoy, *Old Priest*, str. 293; Beale, *Revelation*, str. 998; Beale, *Review Article*, str. 242-245; Schnackenburg, Rudolf. *God's Rule and Kingdom*. Edinburgh: Herder; Freiburg: Nelson, 1963, str. 330-331; contra Schüssler Fiorenza, *Priester*, str. 330, 338; Mealy, *After*, str. 32, 84.

³³⁸ pozri poznámku 19; Beale, *Revelation*, str. 192 k tomu hovorí: „Their identification with his resurrection and kingship (v 5a) means that they too are considered to be resurrected and exercising rule with him as a result of his exaltation: he is „the ruler of the kings of the earth ... /so that/ he made them a kingdom.“ They not only have been made part of his kingdom and his subjects, but they have also been constituted kings together with him and share his priestly office by virtue of their identification with his dead and resurrection.“

³³⁹ Vanhoye, *Priest*, str.307.

³⁴⁰ Bandstra, *Kingship*, str. 17; Prigent, *Apocalypse*, str. 36, 572; Beale, *Revelation*, str. 192-95.

4.1.4 Zánik, transformácia či vyvrcholenie kňazstva?

Kým tému kňazstva nachádzame už v 6. verši prvej kapitoly, záver Zj nám predstavuje Nový Jeruzalem, v ktorom už nebude chrám, lebo *Všemohúci Boh a Baránok sú jeho chrámom*. Viaceré dôrazy posledných kapitol Zj však poukazujú na to, že paradoxne, celý Nový Jeruzalem je tu predstavený ako svätyňa svätých.³⁴¹ S takýmto výkladom súhlasí väčšina súčasných vykladačov.³⁴² Našou otázkou potom je, ako je to s kňazstvom tejto svätyne? Nastal s príchodom Nového Jeruzalema jeho zánik, alebo jeho vyvrcholenie?

V Zj 1:20 je tajomstvo svietnikov vysvetlené slovami: αἱ λυχνίαὶ αἱ ἐπὶ τὰ ἑπτὰ ἐκκλησίαι εἰσὶν, ale v Zj 21:23 je už lampou tohto mesta Baránok, podobne ako v Zj 22:5.³⁴³ Dajú sa slová οὐκ ἔχουσιν χρείαν vzťahovať aj na kňazskú funkciu vykúpených?

V úvode tejto práce sme poukázali na to, že podstatou kňazskej služby bola vždy úloha mediátora – prostredníka, ktorý má prístup do Božej prítomnosti (chrámu, či svätyne). Kým Cheung poukázal na to, že mediátorstvo je následkom kňazskej identity,³⁴⁴ Beale veľmi zaujímavo dokazuje, že toto mediátorstvo nebolo nikdy samoučelné. Jeho úlohou bolo rozširovať sféru Božej prítomnosti!³⁴⁵ Ak ale Nový Jeruzalem vyjadruje ultimátne naplnenie tohto Božieho zámeru, je ešte nejaký dôvod pre ďalšiu existenciu kňazstva? Ak už Božia prítomnosť dokonalo napĺňa kozmos a mediátorstvo nie je potrebné, zaniká kňazstvo ako také? Alebo sa „len“ transformuje a do popredia vystupuje niektorá z jeho ďalších funkcií?

³⁴¹ Zvlášť kubické rozmery, odkazujúce na Svätyňu svätých.

³⁴² Napr. Guthrie, Donald. *The Relevance of John's Apocalypse*. Exeter: Eerdmans; Grand Rapids: Paternoster, 1987, str. 90; Prigent, *Apocalypse*, str. 614-15; Lee, Pilchan. *The New Jerusalem in the Book of Revelation: A Study of Revelation 21-22 in the Light of its Background in Jewish Tradition, Wissenschaftliche Untersuchungen Zum Neuen Testament WUNT 2. Reihe*, Bd. 2/129. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001, str. 283.

³⁴³ V Zj 22:5 čítame: καὶ οὐκ ἔχουσιν χρείαν φωτὸς λύχνου καὶ φωτὸς ἡλίου, ὅτι κύριος ὁ θεὸς φωτίσει ἐπ' αὐτούς a podobne Zj 21:23 καὶ ἡ πόλις οὐ χρείαν ἔχει τοῦ ἡλίου οὐδὲ τῆς σελήνης ἵνα φαίνωσιν αὐτῇ, ἡ γὰρ δόξα τοῦ θεοῦ ἐφώτισεν αὐτήν, καὶ ὁ λύχνος αὐτῆς τὸ ἄρνιον.

³⁴⁴ Cheung, *Priest*, str. 267 “The missionary/mediatorial consequences only resulted from her ontological worth.”

³⁴⁵ Jedna z nosných myšlienok celej práce: Beale, *Temple*.

Zj 22 hovorí, že služobníci Boží budú slúžiť pred trónom Boha a Baránka (v.3), budú hľadiť na jeho tvár (v.4) a budú kraľovať na veky (v.5). To znamená, že o úplnom zániku kňazstva (nakoľko sme už vyššie ukázali na jeho neoddeliteľnosť od funkcie kráľovskej) nemôže byť reč. Tieto slová sú potom poukázaním na transformáciu kňazskej funkcie, kedy jej hlavnou úlohou už nie je mediátorstvo („pre ľudí“) a rozširovanie sféry Božej prítomnosti a svätosti, ale už „len“ služba Bohu.³⁴⁶

Čo je možné rozumieť pod slovami: *budú slúžiť pred trónom Boha a Baránka?*³⁴⁷ Podobným smerom vedie otázka: ako je realizovaná eschatologická vláda kresťanov s Kristom (20:6 a 22:5), ak v 19. i v 20.kapitole sú Boží nepriatelia pozabíjaní (v.20-21 resp. 9-10) a 21:27 explicitne hovorí, že do Nového Jeruzalema nevojde *nič nečisté, ani ten, čo pácha ohavnosť a lož, ale iba tí, čo sú zapísaní v Baránkovej knihe života*. Nad kým budú kraľovať vykúpení kresťania?

Pri týchto otázkach nemôžeme zabúdať na charakter knihy Zj. Ako sme videli v úvode, doteraz sa nepodarilo navrhnúť štruktúru, ktorá by bola všeobecne prijatá.³⁴⁸ Rozloženie explicitných zmienok kňazstva v Zj nás na jednej strane vedie k presvedčeniu, že táto téma je dôležitá v celom spise. Na druhej strane, vzťah kapitol 1, 5 a 20, kde tieto zmienky nachádzame, má na interpretáciu našich exegetických nálezov zásadný vplyv.

Na tomto mieste môžeme teda povedať zatiaľ toľko, že keďže Zj jasne naznačuje vyvrcholenie dejín spásy v Novom Jeruzaleme, pre koncept kňazstva to znamená určitú transformáciu. Jednu z mála biblických štúdií o kňazstve nazval Albert Vanhoye slovami: *Starozmluvný kňaz a nový kňaz podľa Novej Zmluvy (OT Priest and the New Priest According to the*

³⁴⁶ Contra Charles, *Revelation*, II, str. 143, 186.

³⁴⁷ Zj 22:3-4 καὶ ὁ θρόνος τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἀρνίου ἐν αὐτῇ ἔσται, καὶ οἱ δοῦλοι αὐτοῦ λατρεύσουσιν αὐτῷ καὶ ὄψονται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν.

³⁴⁸ Morton, Russell S. *One Upon the Throne and the Lamb: A Traditional Historical / Theological Analysis of Revelation 4-5*, *Studies in Biblical Literature (SBL)*, 110. New York: Peter Lang, 2007, na str. 39-82 hodnotí množstvo predchádzajúcich pokusov, zvlášť vzhľadom na Zj 4-5 a rozdeľuje ich na Source Critical Approaches, Linguistic/Literary Analysis of Revelation, The Recapitulation Theory a Chiastic Theory. Prichádza potom s vlastným návrhom makroštruktúry Zj, na základe zmienok o tróne a epifánii, str.75.

NT). Poukazuje tak na zásadnú transformáciu kňazstva v osobe Ježiša Krista.³⁴⁹ Otázkou však ostáva, či Zj 20-22 nehovorí o ďalšej transformácii.

Tieto otázky nás vedú aj k podrobnejšiemu skúmaniu kňazských postáv i funkcií, ako ich nachádzame v Zj. Pred tým, než sa na koncept kňazstva v Zj pozrieme z tohto pohľadu, sústreďme sa ešte na moment ustanovenia tohto kňazstva.

4.1.5 Smrť a vzkriesenie ako uvedenie do kňazského stavu

V tejto časti sa chceme najprv zamyslieť nad tým, čo hovoria kňazské texty v Zj o vzniku kňazstva, resp. o ustanovení niekoho do kňazskej funkcie.³⁵⁰

Ak sa opäť pozrieme na spomínané tri explicitne kňazské miesta, môžeme si všimnúť, že v Zj 1:6 i 5:10 je uvedenie do kňazstva vyjadrené tvarom ἐποίησεν, resp. ἐποίησας. V oboch prípadoch teda odkazuje priamo na aktivitu Ježiša Krista.³⁵¹ Kým v Zj 1 je uvedenie do kňazstva priamo spojené s očistením od hriechov,³⁵² v Zj 5 sa hovorí o vykúpení.³⁵³ Na oboch miestach je to bezprostredne spájané s krvou Ježiša Krista (ἐν τῷ αἵματι).³⁵⁴ V Zj 5:9 je dokonca poukázané na logickú následnosť: Baránok je hodný vziať zvitok a otvoriť jeho pečate *lebo (si) bol zabitý*.³⁵⁵ Dôležité miesto smrti sa v tejto kapitole prejavuje aj tým, že Baránok je 3x opísaný slovami ὡς ἐσφαγμένον (v.6), ἐσφάγης (v.9), τὸ ἀρνίον τὸ

³⁴⁹ Vanhoye, *Priest*, časť 2: Ježiš Kristus, nový kňaz, str.61-238.

³⁵⁰ Otázka, ktorá naznačuje túto súvislosť, ale priamo sa ňou nezaobráme je, ako súvisí opis Krista ako veľkňaza v Zj 1:13-16 s tým, ako je opísaný v 1:18? καὶ ὁ ζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρὸς καὶ ἰδοὺ ζῶν εἰμι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων καὶ ἔχω τὰς κλεῖς τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ᾄδου.

³⁵¹ Podrobné preskúmanie výskytov aoristového ἐποίησεν s akuzatívom urobila Schüssler Fiorenza, *Revelation*, str.43, nasleduje ju aj Beale, *Revelation*, str. 194.

³⁵² Zj 1:5b-6a καὶ λύσαντι ἡμᾶς ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλείαν, ἱερεῖς τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ; Veľmi zaujímavé je všimnúť si aj textuálny variant λούσαντι, ktorý môže byť ozvenou sz rituálu ustanovenia kňazov, ktorého súčasťou bolo aj umývanie (Ex 29:4).

³⁵³ Zj 5:9b-10a καὶ ἠγόρασας τῷ θεῷ ἐν τῷ αἵματί σου ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης καὶ λαοῦ καὶ ἔθνους καὶ ἐποίησας αὐτοὺς τῷ θεῷ ἡμῶν βασιλείαν καὶ ἱερεῖς.

³⁵⁴ Čo môže byť ozvenou sz textov o význame krvi pri obeti za hriech (Lev 16:14-19; Exod 24:8). Krv obete však bola v SZ potrebná nie len na očistenie od hriechu, ale aj na ustanovenie kňazstva (Ex 29:10-21).

³⁵⁵ ἄξιός εἰ λαβεῖν τὸ βιβλίον καὶ ἀνοῖξαι τὰς σφραγίδας αὐτοῦ, ὅτι ἐσφάγης καὶ ἠγόρασας τῷ θεῷ...

ἐσφαγμένον (v.12). Takáto úzka spojitosť medzi kňazstvom očistených/vykúpených a smrťou Ježiša Krista vyjadrená aj aoristovým tvarom slovesa urobil (si) poukazuje na to, že kľúčovou udalosťou v ustanovení kňazstva vykúpených bola Ježišova smrť.³⁵⁶

Kým v Zj 1 a 5 kontext hovorí len o smrti Ježiša Krista, v Zj 20 nachádzame dôležitý posun. Čítame tu aj o smrti tých, čo kňazstvo prijímajú. Kňazstvo je tu podľa všetkého pripísané tým, ktorí boli *στῆται pre Ježišovo svedectvo* (v.4). Ďalej je o nich povedané, že *οἰζίλι*,³⁵⁷ čo je následne nazvané *πρῶνυμ vzkriesením*.³⁵⁸ Do priameho súvisu dáva prvé vzkriesenie a kňazstvo potom verš 6:

μακάριος καὶ ἅγιος ὁ ἔχων μέρος ἐν τῇ ἀναστάσει τῇ πρώτῃ· ἐπὶ τούτων ὁ δεύτερος θάνατος οὐκ ἔχει ἐξουσίαν, ἀλλ' ἔσονται ἱερεῖς τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ βασιλεύσουσιν μετ' αὐτοῦ [τὰ] χίλια ἔτη.

Posun potom vidíme v niekoľkých rovinách. Na jednej strane spája 20.kapitola Zj kňazstvo vykúpených nie len so smrťou Ježiša Krista, ale i so smrťou tých, ktorí sa kňazmi stávajú.³⁵⁹ Na druhej strane, Zj 20 prináša do kontextu kňazstva aj tému vzkriesenia.³⁶⁰ A k prvému vzkrieseniu, ktoré je v priamom súvisi s kňazstvom je potom v kontraste postavená *druhá smrť* (v.6).³⁶¹

Bez nároku na to, aby sme dôsledne zodpovedali všetky otázky súvisiace s týmto exegeticky veľmi náročným miestom, vynára sa tu niekoľko otázok priamo súvisiacich s našou témou:

Akým spôsobom súvisí s ustanovením kňazstva smrť tých, ktorí toto kňazstvo prijímajú? Ide tu o smrť fyzickú, alebo existujú dôvody

³⁵⁶ Iba na základe tohto kľúčového momentu je potom kňazstvo a kraľovanie vykúpených spájané s krstom, v ktorom sa kresťan identifikuje so smrťou Krista. Tak aj Vanhoye, *Priest*, str. 286 (contra Schüssler Fiorenza).

³⁵⁷ Zdá sa najlepšie ἔζησαν prekladať ingesívne slovom *οἰζίλι*, aj keď teoreticky by bolo možné zdôrazniť konštantný aspekt a prekladať jednoducho *žíli*. Tak Beale, *Revelation*, str. 1000 i Prigent, *Apocalypse*, str. 570.

³⁵⁸ ἡ ἀνάστασις ἡ πρώτη.

³⁵⁹ Na diskusiu o tom, či tieto verše opisujú a) iba mučeníkov, b) všetkých verných, ktorí zomreli, alebo c) všetkých verných sme už poukázali v časti 3.1 Výklad explicitne kňazských textov.

³⁶⁰ Vzkriesenie sa spomína v kontexte kňazstva aj v Zj 1:5, tam však ide jednoznačne o vzkriesenie Ježiša Krista, kým v Zj 20 sa zdá, že ide o vzkriesenie vykúpených svätých.

³⁶¹ ὁ δεύτερος θάνατος.

rozumieť týmto výrazom symbolicky? Súvisí s ustanovením kňazstva prvé vzkriesenie? Ako mu rozumieť? Čo znamená to, že nad tými, ktorí budú kňazmi Boha a Krista druhá smrť nemá moci (Zj 20:6)?

4.1.5.1 Prvá a druhá smrť

Keďže slovné spojenie *prvá smrť* sa v Zj ani inde v NZ nenachádza, musíme začať naše premýšľanie pri pojme druhá smrť- ó δεύτερος θάνατος. Toto slovné spojenie nachádzame v celej Biblii len v knihe Zj, a to v Zj 2:11; 20:6,14 a 21:8.

Kontext Zj 2:11 nám k porozumeniu tohto slovného spojenia pomôže tým, že vidíme, že o ochrane pred druhou smrťou sa hovorí ako o jednom z eschatologických zasľúbení. Kým v časti 4.6 sme sa uspokojili s poukázaním na úzky súvis týchto sľubov a kňazstva, tu by sme sa chceli posunúť o krok ďalej o porozumieť, čo konkrétne tento pojem v Zj znamená.

V Zj 2 je druhá smrť spomenutá hneď za výzvou: γίνου πιστὸς ἄχρι θανάτου (v.10). Tomu predchádza opis situácie cirkvi v Smyrne (v.9): οἶδα σου τὴν θλίψιν i časť výzvy (v.10): μηδὲν φοβοῦ ἃ μέλλεις πάσχειν, spojená s predpoveďou budúcnosti: ἔξετε θλίψιν ἡμερῶν δέκα. Tak tu prisľúbenie ochrany pred druhou smrťou nachádzame v kontexte prítomného i predpovedaného θλίψις,³⁶² spolu s výzvou ostať verným až na smrť.³⁶³ To očividne opisuje reálnu situáciu veriacich v Smyrne. Smrť vo v.10 by sme tak mohli vidieť ako smrť fyzickú a v kontraste s druhou smrťou vo v.11 by sme ju mohli nazvať ako *smrť prvá*. Dôležité je všimnúť si aj to, že ochrana pred druhou smrťou je tu paralelne vyjadrená slovami: δώσω σοι τὸν στέφανον τῆς ζωῆς (v.10). Vidíme tu teda veľmi úzku spojitosť medzi utrpením, prvou smrťou

³⁶² Súvislosť medzi kňazstvom a utrpením vidíme už v Zj 1:6 a 1:9.

³⁶³ Fazekaš, Ľudovít. *Recenzie: Nová Zmluva, Slovenský ekumenický preklad Biblie (2007)*. In: Evanjelikálny teologický časopis 2/2008, str. 77 oprávnene navrhuje prekladať výraz γίνου πιστὸς ἄχρι θανάτου nie slovami *bud' verný až do smrti*, ale radšej: *bud' verný až na smrť*.

a vencom/korunou života, ktorý znamená ochranu či bezpečie pred druhou smrťou.

Druhým miestom v Zj, kde nachádzame slovné spojenie *druhá smrť* je kapitola 20. Vo v.6 je bezpečie pred druhou smrťou pripísané tým, ktorí majú *podiel na prvom vzkriesení*. Takýmto ľudom je pripísané kňazstvo a spolukraľovanie s Kristom (na tisíc rokov). Zdá sa však, že sa to týka (len) ľudí, ktorí zomreli a ožili (v.4).

Na treťom mieste, kde nachádzame toto slovné spojenie (Zj 20:14), je druhá smrť explicitným vysvetlením ohnivého jazera: οὗτος ὁ θάνατος ὁ δεύτερος ἐστίν, ἡ λίμνη τοῦ πυρός. Kontext tohto miesta hovorí o súde všetkých mŕtvych pred veľkým bielym trónom. V.11 hovorí, že zem i nebo utiekli spred trónu, čo by poukazovalo na to, že sa tu hovorí už len o tých, čo fyzicky zomreli. Samotný verš 14 začína tým, že smrť bola zvrhnutá do ohnivého jazera. Niekoľkokrát sa tu objavuje slovné spojenie βιβλίον τῆς ζωῆς. Podobne ako v Zj 2 bola ochranou pred druhou smrťou koruna života, tu je ochranou pred druhou smrťou meno zapísané v knihe života. Toto miesto je potom prvým, kde sa priamo hovorí o *druhej smrti*. V Zj 2:11 i 20:6 sa skôr hovorilo o tých, ktorých druhá smrť neohrozí.

Posledným miestom, kde nachádzame slovné spojenie druhá smrť je Zj 21:8. Podobne ako v 20:14, aj tu je druhá smrť vysvetlením ohnivého jazera - τῆ λίμνη τῆ καιομένη πυρὶ καὶ θείῳ, ὃ ἐστίν ὁ θάνατος ὁ δεύτερος. Aj tu je kontextom súd, v.5 hovorí o sediacom na tróne. Aj v tomto kontexte nachádzame poukaz na (darovaný) život (v.6): ἐγὼ τῷ διψῶντι δώσω ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος τῆς ζωῆς δωρεάν. Takisto tu nachádzame silný súvis so zaslúbeniami Zj 2-3, keď vo v.6 čítame: γέγοναν a vo v.7 je upresnené, že toto naplnenie sa týka ὁ νικῶν.

Pokúsme sa zhrnúť predchádzajúce štyri odstavce v tabuľke:

Zj 2:10-11	Zj 20:6	Zj 20:14	Zj 21:7-8
<p>ἔξετε θλίψιν ἡμερῶν δέκα. γίνου πιστὸς ἄχρι θανάτου, καὶ δώσω σοι τὸν στέφανον τῆς ζωῆς. Ὁ νικῶν οὐ μὴ ἀδικηθῆ ἔκ τοῦ θανάτου τοῦ δευτέρου</p>	<p>μακάριος καὶ ἅγιος ὁ ἔχων μέρος ἐν τῇ ἀναστάσει τῆ πρώτη· ἐπὶ τούτων ὁ δεύτερος θάνατος οὐκ ἔχει ἐξουσίαν</p>	<p>καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ ἄδης ἐβλήθησαν εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρός. οὗτος ὁ θάνατος ὁ δευτέρος ἐστιν, ἡ λίμνη τοῦ πυρός</p>	<p>ὁ νικῶν κληρονομήσει ταῦτα ... τὸ μέρος αὐτῶν ἐν τῇ λίμνῃ τῇ καιομένῃ πυρὶ καὶ θείῳ, ὃ ἐστιν ὁ θάνατος ὁ δεύτερος</p>

Kto je verný až na (prvú) smrť, ten dostane korunu života, čo znamená, že druhá smrť mu neuškodí (Zj 2). Druhá smrť neuškodí tomu, kto má podiel na prvom vzkriesení (Zj 20), lebo bol verný až na (prvú) smrť. To znamená, že prvá smrť a prvé vzkriesenie spolu úzko súvisia. Znamená to, že v čase na seba priamo (chronologicky) nadväzujú? Zj 2:10-11 ukazuje tým smerom.

Naopak, kto nie je verný až na (prvú) smrť, zažije (až) druhé vzkriesenie (v eschatone) a má podiel v druhej smrti (na večnosť). Z toho je potom jasné, že prvá smrť je v Zj fyzická, dočasná smrť, kým druhá smrť je duchovná, večná.

4.1.5.2 Prvé a druhé vzkriesenie

Jediné miesto v Písme, kde nachádzame slovné spojenie prvé vzkriesenie - ἡ ἀνάστασις ἡ πρώτη, je v Zj 20:5-6.³⁶⁴ O druhom

³⁶⁴ Je zaujímavé si všimnúť, že v **Heb 7:11, 15** opisuje autor tohto spisu ustanovenie kňaza (Krista) práve slovesom odvodeným od podstatného mena *vzkriesenie*: καὶ περισσώτερον ἔτι κατάδηλόν ἐστιν, εἰ κατὰ

vzkriesení môžeme hovoriť len na základe kontextu, keď v Zj 20:4 najprv čítame o verných, že ožili (prvé vzkriesenie) a nasledujúci v.5 hovorí, že ostatní mŕtvi neožili, kým sa nedovŕšilo tisíc rokov (οἱ λοιποὶ τῶν νεκρῶν οὐκ ἔζησαν ἄχρι τελεσθῆ τὰ χίλια ἔτη).³⁶⁵ Druhé vzkriesenie je potom opísané vo v.11-13. Čo majú prvé a druhé vzkriesenie spoločné? Je možné, že jedným slovom sú tu vystihnuté dva rôzne koncepty, podobne ako pri prvej a druhej smrti?

Ak by sme skúmali len samotný pojem ἀνάστασις, nájdeme ho v NZ 41x, z čoho len 2x neznamená fyzické vzkriesenie (Lk 2:34 a Jn 11:25). Na rovnaký význam týchto slov by mohol ukazovať aj pojem ἔζησαν, ktorý je v rovnakej forme použitý vo v.4 aj 5.

Wilson potom znázorňuje vzťah a význam týchto udalostí nasledovne:³⁶⁶

	Prvá smrť (fyzická)		Druhá smrť (večná)	
		Prvé vzkriesenie (fyzické)		„Druhý“ život (večný)
Svätí	20:4 -)	19:14; 20:4-6 -)		20:15; 21:1- 22:5 zvlášť 21:4,6; 22:1,5
Obyvateli a zeme	19:21; 20:9 -)	20:5, 12-13 -)	19:20; 20:10, 14-15; 21:8 por. 20:6	

τὴν ὁμοιότητα Μελχισέδεκ ἀνίσταται ἱερεὺς ἕτερος. Do diskusie o kňazstve to zahŕňa napríklad Barker, Margaret. *The Great High Priest. The Temple Roots of Christian Liturgy*. London, New York: T&T Clark, 2003, str. 103, kde rozoberá tému Angel priesthood.

³⁶⁵ Beale, *Revelation*, str. 1015-1016 poukazuje na teoretickú možnosť vyložiť tento verš ako vzťahujúci sa len na prvé vzkriesenie a nepoukazujúci na druhé vzkriesenie, ale uvádza niekoľko presvedčivých dôvodov, na základe ktorých je prirodzenejšie vidieť tam nepriamy poukaz na druhé vzkriesenie.

³⁶⁶ Wilson, Mark. *Charts on the Book of Revelation: Literary, Historical and Theological Perspectives, Charts of the Bible and Theology*. Grand Rapids, Mich: Kregel, 2007, Str.104.

Ak však rozšírime náš pohľad aj na celkové vyjadrovanie Písma v kategóriach *prvý vs. druhý*, prípadne *starý vs. nový*, a zvlášť na miesta, kde sú tieto kategórie spájané s myšlienkami smrti a života, môžeme prísť k veľmi prekvapivým záverom. Zistenie, že slová ako smrť, vzkriesenie a život, môžu mať v jednom kontexte rôzne významy, otvára možnosť k prehodnoteniu tradičného výkladu Zj 20, naznačeného v tabuľke vyššie.³⁶⁷ Takéto miesta nachádzame napr. v Rim 6:4-13:

Krstom sme teda spolu s ním boli pochovaní v smrti, aby sme tak, ako bol slávou Otca vzkriesený z mŕtvych Kristus, aj my vstúpili na cestu nového života. Ak sme sa s ním stali podobní v jeho smrti, budeme mu podobní aj vzkriesením... Veríme, že ak sme zomreli s Kristom, spolu s ním budeme aj žiť. Veď vieme, že Kristus vzkriesený z mŕtvych už viacej nezomiera, smrť už viacej nad ním nepanuje. Totiž smrťou, ktorou zomrel, zomrel pre hriech raz navždy, ale život, ktorý žije, žije Bohu. Tak aj vy usudzujte, že ste mŕtvy hriechu, ale žijete Bohu v Ježišovi Kristovi.

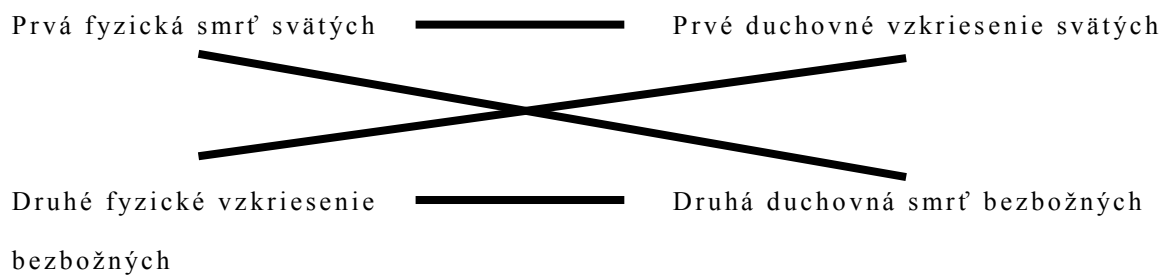
Podobnú viacvýznamovosť týchto pojmov nachádzame aj v Jn 5:24-29:

Kto počúva moje slovo a verí tomu, ktorý ma poslal, má večný život a nejde na súd, ale prešiel zo smrti do života... Prichádza hodina, ba už je tu, keď mŕtvy počujú hlas Božieho Syna a tí, čo ho počujú budú žiť... prichádza hodina, keď všetci v hroboch počujú jeho hlas a tí, čo robili dobre, budú vzkriesení pre život, kým tí, čo páchali zlo, budú vzkriesení na odsúdenie.

Tieto dva príklady dokazujú, že je možné, aby mal jeden pojem dva rôzne významy i v tom istom kontexte. Ak sa potom vrátíme k Zj 20, musíme hľadať iné argumenty, na základe ktorých je možné rozhodnúť, ako interpretovať pojmy smrť, život a vzkriesenie.

³⁶⁷ Beale, *Revelation*, str. 1004 cituje známu Alfordovu námietku, že „ak v jednom odseku, kde sa spomínajú dve vzkriesenia... jedno môžeme chápať ako duchovné vzkriesenie s Kristom ale druhé znamená doslovné vzkriesenie z hrobu – tak je koniec každej jednoznačnosti jazyka a Písmo ako definitívne svedectvo o čomkoľvek je vymazané“.

Alternatívnu interpretáciu tohto problému ponúkol a v následnom článku obhajoval M.G.Kline.³⁶⁸ Vychádza z pozorovaní, že druhá smrť v Zj 20:6 opisuje večnú, duchovnú smrť (por. 20:14; 21:8), ale „prvá“ smrť v 20:4 opisuje smrť fyzickú (sťatí pre Ježišove svedectvo). Ak teda v tomto kontexte nachádzame vedľa seba dva rôzne druhy smrti, je možné, že aj dve zmienky o vzkriesení/živote (v.4 a v.5) je treba rozlišovať. Tak sa dopracoval k nasledovnej chiastickej štruktúre:³⁶⁹



Rozdiel spočíva v porozumení prvého vzkriesenia ako duchovnej reality. Vidíme tak, že v tomto bode pozorujeme diametrálne rôzne výklady. Kým pri prvej a druhej smrti, ako aj pri druhom vzkriesení panuje zhoda, prvé vzkriesenie je ponímané veľmi rôzne.

Ako sme mohli vidieť vo Wilsonovej tabuľke, chronologické čítanie Zj 20 (premilennialisti) potom vidí prvé vzkriesenie ako fyzické vzkriesenie svätých, ktorí sú následne súčasťou pozemskej tisícročnej vlády Krista. Za tým nasleduje „druhá časť“ prvého fyzického vzkriesenia bezbožných (Zj 20:11-15). Druhé vzkriesenie (resp. život) potom vidí ako duchovný, večný život vykúpených v Novom Jeruzaleme. Kňazstvo a kraľovanie je v tomto prípade fyzická, pozemská realita, ktorá sa týka fyzicky vzkriesených vykúpených (či už iba martýrov, alebo všetkých).³⁷⁰

³⁶⁸ Kline, M.G., „*The First Resurrection*“. WTJ 37 (1975), str. 366-75; ibid, „The First Resurrection“: A Reaffirmation. WTJ 39 (1976), str. 110-19.

³⁶⁹ Na základe Kline, *The First Resurrection*, graficky znázornil Beale, *Revelation*, str. 1005.

³⁷⁰ Dost' zvláštna je však predstava spolunažívania oslávených tiel vzkriesených verných s ostatnými, ktorí naďalej žijú „v starých telách“.

Augustínov (amilenialistický) prístup vidí v prvom vzkriesení svätých duchovné znovuzrodenie, preto zahrnul do milénia verných na zemi i v nebi.³⁷¹ To má uzku spojitosť s tým, že ich blahoslavenstvo súvisí s kňazstvom a kraľovaním, na ktorom získavajú podiel pri znovuzrození, čiže už počas pozemského života (Zj 1:6; 5:10). Milénium je tak obdobie, ktoré prežívajú svätí medzi prvým a druhým príchodom Krista, na zemi i v nebi.

Ak prijmeme Klineove (tiež amilenialistické) vysvetlenie prvého vzkriesenia, znamená to, že milénium je symbolicky vyjadrený stav mŕtvych vykúpených do doby ich druhého, fyzického vzkriesenia. Tisícročné kraľovanie a kňazstvo je tak realizované (duchovne) v nebi. To však automaticky neznamená, že vykúpení nemajú žiadnu účasť na kňazstve a kraľovaní Krista pred tým, než fyzicky zomrú. Na základe textov v Zj 1:6 a 5:9-10 (podobne ako 1Pt 2) môžeme vidieť, že kňazstvo a kraľovanie vykúpených je založené na Kristovej smrti a reálnu účasť na ňom majú všetci, ktorí sa vo viere s Kristom stotožnia už na zemi. Ich fyzická smrť a prvé vzkriesenie (akokoľvek interpretované) potom znamená len akési zintenzívnenie prežívania tejto kňazskej/kraľovskej Kristovej identity, na ktorej majú podiel. Druhé, fyzické vzkriesenie k večnému životu by potom znamenalo ďalší krok v intenzite prežívania kňazstva a kraľovania, resp. určitú zmenu formy a funkcie, keďže v Novom Jeruzaleme už mediátorstvo nie je potrebné, ale ako vidíme v Zj 22:3-5, Boží služobníci mu budú slúžiť a kraľovať s ním večne.

Na základe rôznych výkladov prvého vzkriesenia v Zj 20 by sme potom dostali nasledovné možnosti interpretácie vzniku a charakteru kňazstva:

³⁷¹ Augustin, *City of God* 20.7-10 In: Beale, *Revelation*, str. 1011. K takémuto výkladu sa hlásia aj niektorí postmilennialisti (vidz Beale, *Revelation*, str. 1011 poznámka 129.).

Prvé vzkriesenie	Milénium	Kňazstvo a kraľovanie
Fyzické vzkriesenie verných (premilennialisti)	Fyzická vláda oslávených verných nad ostatnými na zemi	Eschatologické, od fyzického vzkriesenia
Znovuzrodenie verných (Augustín, amilennialisti, sčasti postmilennialisti)	Čas medzi prvým a druhým príchodom Krista, resp. medzi znovuzrozením a fyzickým vzkriesením, v nebi aj na zemi	Duchovné, od znovuzrodenia
Duchovné vzkriesenie, „medzistav“ verných (Kline, Beale)	Čas medzi fyzickou smrťou a fyzickým vzkriesením verných, v nebi	Duchovné, od fyzickej smrti kresťana

4.1.5.3 Ustanovenie kňazstva pri duchovnom znovuzrození, fyzickej smrti, či fyzickom vzkriesení?

Ak by sme potom chceli presne vystihnúť moment ustanovenia kňazstva ako ho nachádzame v Zjavení, dostávame sa do určitého napätia. Na jednej strane v Zj 20:6 čítame: *Blahoslavený je každý, kto má podiel na prvom vzkriesení. Nad tými druhá smrť nemá moci, ale budú kňazmi Boha a Krista a budú s ním kraľovať tisíc rokov.* Tento text dáva kňazstvo do priameho súvisu so vzkriesením i smrťou (prvou, keďže vzkriesenie nie je možné bez predchádzajúcej smrti; i druhou, od ktorej sú uchránení). Na druhej strane však v Zj 14:13 čítame: *blahoslavení sú mŕtvi, ktorí odteraz umierajú v Pánovi.*

Za blahoslavených sú potom na jednej strane prehlásení vzkriesení, ale na druhej strane mŕtvi. To nás vedie k veľmi dôležitému pozorovaniu, že

podstata napätia tu nie je v slovách *živý* (*vzkriesený*) či *mŕtvy*, lebo aj mŕtvy je blahoslavený, pokiaľ je v *Pánovi*.

Preto je pre správne pochopenie Zj rozhodujúce si všímať nie len jednotlivé pojmy, akokoľvek silné, synonymné či antonymné, ale aj ich kontext. Na túto zásadu už pred niekoľkými desaťročiami upozornil Minear vo svojom článku *The Cosmology of the Apocalypse*,³⁷² ako aj v monografii *I Saw a New Earth*.³⁷³ Aj keď jeho primárnym záujmom boli slová *nebo a zem*, stojí za zváženie, či sa princípy ktoré navrhuje netýkajú aj slovných spojení *druhá smrť a prvé vzkriesenie*:

(Nebo a zem)... sú viacej kvalifikované svojou prvosťou (*firstness*), ako je prvosť kvalifikovaná ich statusom neba či zeme... Kedykoľvek odkazuje na prvé nebo a prvú zem, máme do činenia so symbolom, ktorý zahŕňa celú existenciu *ta prota*... Nové nebo a nová zem sú komponenty jednej reality... Výber adjektíva nie je náhodný... Dôraz je preto nie na časovú novosť (*temporal novelty*) ale na kvalitatívnu (*qualitative newness*)... Pri prístupe k nebu či zemi, prvej či druhej, je rozhodujúce rozpoznať vzťah k Bohu (*the God-relatedness*) ako určujúci faktor.³⁷⁴

V rozhodujúcich momentoch sa tak jeho prístup zásadne líši od prístupu napríklad Michaelisa, ktorý kriticky reaguje na Klineove riešenie Zj 20:4. Medzi iným, vo svojej reakcii uvádza:

Ján spája adjektívum *prvé* len so *vzkriesením* a *druhé* len so *smrťou*... V texte nie je žiadny skutočný základ hovoriť o dvoch rôznych druhoch vzkriesenia, či dvoch rôznych druhoch smrti. Pre Jána je len jedno vzkriesenie, ktoré si vyžaduje pomenovanie, a je pomenované ako *prvé vzkriesenie*; existuje len jedna smrť, ktorá vystihuje finalitu

³⁷² Minear, Paul Sevier. *The Cosmology of the Apocalypse*. In: Klassen, William and Graydon F. Snyder, eds. *Current Issues in New Testament Interpretation: Essays in Honor of Otto A. Piper*. 1st British ed. London: SCM, 1962, str. 23-37.

³⁷³ Minear, Paul Sevier. *I Saw a New Earth: An Introduction to the Visions of the Apocalypse*. Washington: Corpus Books, 1968.

³⁷⁴ Minear, *The Cosmology*, str. 23-37.

bežne pripisovanú tomuto slovu, a to je nazvané *druhá smrť* (...). Kontrast medzi *prvým vzkriesením* a *druhou smrťou* je silný (...), ale jeho skutočná sila nespočíva v radových číslovkách. Ak by bola, analógia Písma by nás viedla k očakávaniu, že *druhé* je akosi *lepšie*. Skutočný kontrast je v podstatných menách samých, lebo vzkriesenie a smrť sú skutočne úplne protiklady.³⁷⁵

Kým Minear veľmi zásadne poukazuje na rozhodujúci význam adjektív (ktoré poukazujú na príslušnosť ku kontextu), Michaelis ostáva nepresvedčený Klineovými argumentami a protiklad smrti a života považuje za neprekonateľný. Prigent súhlasí s Michaelisom, že v Zj *prvá smrť* a *druhé vzkriesenie* nie sú pomenované zámerne, ale posúva celú diskusiu do úplne inej roviny:

(...) Ak nie je možné hovoriť o druhej smrti bez predpokladania prvej, fakt, že tá prvá nie je nikdy pomenovaná (tak ako ani druhé vzkriesenie) je veľmi významný. Je to preto, lebo prvá smrť nie je nevyhnutne prvá v čase, ani druhé vzkriesenie nie je druhé v poradí vo vzťahu k prvému. Toto sú skutočnosti iného poriadku (realities of another order).³⁷⁶

V úvode k tretiemu revidovanému vydaniu svojho komentára k Zjaveniu sa Prigent pomerne podrobne venuje vývoju na poli biblických štúdií a exegézy knihy Zjavenia za posledných 20 rokov. Hovorí, že do jeho materiálov ku Zj pribudlo vyše 400 publikácií (článkov a monografií). Dôležitý posun zaznamenáva aj na základe komparatívnych štúdií Zjavenia a spisov z Qumránu. Jednou z rozhodujúcich vecí podľa neho je, že:

v Qumráne skutočne nachádzame dvojité (twofold) eschatológiu (...).
Náš komentár poukazuje v knihe Zjavenia na veľmi silný dôraz na

³⁷⁵ Michaels, J. Ramsey. *The First Resurrection: A Response*. In: WTJ 39 (1976), str. 102-103.

³⁷⁶ Prigent, *Apocalypse*, str 571.

podobnú dvojitú eschatológiu a na to, že tento dôležitý dôraz je najjasnejšie viditeľný v kontextoch, ktoré sa dotýkajú buď bohoslužby a kňazstva, alebo kraľovania.³⁷⁷

To má veľmi zásadný význam nie len pre riešenie napätia v Zj 20, ale pre celú tému kňazstva (a kraľovania), na ktorú sa naša práca sústreďí. Prigent však v takomto pozorovaní nie je sám. K podobnému záveru by nás priviedli aj slová už citovaného Mineara: „Musíme jednať nie len s jedným, ale s dvoma nebesiami a dvoma zemami.“³⁷⁸ A k spôsobu, ako medzi nimi rozlíšiť hovorí: „(...) rozhodujúce kritérium pre túto novosť je toto: *Boží stánok je medzi ľuďmi. Boh bude s nimi prebývať a oni budú jeho ľuďom* (Zj 21:3).“³⁷⁹

Mánkovu štúdiu o normatívnom charktere novozákonnej eschatológie zaradil Sázava veľmi správne do jednej monografie s Mánkovými štúdiami o smrti a živote. K tejto téme sa priamo vyjadruje týmito slovami:

Pod vplyvom hlbšieho štúdia novozákonnej eschatológie bol opustený dlho sa držiaci názor, že „eschaton“ má do činenia len s tým, čo dejovo uzatvára náš čas a históriu, čo je v čase posledné, čo patrí na samotný koniec či až za hranicu nášho pozemského prebývania. Pojem eschaton prestal byť chápaný časovo a začalo mu byť správne rozumené kvalitatívne ako tomu, čo je vrcholné, dokonalé; ako vlomu Božieho sveta do dejín a do nášho života. V Kristu táto plnosť života bola, s ním prišla, a tak eschatológia neučí len o tom, čo je časovo pred nami, kam sa uberáme, ale i o tom, čo je časovo, chronologicky za nami a čo môže byť i medzi nami.³⁸⁰

Z toho pre našu otázku o pôvode kňazstva vyplýva, že rozhodujúce nie sú podstatné mená *smrť*, *vzkriesenie* či *život* a dokonca ani prídavné mená

³⁷⁷ Prigent, *Apocalypse*, str. 26.

³⁷⁸ Minear, *The Cosmology*, str. 27.

³⁷⁹ Minear, *I Saw*, str. 273.

³⁸⁰ Mánek, J. *Normatívni charakter novozákonní eschatologie*. (pôvodne v angl., 1964) In: Sázava, Z. *Ze smrti do života. O svěřených hřivnách aneb Jindřich Mánek*. Praha: Blahoslav, 1998, str. 111.

prvé či *druhá*. Rozhodujúci je vzťah a blízkosť k Baránkovi a k Sediacemu na tróne. Skutočné kňazstvo je potom všade tam, kde nachádzame túto blízkosť.

4.1.6 Zhrnutie explicitne kňazských textov

V tejto dôležitej časti našej práce sme sa sústredili na tri texty Zj, ktoré sa explicitne vyjadrujú k téme kňazstva (Zj 1:6; 5:10 a 20:6). Po krátkom literárno-gramatickom uvedení sme tieto texty porovnali a pokúsili sa zhrnúť v čom sú podobné, resp. v čom vidíme zásadné rozdiely. Následne sme naše pozorovania rozvinuli v častiach: o vzťahu kňazstva a kraľovania (3.1.3), o otázke zániku, transformácie či vyvrcholenia kňazstva v Zj (3.1.4) a v časti o ustanovení kňazstva v Zj (3.1.5). Predbežné zistenia týchto častí by sme v bodoch mohli vyjadriť takto:

- kňazstvo v Zj je neoddeliteľné od konceptu kraľovania
- kňazstvo v Zj je už ustanovené, ale má aj eschatologický budúci rozmer; sčasti to je vystihnuteľné mottom inaugurovanej eschatológie: *už, ale ešte nie*; toto napätie musí byť ešte presnejšie preskúmané
- kňazstvo v Zj je definované silne kristocentricky
- kňazstvo v Zj má silné soteriologické črty
- kňazstvo je spájané s realitou nového eónu.

V nasledujúcej časti sa zameriame na ďalšie texty Zj, v ktorých téma kňazstva nie je explicitná, ale na základe silných kulticko-liturgických elementov môžeme predpokladať, že tieto časti zásadne zasahujú aj do konceptu kňazstva v Zj.

4.2 Kulticko-liturgické texty ako implicitne kňazské

Od polovice 20.storočia bolo napísaných mnoho pojednaní, ktoré sa venujú kulticko-liturgickému charakteru a kontextu Zj. Niekoľkí sa pokúsili ukázať, že liturgické časti nie sú len vsuvky a prerušenia inak súvislého naratíva, ale tvoria základnú štruktúru Zj.³⁸¹ Iní išli ešte ďalej, keď tvrdia, že štruktúra Zj nasleduje niektorú zo starodávnych liturgií Izraelských (či rano-kresťanských) sviatkov.³⁸² Ďalší sa zamerali na hymnický materiál, jeho pôvod a pramene³⁸³ a iní si viacej všimajú chrám, súvisiace kulticko-liturgické miesta a ich rolu v Zj.³⁸⁴

Pri takomto množstve odbornej literatúry na tému chrámu, kultu a liturgie v Zj je až zarážajúce, že, pokiaľ vieme, od polovice minulého storočia bola napísaná len jedna monografia a niekoľko odborných článkov, ktoré sa venujú úzko súvisiacej téme kňazstva v Zj.³⁸⁵

V tejto časti preskúmame, či vzťah Zj a bohoslužby poukazuje aj na identitu kňazstva v tomto spise. V prvej časti sa pozrieme na bohoslužbu ako na možné pozadie štruktúry Zj, potom na bohoslužbu ako predmet záujmu Zj a nakoniec na bohoslužbu ako potrebný kontext Zj.

³⁸¹ Thomson, L. L. *The Book of Revelation: Apocalypse and Empire*. str.53; Paulien J. *The Role of the Hebrew Cultus, Sanctuary and Temple in the Plot and Structure of the Book of Revelation*. AUSS (Andrews University Seminary Studies) 33 (1995), str. 249nn.

³⁸² Ben-Daniels, *Apocalypse*; Drapper, J. A. *The Heavenly feast of Tabernacles: Revelation 7:1-17*. JSNT 19 (1983) str. 133-47; Shepherd, M. *The Paschal Liturgy and the Apocalypse*. 1964; Kooy, V. *The Apocalypse and Worship. Some Preliminary Observations*. RR 30 (1976) str. 198-209 (Reformed Review);

³⁸³ O'Rourke, *The Hymns of the Apocalypse*, CBQ 30 (1968), str. 399-409; Prigent, P. *Apocalypse et liturgie* (Neuchâtel: Delachaux and Niestlé, 1972); Peterson, D. G. *Worship in the Revelation to John*. RTR 47 (1988) str.67-77; Thomson, M. M. *Worship in the Book of Revelation*. Ex Auditu 8 (1992) str. 45-54; Schüssler Fiorenza, Elisabeth. *Cultic Language in Qumran and in the NT*. CBQ 38 (1976), str. 159-177; Bauckham, R. *The Worship of Jesus in Apocalyptic Christianity*. NTS 27 (1981), str.322-341

³⁸⁴ Kistemaker, S.J. *The Temple in the Apocalypse*. JETS 43/3 (2000)str. 433-441. Ben-Daniels, *Apocalypse*; Spatafora, *From the "Temple of God"*; Briggs, *Jewish Temple Imagery in the Book of Revelation*; Hitchcock, *A Critique of the Preterist view of the Temple in Rev 11:1-2*. BibSac 164 (April-June 2007) str. 219-36; Gundry, R. H. *The New Jerusalem: People as Place, not Place for People*. NovT XXIX, 3 (1987) str. 254-264.

³⁸⁵ Schüssler Fiorenza, *Priester*; Hasitschka, *Priestermetaforik*; Bandstra, *Kingship*; Feuillet, *Les chretiens pretres*. Kratučká poznámka, ktorá nerozvíja zásadné témy: Brownlee, W. H. *The Priestly Character of the Church in Apocalypse*. NTS 5 (1958-59) str. 224-25.

4.2.1 Bohoslužba ako možné pozadie štruktúry knihy Zjavenia

Aj keď dodnes nebola navrhnutá štruktúra Zj, ktorá by bola všeobecne prijatá, v tejto časti chceme krátko ukázať na to, že mnoho exegetov Zj považuje kulticko-liturgické časti Zj za kľúčové pre pochopenie štruktúry tohto spisu. Odborné monografie a články týkajúce sa tejto témy by sme mohli zatriediť do dvoch skupín. Na jednej strane sú tí, ktorí (len) poukazujú na prítomnosť chrámovo-kultického jazyka a symboliky v Zj a upozorňujú na jej špecifiká.³⁸⁶ Na druhej strane sú potom tí, ktorí sa pokúšajú aj identifikovať tento kultický jazyk a symboliku a nájsť konkrétny prameň, ktorý, podľa ich názoru, viedol autora Zj k použitiu konkrétnych obrazov, symbolov a postupov. To nám dnes môže pomôcť „dekódovať“ menej zrozumiteľné časti Zj a ich vzájomný vzťah.³⁸⁷

Dobrá prehľad množstva navrhovaných štruktúr za posledné dekády ponúka vo svojej monografii Russel S. Morton.³⁸⁸ Sčasti chronologicky, ale najmä na základe metódy ich delí na prístupy pramenno-kritické (Source Critical, str.39-44), linguisticko-literárne analýzy (Linguistic/Literary Analysis, str. 45-56), rekapitulačné (The Recapitulation Theory, str. 57-61) a chiastické (Chiastic Theory, str. 62-65). V zhrnutí k tejto časti vyzdvihuje predovšetkým prínos Yarbrow Collins, ale aj Roloffa

³⁸⁶ Kooy, V. *The Apocalypse and Worship. Some Preliminary Observations*. RR 30 (1976) pp. 198-209 (Reformed Review); O'Rourke, J. *The Hymns of the Apocalypse*. CBQ 30 (1968) pp.399-409; Prigent, P. *Apocalypse et liturgie* (Neuchatel: Delachaux and Niestlé, 1972); Peterson, D. G. *Worship in the Revelation to John*. RTR 47 (1988) str.67-77; a publikácie zamerané všeobecne na chrám: Spatafora, A. *From the Temple of God to God as a Temple: A Biblical Theological Study of the Temple in the Book of Revelation*. 1997. Tesi Gregoriana Serie Teologia, 27. Rome: Editrice Pontificia Universita Gregoriana; McKelvey, R. J. *The New Temple: The Church in the New Testament*. 1969. Oxford: Oxford University Press, str. 155-178; Beale, G. K. *The temple and the church's mission. A Biblical Theology of the Dwelling place of God*. 2004. Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press, str. 313-334; Briggs, R. A. *Jewish Temple Imagery in the Book of Revelation*. Studies in Biblical Literature, n.10. New York: Peter Lang Publishing, 1999; Congar, Y. *The mystery of the temple, or, The manner of God's presence to his creatures from Genesis to the Apocalypse*. trnsl. R. F. Trevett. Westminster, Maryland : Newman Press, 1962; Stevenson, G. *Power and Place: Temple and Identity in the Book of Revelation*. Berlin, New York Walter de Gruyter, 2001; Paulien J. *The Role of the Hebrew Cultus, Sanctuary and Temple in the Plot and Structure of the Book of Revelation*. AUSS (Andrews University Seminary Studies) 33 (1995) p.249-264; Klawans, J. *Purity, sacrifice, and the temple : symbolism and supersessionism in the study of ancient Judaism*. Oxford : Oxford University Press, 2006.

³⁸⁷ Paulien J. *The Role of the Hebrew Cultus*; Shepherd, M. *The Paschal Liturgy and the Apocalypse*; Drapper, J. A. *The Heavenly feast of Tabernacles*; Ben-Daniels, *Apocalypse*.

³⁸⁸ Morton, Russell S. *One Upon the Throne and the Lamb: A Traditional Historical / Theological Analysis of Revelation 4-5*, Studies in Biblical Literature (SBL), 110. New York: Peter Lang, 2007.

a Boringa.³⁸⁹ Ich návrhy, podľa jeho názoru, nevtláčajú do textu cudziu štruktúru a zohľadňujú kľúčovú rolu vízie v kapitolách 4-5. Aj keď mnohé z týchto prác sú veľmi podnetné a pomáhajú lepšie pochopiť posolstvo Zj, našim zámerom nie je podrobne skúmať jednotlivé prístupy ku štruktúre Zj, ale sústrediť sa na otázku, aké miesto zohrávajú v štruktúre Zj kulticko-liturgické texty.

V nasledujúcom odstavci sa preto obmedzím na porovnanie niekoľkých návrhov, ktoré identifikujú takýto jazyk a poukazujú na jeho dôležité miesto v Zj. Konkrétne pôjde o publikácie McKelveya, Stranda, Pauliena, Lioya a Petersa.³⁹⁰

McKelvey (1969)	Strand (1987)	Paulien (1995)	Lioy (2003)	Peters (2005)
	Dejstvo I 1:10b-20	Dejstvo I 1:9-20	Dejstvo I Zj 1:9-20	
Dejstvo I 4:2-11	Dejstvo II 4:1-5:14	Dejstvo II 4:1-5:14	Dejstvo II Zj 4:1-5:14	Dejstvo I 4:1-11
Dejstvo II 5:8-14				Dejstvo II 5:1-14
Dejstvo III 7:9-17				Dejstvo III 7:9-17
	Dejstvo III 8:2-6	Dejstvo III 8:2-6	Dejstvo III Zj 8:2-6	

³⁸⁹ Boring, M. Eugene. *Revelation, Interpretation, a Bible Commentary for Teaching and Preaching*. Louisville: John Knox Press, 1989, str. ix-xi; Collins, Adela Yarbro. *The Combat Myth in the Book of Revelation*, Harvard Dissertations in Religion, no.9. Missoula: Scholars Press, for Harvard Theological Review, 1976, str. 5-55; Roloff, Jürgen. *The Revelation of John, A Continental Commentary*. Minneapolis: Fortress Press, 1993, str. 15-17.

³⁹⁰ McKelvey, *The New Temple*. Oxford: Oxford University Press. 1969, str. 161-162. Strand, Kenneth, A. *The Eight Basic Visions in the Book of Revelation*. AUSS 25 (1987), str. 120. Paulien J. *The Role of the Hebrew Cultus, Sanctuary and Temple in the Plot and Structure of the Book of Revelation*. AUSS 33 (1995), str. 248. Lioy, Dan. *The Book of Revelation in Christological Focus*. Studies in Biblical Literature, 58. New York: Peter Lang, 2003, str.59. Peters, *The Mandate of the Church in the Apocalypse of John*. Studies in Biblical Literature 77. New York: Peter Lang. 2005, str 53-75.

Dejstvo IV 11:15-19	Dejstvo IV 11:19	Dejstvo IV 11:19	Dejstvo IV Zj 11:19	Dejstvo IV 11:15-19
Dejstvo V 14:1-5				Dejstvo V 14:1-5
Dejstvo VI 15:2-4	Dejstvo V 15:1-16:1	Dejstvo V 15:5-8	Dejstvo V 15:1-16:1	Dejstvo VI 15:2-4
	Dejstvo VI 16:18-17:3a		Dejstvo VI 16:18-21	Dejstvo VII 16:5-7
Dejstvo VII 19:1-8	Dejstvo VII 19:1-10	Dejstvo VI 19:1-10	Dejstvo VII 19:1-10	Dejstvo VIII 19:1-10
	Dejstvo VIII 21:5-11a	Dejstvo VII 21:1-8		

Kým McKelvey a Peters nedávajú tieto miesta do vzťahu s celkovou štruktúrou Zj, Strand, Paulien a Lioy vidia tieto kulticko-liturgické časti ako dôležitý literárny prvok, ktorý má zásadnú úlohu v celkovej štruktúre Zj.

Strand navrhuje ťahať dôležitú líniu medzi kap.14 a 15. Kým prvé 4 časti (do kap.14), podľa neho, majú v zásade historickú perspektívu, druhé 4 časti (od 15.kap.) poukazujú na obdobie eschatologického súdu.³⁹¹ Aj keď je Lioyov návrh v mnohom podobný, on identifikuje len 7 častí a tak sa na vrchol chiazmu dostáva časť Zj 11:19-14:20. Správne poukazuje na to, že vrchol chiazmu musí mať priamy súvis s hlavným zámerom celej knihy. Preto venuje vyše 25 strán analýze práve týchto kapitol a poukázaním na z nich vyplývajúci zámer Zj.³⁹²

Nie všetci ktorí poukazujú na prítomnosť a dôležitosť kulticko-liturgického jazyka v Zj však pokračujú týmto smerom. Napríklad L.Thomson vo svojom príspevku k tejto téme prichádza k úplne iným

³⁹¹ Strand, *The Eight Basic Visions*, str. 107.

³⁹² Lioy, *Revelation*, str. 65-91.

záverom.³⁹³ Poukazuje na vzťah nebeskej bohoslužby k eschatológii (str.63-69) a na význam bohoslužobnej komunity (69-73). „Kniha Zjavenia ... tak spája nebo so zemou.“³⁹⁴

Keďže témou našej práce je kňazstvo v Zj, Thompsonov dôraz na komunitu je pre nás dôležitým pozorovaním. Aj pri téme bohoslužby v Zj sa chceme pýtať konkrétnu otázku: Čo nám hovoria rôzne navrhované prístupy a riešenia kulticko-liturgickej štruktúry Zj o kňazstve? O akom kňazstve tu je reč? Iba sekundárne môžeme pozorovať aký je prínos kulticko-liturgických pasáží Zj k lepšiemu pochopeniu celkovej štruktúry Zj. Tak sa ukazuje, že rozloženie a charakter týchto textov poukazujú skôr smerom k rekapitulačnému, či špirálovitému, ako k striktno lineárnemu, či chronologickému charakteru štruktúry Zj.³⁹⁵

Pred tým, než sa pokúsime vyvodiť závery z týchto pozorovaní, je dôležité zamyslieť sa nad tým, o akej bohoslužbe to vlastne hovorí kniha Zj.

4.2.2 Bohoslužba ako dôležitý predmet záujmu knihy Zjavenia

Už v prvej kapitole Zj je veľmi zrejмый kulticko-liturgický jazyk. Keď sa Ján obrátil, aby pozoroval hlas, ktorý k nemu hovoril, uvidel *sedem zlatých svietnikov a uprostred svietnikov akoby Syna človeka, oblečeného do dlhého rúcha a cez prsia prepásaného zlatým pásom* (Zj 1:12-13). Keďže len niekoľko veršov pred tým Ján hovorí, že sa nachádza na ostrove Patmos, vo vytržení ducha, vystupuje pred nás otázka, kde sa nachádzajú kultické objekty, ktoré vidí? O akú bohoslužbu tu ide?

³⁹³ Thompson, Leonard L. *Unity through the Language of Worship*. In: *The Book of Revelation: Apocalypse and Empire*. New York: Oxford University Press, 1990, str. 53-73.

³⁹⁴ Thompson, *Unity*, str. 73.

³⁹⁵ Liroy, *Revelation*, str. 61-62 menuje niekoľkých autorov takéhoto názoru, ale pozri aj Beale, *Revelation*, str. 108-151; Schüssler Fiorenza, Elisabeth. *Composition and Structure of the Book of Revelation*. CBQ 39 (1977) str. 344-366; Giblin, Ch. H. *Recapitulation and the Literary Coherence of John's Apocalypse*. CBQ 56 (1994) str.81-96; Bauckham, *Climax*, str. 1-37; a iných.

Len trochu neskôr, na začiatku 4.kapitoly, ktorá je plná kulticko-liturgického jazyka a symbolov čítame: *Potom som videl: Hľa, otvorené dvere na nebi a prvý hlas, ktorý som počul ako hlas poľnice mi hovoril: Vystúp sem a ukážem ti, čo sa má po tomto diať. Hneď som bol vo vytržení ducha, a hľa, na nebi stál trón a na tróne niekto sedel* (Zj 4:1-2). V tomto prípade je odpoveď jednoznačná – trón, ktorý Ján videl, stál na nebi. Je však možné, že videnie 1.kapitoly sa týkalo iného miesta?

Ako sme videli aj vyššie, pri identifikovaní liturgických miest Zj panuje pomerná zhoda. Odborníci sa však nevedia zhodnúť na tom, kde sa udiali udalosti prvého videnia (Zj 1:12-20).³⁹⁶ Pre identifikáciu kňazstva a jeho identity to však môže byť kľúčová otázka. O akej bohoslužbe hovorí kniha Zj? Týka sa to všetkých kulticko-liturgických miest v Zj, alebo je tu viacej možností?

Ak chceme nájsť odpoveď na tieto otázky, na chvíľu potrebujeme ešte urobiť krok späť a pozrieť sa na pozadie tejto témy v širšom kontexte.

4.2.2.1 Kozmická, nebeská či eschatologická bohoslužba?

Ako sme už v predchádzajúcej časti videli, množstvo literatúry venujúcej sa téme chrámu je v posledných desaťročiach prudko rastúce. Klawans vo svojej publikácii *Purity, Sacrifice, and the Temple*³⁹⁷ však upozorňuje na často nedostatočné ujasnenie terminológie, keď sa pod slovom *symbolizmus* skrýva viacero prístupov. Mnohé z uvedených publikácii si všimajú v súvislosti s chrámom *kozmicý symbolizmus*. Klawans však ukazuje, že je potrebné rozlišovať medzi dvoma súvisiacimi konceptami, keď niektorí pod týmto pojmom myslia to, že chrám je

³⁹⁶ Napr. Paulien, *The Role of the Hebrew Cultus*, str.249 zásadne nesúhlasí, že tu ide o nebeskú bohoslužbu; contra napr. Treiyer, *The Day of Atonement and the Heavenly Judgement*. Siloam Springs, AR: Creation Enterprise International, 1992. Str. 498-503; podobne Ben-Daniels, *Apocalypse*, str. 24.

³⁹⁷ Klawans, Jonathan. *Purity, Sacrifice, and the Temple: Symbolism and Supersessionism in the Study of Ancient Judaism*. Oxford: Oxford University Press, 2006. Str.103-144.

*symbolom celého kozmu,*³⁹⁸ kým iní pod ním rozumejú aj to, že Jeruzalemský chrám je analógiou, *obrazom nebeského chrámu.*³⁹⁹

Klawans ďalej hovorí, že tieto dva koncepty nie sú vylučujúce sa navzájom, protirečiace si.⁴⁰⁰ Napriek tomu tvrdí, že „je všeobecným pravidlom, že staroveké židovské zdroje rozvíjajú len jeden alebo druhý z týchto prístupov, ale nie oba“.⁴⁰¹

Veľmi zaujímavé je potom vidieť, ako napr. s prístupom analogického chrámu v nebi a na zemi ide ruka v ruke rozvinutá angeológia (služobníci nebeskej svätyne). V tomto prípade by mohla byť služba kňazov voľne opísaná ako *imitatio angeli*. Zároveň, ak je pozemský chrám len akýmsi obrazom nebeskej svätyne, je zrejmé, že Boh prebýva v nebi. To potom často vedie k rozvíjaniu teológie božskej emanácie, či už ju nazývame Shekina, Božie meno, či Logos.⁴⁰²

Naopak, ak je dôraz kladený na myšlienku, že chrám reprezentuje stvorený kozmos, veľmi často s tým súvisí poukazovanie na jednotlivé kultické súčasti chrámu a liturgie a ich symbolický význam (svietnik, kňazské rúcho a pod). Úlohou kňazstva je potom skôr *imitatio Dei*.⁴⁰³

Ako potom rozumieť chrámovo-liturgickým miestam v Zj? Na jednej strane sú tu jasné zmienky o tom, že ide o svätyňu nebeskú (4:1-2) a v porovnaní s ostatnými spismi NZ nachádzame zmienky o anjeloch oveľa častejšie. Na druhej strane, symbolika je v Zj veľmi často používaný literárny prostriedok, takže na mnohých miestach sú kulticko-liturgické osoby, predmety a úkony spomínané i symbolicky vysvetlované (napr. Zj 1:20).

Pomocou pri zvažovaní identity kňazstva, chrámu a bohoslužby v Zj je aj spôsob, ako o chráme a (veľ)kňazstve Ježiša Krista hovorí list Heb. V

³⁹⁸ Túto myšlienku v SZ ukazuje a rozvíja aj Beale, *Temple*.

³⁹⁹ Túto myšlienku jasne vidieť v Ex 25:9 a v NZ v Heb 8-9, kde v 8:5a v 9:24 doslova čítame, že pozemská svätyňa bola len ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ ... τῶν ἐπουρανίων, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν.

⁴⁰⁰ Klawans, *Purity*, str. 111 a 113.

⁴⁰¹ Op.cit., str. 111.

⁴⁰² Op.cit., str. 112.

⁴⁰³ Op.cit., str. 112-113.

Heb 9:11 je Ježiš nazvaný *veľkňazom budúceho dobra*.⁴⁰⁴ Tým list Heb vnáša do premýšľania o chráme aj aspekt časový, resp. eschatologický. To nám pripomína, že okrem jasného rozlišovania symbolizmu, musíme brať do úvahy aj biblicko-teologický aspekt zaslúbenia a naplnenia. Až potom sme pripravení uvidieť, že tento nový chrám, ktorým je Kristus sám (a s ním všetci vykúpení), nie je spiritualizácia Jeruzalemského chrámu a kultu!⁴⁰⁵ Naopak, Heb 8-9 ukazuje na Jeruzalemský chrám ako na symbol, obraz a tieň (ὕποδείγματι, σκιᾶ, ἀντίτυπα) tohto dokonalého, skutočného, kozmického chrámu (svätyne), ktorým je Ježiš Kristus. Beale k tomu dodáva, že je potrebné prekonať našu prirodzenú tendenciu spájať symbolické s nehmotným a reálne s hmotným. Písmo nám tu predstavuje veci naopak: Materiálne, hmotné, pozemské svätyne Izraela boli v skutočnosti symbolom, ktorý mal ukazovať na reálny, nebeský, nehmotný chrám, ktorým je Ježiš Kristus a Jeho nasledovníci – Cirkev.⁴⁰⁶ To dobre zapadá do kontextu Zj i celého písma starej a NZ.

Tak môžeme pristúpiť ku knihe Zj a uvidieť, že nie je podstatné, či sa bohoslužba v Zj odohráva na zemi, či na nebi. Geografické určenie už nie je tým podstatným. Podstata je v osobe Ježiša Krista, ktorý je pravým chrámom, pravým veľkňazom a pravou obeťou zmierenia. „Kristus je tá Božia prítomnosť, ktorá sa začala šíriť časo-priestorom stvorenia.“⁴⁰⁷ Skutočná Bohoslužba a pravé kňazstvo je všade tam, kde je on prítomný.

Je potrebné ešte raz zdôrazniť, že Ježiš Kristus nie je náhradou sz kultu, chrámu a obetí, ale ich „predlohou“. On nie je ich spiritualizovaným naplnením, ale spáso-dejinným (*heilsgeschichtliche*) vyvrcholením. On ich „neprekonal“ v zmysle, ako to oprávnené kritizuje napr. Klawans.⁴⁰⁸ Aj keď je pravdou, že sz kult stratil zmysel, lebo to, na

⁴⁰⁴ Heb 9:11a Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν γενομένων ἀγαθῶν.

⁴⁰⁵ Clowney, *The Final Temple*, WTJ 35 (1972) str. 156-189; tak aj Beale, *Temple*, str. 295.

⁴⁰⁶ Beale, *Temple* str.295.

⁴⁰⁷ Beale, *Temple*, str. 316.

⁴⁰⁸ Klawans sa venuje Ezechielovmu videniu chrámu, ale nenazýva ho eschatologickým. Preberá pojem od K.L. Stevenson (*The Vision of Transformation: The Territorial Rhetoric of Ezekiel 40-48*. Atlanta, GA: Scholars

čo ukazoval, sa stalo v Kristovi zjavným a reálne prítomným. Tak je v Kristovi – druhom Adamovi naplnený mandát kráľa a kňaza, ktorý prvý Adam hriechom stratil a na ktorý Izrael prorocky ukazoval.

Kňazstvo v Zj potom nemôže byť chápané časo-priestorovo, ale vždy len v závislosti na Božej prítomnosti v Ježišovi Kristovi. Nie je symbolickou spiritualizáciou (zduchovňovaním) sz kultu, ale je spirituálne (duchovné). Prvoradou úlohou týchto bohoslužobných textov v Zj sú podľa Bealea potom dve veci: *učiť Cirkev ako má uctievať a povzbudzovať k uctievaniu pravého Boha*.⁴⁰⁹

Ako sa takéto spásno-dejinne nové, duchovné kňazstvo prejavuje v časo-priestore, v dejinách Cirkvi, či v eschatológii, sa pokúsime odpovedať v kapitole 5. Pred tým sa ešte v krátkosti pozrime na ďalší vzťah bohoslužby a knihy Zj.

4.2.3 Bohoslužba ako kontext knihy Zjavenia

Už slová úvodných veršov jasne poukazujú na liturgické určenie knihy Zj, keď je za blahoslaveného prehlásený ten, ktorý číta, ako i tí, ktorí počúvajú.⁴¹⁰ Podobné slová o počúvaní nachádzame aj v samotnom závere knihy (22:18).⁴¹¹ Tak úvod ako aj záver Zj teda nazančujú, že táto kniha má byť čítaná v spoločenstve veriacich.⁴¹²

Úvodné blahoslavenstvo v.3 pokračuje vo v.4 slovami pripomínajúcimi úvod nz listov.⁴¹³ Aj tu nám však Cullman pripomína, že takéto slová sú

Press, 1996), ktorá namiesto tradičného *restoration*, opisuje Ezechielove videnie chrámu ako *transformation*. Poukazuje tým na to, že „Ezekiel seeks not a return to some ideal past but the establishment of something entirely new“. Str.95.

⁴⁰⁹ Beale, *Revelation*, str. 176.

⁴¹⁰ Rev 1:3 Μακάριος ὁ ἀναγινώσκων καὶ οἱ ἀκούοντες τοὺς λόγους τῆς προφητείας καὶ τηροῦντες τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα, ὁ γὰρ καιρὸς ἐγγύς.

⁴¹¹ Rev 22:18 Μαρτυρῶ ἐγὼ παντὶ τῷ ἀκούοντι τοὺς λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου· ἐάν τις ἐπιθῆ ἐπ' αὐτά, ἐπιθήσει ὁ θεὸς ἐπ' αὐτὸν τὰς πληγὰς τὰς γεγραμμένας ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ.

⁴¹² Vanni, U. *Liturgical Dialogue as a Literary Form in the Book of Revelation*. NTS 37 (1991) str..348-72 tvrdí dokonca, že niektoré časti knihy sú určené pre responzívne čítanie lektora a kongregácie; podobne, aj keď nie až tak ďaleko rozvíja liturgický zámer Zj aj Craddock, F. B. *Preaching the Book of Revelation*. Int 40 (1986) str. 270-282.

⁴¹³ Rev 1:4 Ἰωάννης ταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις ταῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ ὁ ὦν καὶ ὁ ᾔν καὶ ὁ ἐρχόμενος.

väčšinou hovorené na začiatku bohoslužby.⁴¹⁴ Za týmto nasleduje doxológia ukončená slovom ἀμήν.⁴¹⁵ Kulticko-liturgický kontext úvodu Zj je ešte zosilnený časovým určením, že Jánovo videnie sa odohráva ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ (1:10).⁴¹⁶

Tým sme v krátkosti ukázali, že kniha Zj nie len buduje na liturgickom základe a obsahuje liturgické časti, ale sama je súčasťou liturgického materiálu a kontextu. Kým Bealove hodnotenie, že cieľom bohoslužobných scén v Zj je *učiť Cirkev ako má uctievať a povzbudzovať k uctievaniu pravého Boha*⁴¹⁷ je správne, Fiorenza dopĺňa tradičný pohľad o dôležitý aspekt, keď hovorí: „aj keď prorocká rétorika knihy je plná kultického jazyka a symbolov, jej sociálne umiestnenie a teologický cieľ nie sú liturgické, ale politické“.⁴¹⁸ Ruiz vo svojom článku *Chvála a politika v Zj 19:1-10 (Praise and Politics in Revelation 19:1-10)* ďalej stavia na tomto pozorovaní Schüssler Fiorenzy a tvrdí, že „maximálne dobre známy odborníkom na kresťanskú bohoslužbu, *lex orandi, lex credenti* (zákon modlitby je zákonom viery) nachádza predĺženie v *lex agendi* (zákon činu)“.⁴¹⁹ Podobným smerom ukazuje aj Mánek vo svojich úvahách o normatívnom charaktere novozmluvnej eschatológie, keď výstižne zhrňa: „Ryzí eschatologie vyžaduje akciu.“⁴²⁰

4.2.4 Zhrnutie kulticko-liturgických textov

V tejto časti sme poukázali na kľúčovú úlohu kulticko-liturgických textov v knihe Zj. Aj keď sme sa v nich priamo nevenovali osobe kňaza,

⁴¹⁴ Cullmann, O. *Early Christian Worship*. London: SCM, 1953, str. 23.

⁴¹⁵ Rev 1:5b-6 Ἐν ἀγαπῶντι ἡμᾶς καὶ λύσαντι ἡμᾶς ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλείαν, ἱερεῖς τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ, αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας αἰῶνων· ἀμήν.

⁴¹⁶ že ide o nedeľu a nie šabat či eschatologický Pánov Deň dokazuje aj Bauckham, R. *The Lord's Day*. In: *From Sabbath to Lord's Day*, ed. Carson D. A. Grand Rapids: Zondervan, 1982. str. 225.

⁴¹⁷ Beale, *Revelation*, str. 176.

⁴¹⁸ Schüssler Fiorenza, Elisabeth. *Revelation: Vision of a Just World*. Proclamation Commentaries. Minneapolis: Fortress, 1991, str.103.

⁴¹⁹ Ruiz, J-P. Praise and Politics in Revelation 19:1-10. In: *Studies in the Book of Revelation*, Steve Moyise (ed). Edinburg: T&T Clark. 2001. 69-84. str.69.

⁴²⁰ Mánek, Jindřich. *Normatívni charakter novozákonní eschatologie*. In: Sázava, Z. *Ze smrti do života. O svěřených hřivnách aneb Jindřich Mánek*. Praha: Blahoslav, 1998, str. 113.

pokúsili sme sa objasniť dôležité aspekty Zj, ktoré majú priamy vplyv na porozumenie a výklad kňazských textov, a tak aj na teológiu kňazstva v Zj. Na jednej strane tak vidíme komplexnosť vzťahu knihy Zj a jej štruktúry k liturgii a bohoslužbe, na druhej strane vidíme, že kulticko-liturgický jazyk Zj musí rozširovať, prehĺbovať a tak obohacovať náš koncept bohoslužby, keď poukazuje aj na to, že jej cieľ nie je v bohoslužbe *per se*, ale v reálnej zmene životných podmienok jednotlivca i spoločnosti. To zahŕňa aj dôraz na bohoslužobnú komunitu a vzťah bohoslužby, eschatológie a Božieho súdu a jeho spravodlivosti.

To znamená, že zásadný prínos týchto textov pre teológiu kňazstva v Zj i v celom Písme spočíva aj v tom, že okrem kristologických, soteriologických a ekleziologických aspektov (ktoré sme pozorovali aj v explicitne kňazských textoch Zj), musíme rozšíriť tento koncept aj o aspekty etické a sociálno-politické. To úzko súvisí aj so zmenou v hermeneutickom prístupe ku Zj, ktorý v posledných desaťročiach zaznamenal posun od čisto historického či futuristického smerom k aktuálnejšiemu (prezentno-idealistickému). Takisto to súvisí so zmenami v ponímaní novozmluvnej eschatológie, ako to dobre vystihol Mánek:

Novozákonní studium nás veľmi obohatilo, když pojmu *eschaton* dalo jeho pravou náplň (...). V nové eschatologické koncepcii se dostáva přítomnosti křesťanově rozhodujícího postavení. (...). Otázkou však je, zdali jsme z výsledků hlubšího poznání charakteru novozákonní eschatologie vyřazili vše, co nabízí pro lepší porozumění různých stránek novozákoního poselství. Prostřednictvím správně rozpoznané funkce novozákonní eschatologie se nám mohou otevřít průhledy, v nichž se nám stanou srozumitelnější i některé odlišné důrazy v christologii, soteriologii, eklesiologii, antropologii a etice novozákonních autorů a knih. S pomocí eschatologie sa nám může podařit rozřešit otázky, na než jsme dosud neměli jasné odpovědi.

Využitím poznatků, že eschatologie má normativní charakter, jak na to ukazuje učení o inaugurovaném (nastoleném) *eschatu* v Ježíši Kristu, je takovým mnoho slibujícím polem, na němž zatím úspěšněji a pilněji pracovali historikové (např. Amadeo Molnár, T. Francis Glasson) nebo sociální teologové (např. Ray C. Petry) než biblisté.⁴²¹

Kým Best mohol pred niekoľkými des'ročiami napísať: „Pasáže v Zjavení v skutočnosti poskytujú veľmi málo prínosu k rozvíjaniu tejto doktríny kňazstva cirkvi“⁴²² a viacerí autori, ktorí sa k téme kňazstva či všeobecného kňazstva vyjadrujú, nevenujú knihe Zj žiadnu, alebo len minimálnu pozornosť,⁴²³ v tejto kapitole naznačené myšlienky ukazujú, že kňazské i kulticko-liturgické texty majú čo povedať k formovaniu nášho porozumenia kňazstvu v NZ, v celom Písme i k jeho praktickej aplikácii v živote Cirkvi i jednotlivcov.

V nasledujúcej kapitole sa sústredíme na jednotlivé postavy a skupiny, ktoré sú v Zj s konceptom kňazstva spájané a pokúsime sa uvidieť, akým spôsobom vplývajú na celkový koncept kňazstva v Zj.

⁴²¹ Mánek, Jindřich. *Normativní charakter novozákonní eschatologie*. In: Sázava, Z. *Ze smrti do života. O svěřených hřivnách aneb Jindřich Mánek*. Praha: Blahoslav, 1998, str. 112.

⁴²² Best, *Spiritual Sacrifice*, str.279.

⁴²³ Napr. Nelson, Richard D. *Raising up a Faithful Priest: Community and Priesthood in Biblical Theology*. 1st ed. Louisville, Ky: Westminster/John Knox Press, 1993; Klátik, Miloš. *Všeobecné kňazstvo pokrstených veriacich*. Bratislava. 2004; Scott, W. F. M. *Priesthood in the New Testament*. SJTh 10 (1957) 399-415; ale aj mnohé, i rozsiahlejšie slovníky.

5 Nositelia kňazstva v knihe Zjavenia

Keďže zámerom tejto práce je skúmať a formulovať teológiu kňazstva v Zj, v nasledujúcej časti by sme sa chceli zamerať na osoby či skupiny, ktoré sú v Zj nejakým spôsobom zapojené do kulticko-liturgického diania. Našou snahou bude vidieť, či v danom kontexte fungujú v úlohe kňaza.

Na základe úvodnej časti o kňazstve v Písme, hlavné kritériá, ktoré si budeme všímať sú a) prístup do Božej prítomnosti (svätyne svätých, k trónu) a b) z toho vyplývajúca úloha mediátora.

Najprv sa pozrieme na Jána ako autora spisu, ktorý na niekoľkých miestach aktívne vstupuje do diania. Je možné v jeho správaní vidieť kňazské elementy?

5.1 Ján

ἐποίησεν ἡμᾶς v Zj 1:6 je súčasťou pozdravu a doxológie. Na rozdiel od iných apokalyptických spisov sú adresáti i autor jasne pomenovaní. V 1:9 sa dokonca autor explicitne identifikuje s adresátmi, keď sa predstavuje ako: *Ja, Ján, váš brat a spoločník v súžení, kráľovstve a vytrvalosti v Ježišovi*. Neprekvapuje teda, že sa s nimi identifikuje i vo v.6, keď osobným zámenom 1.osoby zahŕňa medzi kňazov a kraľujúcich adresátov – kresťanov 1.storočia v Malej Ázii, aj seba.

Ako sme vyššie ukázali, už prvé verše Zj, v ktorých je predstavený autor, vytvárajú liturgický kontext.⁴²⁴ Podobne ako o iných skupinách neskôr v Zj, o Jánovi tu čítame, že padol pred *Podobným Synovi človeka* ako mŕtvy (1:17).⁴²⁵ Aj v 19:10 nachádzame kulticko-liturgický úkon, keď Ján padol k nohám anjela, aby sa mu klaňal.⁴²⁶ Je však napomenutý, aby sa klaňal iba Bohu. Veľmi podobné slová nachádzame aj v 22:8.⁴²⁷

⁴²⁴ Vanni, U. *Liturgical Dialogue as a Literary Form in the Book of Revelation*. NTS 37 (1991) str. 348 (-72).

⁴²⁵ Zj 1:17 ἔπεσα πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ ὡς νεκρός.

⁴²⁶ Zj 19:10 καὶ ἔπεσα ἔμπροσθεν τῶν ποδῶν αὐτοῦ προσκυνῆσαι αὐτῷ.

⁴²⁷ Zj 22:8 ἔπεσα προσκυνῆσαι ἔμπροσθεν τῶν ποδῶν τοῦ ἀγγέλου.

Sloveso $\pi\iota\pi\tau\omega$ je v Zj použité 20 krát, z toho aspoň 7 krát je úzko spájané s uctievaním (a slovesom $\pi\rho\sigma\kappa\upsilon\nu\epsilon\omega$),⁴²⁸ ktoré je v NZ vždy smerované k božstvu – skutočnému, či predpokladanému.⁴²⁹

V 4:1 je Ján zavolaný, aby vystúpil hore, kde uvidel trónnu miestnosť (4-5), ktorá, podľa všetkého, korešponduje so svätyňou svätých.⁴³⁰ Vstup do svätyne (svätých) bol však vyhradený pre (veľ) kňazov. Preto vstúpiť do prítomnosti Božieho trónu vidíme ako kňazskú aktivitu.

Aktívnu úlohu, vziať a zjesť zvitok, dostáva v 10:8-11. Viacero detailov v tejto kapitole poukazuje na úzky súvis s kapitolou 5, kde otvorenú knihu zobral do rúk vzkriesený Kristus. Beale k tomu hovorí, že to poukazuje na Jánovu účasť na Kristovej vláde, podobne ako na nej majú účasť svätí v dobe Cirkvi a v novom kozme.⁴³¹ Príkaz zjesť zvitok pripomína totožnú udalosť v Ezech 2:8-3:3 a zmena zo sladkej na horkú chuť je vyjadrená aj v Jer 15:16-17. Aj keď je na týchto miestach viacej v popredí prorocká úloha Jána (10:11), aj tu platí, že je v osobnom kontakte s božskou postavou a v určitom zmysle má úlohu mediátora.

V 11:1 je poslaný zmerať chrám a oltár. Význam tejto kapitoly je chápaný a vykladaný veľmi rôzne. Prikláňam sa k obraznému výkladu, ktorý nerozumie chrámovo-liturgickému kontextu doslova, ale má za to, že

„opis chrámu, oltára, uctievačov, vonkajšieho nádvorja a svätého mesta podtrhuje rôzne ale komplementárne aspekty nového Božieho ľudu ako tých, medzi ktorými jedinečne prebýva Boh na zemi, ktorí sú povolaní k obeti, ktorých život obeť je spôsob akým uctievajú, zvlášť ako to zahŕňa utrpenie pre svedectvo pohansko-židovskej Cirkvi a ktorí sú oddeleným spoločenstvom, medzi ktorými je Boh prítomný“.⁴³²

⁴²⁸ Zj 4:10; 5:8, 14; 7:11; 19:4, 10; 22:8.

⁴²⁹ Greeven, $\pi\rho\sigma\kappa\upsilon\nu\epsilon\omega$. In: Kittel, TDNT vol.6, str.763, ale porovnaj s Bauckham, *Climax*, 122-123.

⁴³⁰ Ben-Daniel, John and Gloria. *The Apocalypse in the Light of the Temple*, str.17-19.

⁴³¹ Beale, *Revelation*, str. 549.

⁴³² Op.cit., str.570-571.

Žiadny z týchto textov priamo nehovorí, že Ján je kňazom. V 1:6 však Ján v 1. osobe plurálu vyznáva, že patrí k tým, ktorých Boh učinil kňazmi.⁴³³ A miesta, ktoré sme vyššie nazančili ukazujú, že má prístup k trónu (svätyňa svätých) a padá pred Podobným Synovi človeka i pred anjelom s cieľom προσκυνῆσαι αὐτῷ. Zdá sa preto, že Ján je v Zj predstavený ako jeden z kňazov.

5.2 Podobný Synovi človeka

V prvej kapitole počuje Ján hlas, ktorý mu prikazuje zapísať videnie a poslať ho 7 cirkvám. Pozrime sa teraz na to, čo uvidel, keď sa otočil za hlasom.⁴³⁴ Ešte pred tým, než Ján uvidel toho, kto sa s ním rozprával, uvidel sedem zlatých svietnikov - ἑπτὰ λυχνίας χρυσᾶς. Už tu je pomerne jasné, že ide o kulticko-liturgický kontext.⁴³⁵ Nás však v tejto časti viacej zaujíma nositeľ kultu.

Podobný Synovi človeka je mnoho diskutovaná postava, ktorej meno je prevzaté z Dn 7:13. Je tu ale opísaný spôsobom, ktorý veľmi silne pripomína Starca Dní v Dn 7:9-10 a nebeského posla z Dn 10:5-6. Nachádzame tu niekoľko doslovných odkazov,⁴³⁶ vrátane reakcie, akú vyvolala jeho prítomnosť (por. Zj 1:17 a Dn 10:9-10). Keďže spôsob, akým tento *Podobný Synovi človeka* opisuje seba samého jednoznačne ukazuje na Ježiša Krista,⁴³⁷ nastáva tu určité *miešanie obrazov*⁴³⁸ - Starec Dní, Podobný Synovi človeka, Boží Syn či anjel?

⁴³³ Zj1:6 καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλείαν, ἱερεῖς τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ

⁴³⁴ už spôsob, akým je opísaný tento hlas - καὶ ἤκουσα ὀπίσω μου φωνὴν μεγάλην ὡς σάλπιγγος naznačuje sz epifániu a tak spolu s faktom, že sa toto videnie udialo ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ vytvára liturgický kontext

⁴³⁵ tak aj Aune, *Revelation*, str.90.

⁴³⁶ Rowland, *A Man Clothed in Linen: Daniel 10:6ff and Jewish Angelology*. JSNT 24 (1985) str. 102-103 podáva porovnanie textov z Apokalypsy Abrahámovej (AA), Jozef a Asenath (JA), Dn 10 (LXX), Dn 10 (Theod) Dn 10 (MT) a Zj 1. Na týchto textoch ukazuje vývoj židovskej angeológie, ktorá má podľa neho silný vplyv na rano-kresťanskú kristológiu (107).

⁴³⁷ ἐγώ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος καὶ ὁ ζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρὸς καὶ ἰδοὺ ζῶν εἰμι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

⁴³⁸ Witherington, Ben. *Revelation*. New Cambridge Bible Commentary. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, str.81.

Množstvo literatúry a šírka prístupu k tejto téme je značná,⁴³⁹ my sa však obmedzujeme na pre nás kľúčovú otázku, či ide o kňazskú postavu, alebo nie.

SZ pozadie, ani židovské spisy z obdobia druhého chrámu priamo na kňazský charakter Podobného Synovi človeka neukazujú.⁴⁴⁰ Vanhoye je tiež skôr skeptický v jeho identifikácii s kňazom či veľkňazom. Tvrdí, že v Zj Ježiša predstaveného ako kňaza nenájdeme.⁴⁴¹

John a Gloria Ben-Daniel však na základe niekoľkých analógií tvrdia, že táto postava "korešponduje" s Áronom,⁴⁴² ale pokračujú ďalej a ukazujú aj na analógie s veľkňazom na Deň zmierenia, zabitým Baránkom i anjelmi, zvlášť s anjelom Hospodina, ako ho vidíme na niekoľkých miestach SZ.⁴⁴³ Na základe ich prístupu ku knihe Zj vidia úlohu Podobného Synovi človeka jednoznačne ako úlohu kňazskú, resp. veľkňazskú. Na niektoré aspekty analógie Podobného Synovi človeka v Zj 1 s veľkňazom poukazuje aj Rooke.⁴⁴⁴ Ako jednoznačne veľkňazskú vidí túto postavu napr. aj Mánek,⁴⁴⁵ či Barker.⁴⁴⁶ Beale si všíma, že

⁴³⁹ Napr. Yarbro Collins, A. *The Origin of the Designation of Jesus as "Son of Man"*. In: Yarbro Collins, Adela. *Cosmology and Eschatology in Jewish and Christian Apocalypticism*. Leiden: Brill, 2000; str. 139-158. Ibid. *The "Son of Man" Tradition and the Book of Revelation*. In: Yarbro Collins, Adela. *Cosmology and Eschatology in Jewish and Christian Apocalypticism*. Leiden: Brill, 2000; str. 159-197. Carrell, Peter R. *Jesus and the Angels: Angelology and the Christology of the Apocalypse of John*, *Society for New Testament Studies*, Monograph series, no. 95. Cambridge: CUP, 1997; Collins, J. *The Son of Man in First Century Judaism*. NTS38 (1992) str. 448-66; Slater, T. B. *One Like a Son of Man in First-Century CE Judaism*. NTS 41 (1995) str. 183-98; Rowland, Ch. *The Vision of the Risen Christ in Rev 1:13ff: The Debt of an Early Christology to an Aspect of Jewish Angelology*. JTS 31 (1980) str.1-11; ibid. *A Man Clothed in Linen: Daniel 10:6ff and Jewish Angelology*. JSNT 24 (1985) 99-110 a nimi citovaná ďalšia literatúra; takisto literatúra k téme monoteizmus vs. uctievanie Ježiša v prvej Cirkvi, napr. Bauckham, *The Worship of Jesus*. In: *Climax*, str.118-149; Hurtado, L. W. *Devotion to Jesus and Historical Investigation: A Grateful, Clarifying and Critical Response to Professor Casey*. JSNT 27.1 (2004) str. 97-104; Casey, M. *Lord Jesus Christ: A Response to Professor Hurtado*. JNTS 27.1 (2004) str. 83-96

⁴⁴⁰ Rowland, Ch. *The Vision of the Risen Christ* na str. 6-7 poukazuje na súvis textov z Dn a Ezech a na ich vplyv na židovskú apokalyptickú literatúru. Pri opise Jaoela v Apokalypse Abrahámovej uznáva, že jeho turban môže naznačovať kňazskú funkciu (por. Ex 28:4); V článku *A Man Clothed in Linen* Rowland porovnáva opis Podobného Synovi človeka zo Zj 1 s textuálnymi variantami Dn 10 (MT, LXX a Theod), ako aj s opisom Jaoela v Abrahámovej Apokalypse (AA) a opisom Michaela v spise Jozef a Asenath (JA). Kňazskú funkciu spomína len okrajovo pri opise rúcha (str.104-105).

⁴⁴¹ Vanhoye, *Priests*, str.280-281; podobne aj McKelvey, *The New Temple*, str.165.

⁴⁴² Ben-Daniel, *Apocalypse*, str. 23.

⁴⁴³ Op.cit, str. 25-27.

⁴⁴⁴ Rooke, D. W. *The Day of Atonement*. In: *Temple and worship in Biblical Israel*. ed. Day, J. 2005. T&T Clark International. str. 350nn; Rooke považuje Deň zmierenia za ordinačný ritual.

⁴⁴⁵ Mánek, Jindřich. *Sedm listů z Apokalypsy*. Praha: Husova československá bohoslovecká fakulta, 1957, str. 22.

⁴⁴⁶ Barker, *The Great High Priest*, str. 105.

niektorí komentátori odmietajú pripisovať Podobnému Synovi človeka kňazskú funkciu, ale uzatvára tým, že na základe sz textov ktoré sú v pozadí i na základe silne liturgického kontextu väčšina komentátorov súhlasí, že „Kristus je tu znázornený ako kráľovská i kňazská postava“.⁴⁴⁷

5.3 Štyri Živé bytosti

V tejto časti by sme sa chceli zamerať na prvú skupinu, ktorú v Zj nachádzame v úzkom spojení s kulticko-liturgickým kontextom – štyri živé bytosti. V Zj ich nachádzame pomerne často a to v kap. 4,5,6,7,14,15 a 19. Kľúčový text pre správne pochopenie ich identity a úlohy v Zj je prvá zmienka o nich, ich predstavenie v Zj 4:6b:

Καὶ ἐν μέσῳ τοῦ θρόνου καὶ κύκλῳ τοῦ θρόνου
τέσσαρα ζῶα γέμοντα ὀφθαλμῶν ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν.

Diskusiu tu vyvolávajú dve určenia miesta (ἐν μέσῳ a κύκλῳ), ktorých význam sa zdá nezlučiteľný. Ako môže byť niečo uprostred trónu a zároveň vôkol trónu? Charles to vyriešil pomerne jednoducho, keď napriek tomu, že obe tieto určenia miesta sú dosvedčené všetkými významnými rukopismi, zo svojho „opraveného“ textu odvážne vynechal slová: ἐν μέσῳ τοῦ θρόνου καὶ.⁴⁴⁸ Iní komentátori sa neodvážili k takémuto radikálnemu a neopodstatnenému kroku a snažili sa toto napätie vysvetliť inými spôsobmi.⁴⁴⁹

Veľmi zaujímavé a presvedčivé vysvetlenie „protichodných“ fráz ἐν μέσῳ τοῦ θρόνου a κύκλῳ τοῦ θρόνου, ktoré je založené nie len na textoch z Ezech 1-2 (merkavah) a Iz 6,⁴⁵⁰ ale zvlášť na textoch z Ex 25:17-22 a 37:6-9, ktoré hovoria o arche zmluvy priniesol R.G.Hall.⁴⁵¹ Poukázal na to, že štyri živé bytosti nie sú len v blízkosti trónu, ale v určitom

⁴⁴⁷ Beale, *Revelation*, str. 208.

⁴⁴⁸ Charles, *Critical and Exegetical*, Vol.1, str.118.

⁴⁴⁹ Hall, R.G. *Living Creatures in the Midst of the Throne: Another look at Revelation 4.6*. NTS 36 (1990), str. 609-10.

⁴⁵⁰ Fekkes, Jan. *Isaiah and Prophetic Traditions in the Book of Revelation: Visionary Antecedents and their Development*. JSNTSup 93. Sheffield: JSOT Press, 1994, str.144; Briggs, *Jewish Temple*, str. 46.

⁴⁵¹ Hall, *Living Creatures*, str. 609-613.

zmysle ho tvoria, sú jeho súčasťou. Preto je opodstatnené a presné povedať, že sú ἐν μέσῳ τοῦ θρόνου καὶ κύκλῳ τοῦ θρόνου. Spojenie Božieho trónu a chrámu jasne vidíme napr. v Zj 7:15 ale už aj v Iz 6:1.⁴⁵² Ale podobne aj spojenie trónu a archy zmluvy môžeme vidieť nie len v Zj (11:19 vs. 4:5),⁴⁵³ ale už aj v Jer 3:16-17.⁴⁵⁴ To znamená, že štyri živé bytosti sú dynamickou súčasťou trónu. Dokážu padnúť pred Baránkom (Zj 5:8) a dokážu sa aj vzdialiť, aby vykonali Boží rozkaz (Zj 15:7 podobne ako Ez 10:7 a Iz 6:6).

Pri čítaní veršov, ktoré ďalej opisujú výzor týchto bytostí (Zj 4:6c-8b) je jasný ich súvis s Iz 6:2-3 a Ez 1:5-28 ale aj Ez 10:12-15, 20-22.⁴⁵⁵ Aj tu však vidíme miešanie niekoľkých sz obrazov. Niektoré aspekty štyroch bytostí sa podobajú na cherubínov z Ezech, iné na serafov z Iz 6. Čo sa týka zmyslu a významu ich rôznych tvárí, medzi vykladačmi nepanuje zhoda. Viacerí v nich vidia reprezentantov celého stvorenia,⁴⁵⁶ ale i Stvoriteľa.⁴⁵⁷

Aj keď sa štyri živé bytosti tradične nespájajú s kňazskou identitou, práve tento dvojitý symbolizmus môže vytvárať priestor pre porovnanie úlohy štyroch živých bytostí s úlohou kňazov! Práve kňazi s nimi zdieľajú túto dvojakosť, keď pred Bohom reprezentujú ľud a pred ľuďom Boha. Na ostatných miestach v Zj potom vidíme, že ich hlavnou úlohou je slúžiť Bohu a oslavovať ho.⁴⁵⁸ To, čo je pre ne asi najtypickejšie je, že sú v bezprostrednej blízkosti Boha. Aj v tom môžeme vidieť prienik ich úlohy s úlohou kňazov.⁴⁵⁹

⁴⁵² Isa 6:1 : בְּשֵׁנֶת מוֹתֵה שְׁמַלְךָ עֲזָחוּן אֲרָאֶה־אֶת־ אֲרִינִי יֹאשְׁבַע־עַל־ כֶּסֶף רָמֵן נִשְׂאוֹשׁוּלֵי וּ מְלֵאִים אֶת־הַחִיכָל :

⁴⁵³ Charles, *Revelation*, str. 1:111-112.

⁴⁵⁴ McKelevey, *New Temple*, str.160, Briggs, *Jewish Temple*, str. 45.

⁴⁵⁵ Beale, *Revelation*, str. 328.

⁴⁵⁶ Či už na základe zverokruhu (Charles), s čím je spojených niekoľko problémov, alebo na základe symbolickej reprezentácie vládcov jednotlivých skupín stvorenia (tak Beale, *Revelation*, str. 322, 330 a iní).

⁴⁵⁷ Beale, *Revelation*, str. 330.

⁴⁵⁸ Čo je úlohou celého stvorenia. Ak je teda pravda, že 4 bytosti reprezentujú stvorenie, bolo by zaujímavé domýšľať, akým spôsobom je celé stvorenie Božím trónom (por. Jer 3:16-17).

⁴⁵⁹ Kňazskú funkciu štyrom bytostiam pripisuje aj McKelvey, *New Temple*, str.165.

5.4 Dvadsaťštyri starších

Druhou skupinou, ktorá nám je predstavená v Zj 4 a je veľmi často spájaná s kulticko-liturgickými textami v Zj je 24 starších. Odbornej literatúry k tejto téme je množstvo⁴⁶⁰ a názory sa dajú triediť podľa niekoľkých kritérií. Otázka ktorá nás zaujíma najviac je, či 24 starších má úlohu kňazov, alebo, napriek silne kulticko-liturgickým súvislostiam, je možné ich úlohu vysvetliť inak. Pozrime sa na spôsob, akým sú nám predstavení v Zj 4:4:

Καὶ κυκλόθεν τοῦ θρόνου θρόνους εἴκοσι τέσσαρες,
καὶ ἐπὶ τοὺς θρόνους εἴκοσι τέσσαρας πρεσβυτέρους καθημένους
περιβεβλημένους ἐν ἱματίοις λευκοῖς
καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν στεφάνους χρυσοῦς.

V prvom rade je dôležité si všimnúť, kde sa tento opis nachádza v rámci Zj. Po Prológu je v Zj 1 opísané Jánovo videnie Podobného Synovi človeka, ktorý mu prikázal napísať čo vidí a poslať to siedmim cirkvám. V Zj 2-3 potom nachádzame tieto posolstvá, ktoré však majú skôr formu prorockých výrokov, ako epištol. Je niekoľko literárnych foriem, ktoré sa opakujú v každom z týchto posolstiev. Jednou z nich sú eschatologické zaslúbenia tým, ktorí zvíťazia. Ak niektoré z týchto sľubov porovnáme s opisom 24 starších zo 4.kapitoly, dostaneme zaujímavé podobnosti:

⁴⁶⁰ Pozri napr. Briggs, *Jewish Temple*, str. 47-50, Aune, *Revelation*, vol.I, str. 287-292.

Τί, ktorí zvíťazia v Zj 2-3	24 starcov v Zj 4:4
2:10 καὶ δώσω σοι τὸν στέφανον τῆς ζωῆς	καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν στεφάνους χρυσοῦς
3:5 Ὁ νικῶν οὕτως περιβαλεῖται ἐν ἱματίοις λευκοῖς	περιβεβλημένους ἐν ἱματίοις λευκοῖς
3:21 Ὁ νικῶν δώσω αὐτῷ καθίσαι μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ θρόνῳ	καὶ ἐπὶ τοὺς θρόνους εἴκοσι τέσσαρας πρεσβυτέρους καθημένους

Druhou vecou, ktorú si musíme všimnúť v bezprostrednom kontexte 4.kapitoly je poradie, v akom sú predstavované jednotlivé súčasti trónnej miestnosti. Hneď po tom, ako bol Ján zavolaný hore, vidí na nebi trón a na ňom Sediaceho (καθήμενος). Po opise trónu sa nevenuje 4 bytostiam, ktoré tvoria *vnútorný okruh*,⁴⁶¹ ale venuje sa opisu 24 starcov, ktorí nemajú analógiu v žiadnych nebeských videniach židovskej apokalyptiky!⁴⁶² Aj keď Charles to opäť vidí ako literárnu neschopnosť autora,⁴⁶³ Hurtado v reakcii na Rowlandovu štúdiu, v ktorej na základe analýzy židovských apokalyptických spisov tvrdí, že Zj 4 neobsahuje žiadnu výlučne kresťanskú črtu⁴⁶⁴ dokazuje, že práve prítomnosť 24 starších je výlučná pre kresťanskú apokalyptiku. Poukazuje aj na ich úzky súvis s vykúpenými Baránka.⁴⁶⁵

Stoja tak proti sebe dve základné interpretácie identity 24 starcov. Podľa jednej z nich ide o anjelské bytosti, ktoré nemajú (žiadnu) reprezentatívnu funkciu a ich úlohou je oslava Boha.⁴⁶⁶ Na opačnej strane stojí názor niekoľkých odborníkov, ktorí poukazujú na rozdiely medzi

⁴⁶¹ Beale, *Revelation*, str. 357.

⁴⁶² Hurtado, *Revelation 4-5 in the Light of Jewish Apocalyptic Analogies*. JSNT 25 (1985) str. 105-124.

⁴⁶³ Charles, *Revelation*, vol.1, str. 104-105.

⁴⁶⁴ Rowland, *A Man Clothed in Linen. Daniel 10.6ff. and Jewish Angelology*. JSNT 24 (1985) str. 99-110.

⁴⁶⁵ zaujímavá zmienka je aj v 20:4, aj keď identita trónov tu je nejednoznačná.

⁴⁶⁶ Witherington. *Revelation*, Str. 111-118; tak aj Rowland a Stonehouse.

opisom a úlohou starších a iných anjelských bytostí a v súvislosti s kontextom Zj 2-3 poukazujú na vzťah medzi 24 staršími a vykúpenými.⁴⁶⁷ Tomuto sa venuje aj podrobná štúdia Stonehousea,⁴⁶⁸ ktorý na základe textuálnych argumetov ukazuje, že takáto interpretácia bola dôsledkom nepresného východiskového textu a ukazuje tak na praktický význam textuálno-kritickej práce pre exegézu. Keďže identita 24 starších môže byť dôležitou otázkou v pohľade na kňazstvo v Zj, pozrime sa na tieto texty dôslednejšie.

Okrem kapitol 4-5, kde sa objavujú starši niekoľkokrát, sú ešte 2x spomenutí v Zj 7:9-17 a raz v 11:16, 14:3 a 19:4. Na všetkých týchto miestach nachádzame kulticko-liturgický kontext nazančený trónom, spievaním, klaňaním sa a pod. V tejto liturgickej aktivite môžeme jasne vidieť na jednej strane bytosti anjelské (5:11, 7:11) a na druhej strane vykúpených zo zeme (7:9, 14:3). Ku ktorej skupine patria 24 starší?

Jednou z odpovedí je text v Zj 5:9-10. Situácia je však komplikovaná rôznymi textovými variantami.⁴⁶⁹ V zásade tu máme dve textové varianty:

Zj 5:9-10 Textus Receptus	Zj 5:9-10 NA ²⁷ , USB ⁴
καὶ ἄδουσιν ὡδὴν καινὴν λέγοντες Ἄξιός ἐστι λαβεῖν τὸ βιβλίον καὶ ἀνοῖξαι τὰς σφραγίδας αὐτοῦ ὅτι ἐσφάγης καὶ ἠγόρασας τῷ θεῷ ἡμᾶς ἐν τῷ αἵματί σου	καὶ ἄδουσιν ὡδὴν καινὴν λέγοντες· ἄξιός ἐστι λαβεῖν τὸ βιβλίον καὶ ἀνοῖξαι τὰς σφραγίδας αὐτοῦ, ὅτι ἐσφάγης καὶ ἠγόρασας τῷ θεῷ ἐν τῷ αἵματί σου

⁴⁶⁷ veľmi zaujímavé je porovnanie s apokalyptickým spisom Ascension of Isaiah, kde sa v 7:21-22 spomína trón, rúcho i koruna pripravená pre Izaiáša, pozri Bauckham, *Climax* str.121

⁴⁶⁸ Stonehouse, N. B. *The Elders and the Living-Beings in the Apocalypse*. In: *Paul before the Areopagus*.1957. Grand Rapids: Eerdmans. str.88-108

⁴⁶⁹ krátke pojednanie bolo aj v časti o kňazských textoch, nakoľko v 5:20 nachádzame pojem ἱερεὺς

ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης καὶ λαοῦ καὶ ἔθνους καὶ ἐποίησας ἡμᾶς τῷ θεῷ ἡμῶν βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς καὶ βασιλεύσομεν ἐπὶ τῆς γῆς	ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης καὶ λαοῦ καὶ ἔθνους καὶ ἐποίησας αὐτοὺς τῷ θεῷ ἡμῶν βασιλείαν καὶ ἱερεῖς, καὶ βασιλεύσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς.
---	---

Staršie preklady tak na základe Textus Receptus prekladali tieto verše spôsobom, ktorý stotožňoval 24 starších (ale aj 4 bytosti!) s vykúpenými, keď im kladie do úst slová: *Vykúpil si nás Bohu, z každého kmeňa, jazyka, ľudu i národa... a urobil si nás kráľovstvom a kňazmi a budeme kraľovať na zemi* (5:9-10). K tomu pristupuje aj číselná symbolika, keď číslo 24 nemá v apokalyptike jednoznačnú symbolickú hodnotu.⁴⁷⁰ Pomerne presvedčivo potom vyzerá snaha rozumieť mu ako súčtu 12 pokolení sz Izraela a 12 apoštolov NZ (podporené aj Zj 21:12-14), prípadne ich vidieť ako 24 svätých sz obdobia (možná ozvena na 1Kron 24:1-19).⁴⁷¹

Ako však vidíme v sekundárnej literatúre,⁴⁷² lepšie dosvedčené sú textuálne varianty, ktoré skutočnosť vykúpenia opisujú v 3.osobe plurálu a tak vytvárajú odstup medzi vykúpenými zo zeme a 24 staršími (a 4 bytosťami). Znamená to, že starší nie sú súčasťou vykúpených? Zdá sa, že takéto (radikálne) riešenie by tiež nezohľadňovalo všetky fakty. Starší su odlišení aj od vykúpených, aj od anjelov!⁴⁷³ Beale však pripomína, že v rámci liturgického kontextu je *prirodzeným fenoménom* hovoriť v 3.osobe a pritom nepopierať identitu so skupinou.⁴⁷⁴

⁴⁷⁰ Farkaš, *Symbolika*, str. 81.

⁴⁷¹ Tak Fouillet, *Les chretiens pretres*, str.58. Naopak, podľa Gábriša, *Zjavenie Jána*, str. 70 ide o anjelov.

⁴⁷² tak napr. Stonehouse, ale aj Metzger, Schüssler Fiorenza, Beale, Aune.

⁴⁷³ Zj 4:11-14; 7:11; 14:1-3.

⁴⁷⁴ Beale, *Revelation*, str. 325.

Na základe týchto argumentov sa zdá preto najlepšie priznať 24 starším črty oboch skupín – anjelov i vykúpených ľudí (svätých Starej i NZ). Aj bez toho, aby sme úplne vyriešili ich identitu sa však môžeme pýtať, či nejakým spôsobom fungujú v roli kňazov.

Podobne ako o štyroch živých bytostiach, aj o nich platí, že vždy ich nachádzame uprostred kulticko-liturgického kontextu, ako súčasť nebeskej bohoslužby. Takisto, na mnohých miestach je jasné, že ich úloha je chváliť a oslavovať Sediaceho na tróne a Baránka. Padajú pred ním a klaňajú sa mu (προσκυνεω), čo je úzko spojené s bohoslužbou a kňazskou úlohou. V Zj 5:8 čítame, že mali citary a zlaté čaše plné kadidla.⁴⁷⁵ Barker na základe týchto textov konštatuje: „Títo starší museli byť kňazmi.“⁴⁷⁶

V ďalších dvoch častiach sa pozrieme na skupiny, ktorých identita sa prekrýva práve v postavách 24 starších. Najprv to budú anjeli a potom vykúpení svätí Starej a NZ.

5.5 Anjeli

Zdá sa, že v Zj je niekoľko miest, na ktorých sú kňazské aktivity pripisované anjelom. Napríklad v Zj 5:8 vidíme Boha oslavovať 4 živé bytosti a 24 starších (vnútorný nebeský okruh - *the inner heavenly circle*),⁴⁷⁷ ktorí okrem spievania novej piesne padajú pred Baránkom, majú citary a zlaté čaše plné kadidla. Vo v.11 sa k nim však pridáva množstvo anjelov (vonkajší nebeský okruh - *the outer heavenly circle*),⁴⁷⁸ o ktorých konkrétne čítame, že boli κύκλω τοῦ θρόνου, podobne ako 4 bytosti a 24 starších. Podobne v Zj 7:11 čítame, že **všetci anjeli stáli okolo trónu,**

⁴⁷⁵ Beale, *Revelation*, argumentuje, že citary a zlaté čaše držia iba 24 starší a nie aj 4 bytosti na základe gramatiky (plural masculinum vs. bytosti = neutrum), ale aj sz pozadia 24 tried Levitov, ktorí mali podľa 1Kron 25:6-31 spievať a hrať (aj na citarách).

⁴⁷⁶ Barker, *Great High Priest*. Str.105; Tak aj McKelvey, *New Temple*, str.165. Osborne, Grant R. *Revelation, Baker Exegetical Commentary on the New Testament*. Grand Rapids, Michigan: Baker Academic, 2002, str. 230; Best, *Spiritual Sacrifices*, str. 292; Contra Aune, *Revelation*, str. 289: ... it must be admitted that with the exception of carrying harps and censers containing the prayers of the saints (5:8), the twenty-four elders do not exhibit priestly functions.

⁴⁷⁷ Beale, *Revelation*, str. 357.

⁴⁷⁸ Beale, *Revelation*, str. 364.

okolo starších a štyroch bytostí, a padli na tvár pred trónom, klaňali sa Bohu... V 8. kapitole (v.2-4) čítame o siedmich anjeloch, ktorí *stáli pred Bohom a dostali sedem poľníc. Prišiel aj iný anjel a postavil sa pred oltár so zlatou kadidelnicou... Dym z kadidla s modlitbami svätých vystupoval z ruky anjela pred Boha.* V Zj 15:5-7 siedmi anjeli vychádzajú z chrámu, oblečení ako Podobný Synovi človeka v 1:13 a dostali zlaté čaše, plné hnevu Božieho.

To sú len niektoré z textov Zj, ktoré nám anjelov predstavujú ako aktívnu súčasť nebeskej bohoslužby. Beale k tomu hovorí: „Anjeli v Apocalypse sú božskí agenti vykonávajúci Božiu vôľu.“⁴⁷⁹

Ale anjelov stretávame už v prvej kapitole Zj. Ján tu uprostred siedmich svietnikov uvidel Podobného Synovi človeka, ktorý mal v pravici 7 hviezd (1:16).⁴⁸⁰ Verš 20 pokračuje vysvetlením: *Tajomstvo siedmich hviezd, ktoré si videl po mojej pravici (ἐπὶ τῆς δεξιᾶς μου), a siedmich zlatých svietnikov je toto: Sedem hviezd, to sú anjeli siedmich cirkví a sedem svietnikov, to je sedem cirkví.* V úvode ku každému zo siedmich posolstiev cirkvám (kap.2-3) sa potom vždy opakujú slová: *Anjelovi cirkvi v... napíš.*

V zásade sú dva výklady identity týchto hviezd-anjelov. Buď sú to ľudské postavy,⁴⁸¹ alebo nebeské bytosti – anjeli. Keďže však slovo anjel (použité v Zj vyše 60x) nikde inde v Zj neoznačuje človeka, mali by sme tento význam zachovať aj tu!

Beale rieši toto napätie poukazom na skupinovú reprezentáciu (*corporate representation*) a hovorí, že „ἄγγελοι v Zj 1:20 zahŕňajú nebeské bytosti aj pozemské cirkvi“.⁴⁸² To je podporené aj inými miestami Zj, kde sú anjeli identifikovaní ako nebeskí „partneri“ (*counterparts*)

⁴⁷⁹ Beale, *Revelation*, str. 455.

⁴⁸⁰ καὶ ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ αὐτοῦ ἀστέρας ἑπτὰ

⁴⁸¹ Slovenský ekumenický preklad (2007) v poznámke k Zj 1:20 píše: „Ide o duchovných vodcov komunit: o proroka (Ag 1,13) alebo kňaza (Mal 2,7), čiže o Božích poslov (anjelov).“ Aj keď slovo „duchovných“ by mohlo ukazovať opačným smerom, pokračovanie vety jednoznačne ukazuje smerom na ľudského zástupcu.

⁴⁸² Beale, *Revelation*, str. 217.

kresťanov. V Zj 19:10 a 22:9 anjel hovorí Jánovi: ***Som iba služobník ako ty a tvoji bratia***. Úzky súvis a vzťah medzi kresťanmi na zemi a anjelmi v nebi vidíme aj vo vyššie citovaných veršoch 8.kapitoly, kde anjel prináša pred Boha modlitby svätých a tak ich zastupuje/reprezentuje.

Je teda pomerne jednoznačné, že anjeli v Zj vykonávajú kňazskú funkciu,⁴⁸³ zvlášť čo sa týka nebeskej bohoslužby. Sú v bezprostrednej blízkosti trónu a v určitých momentoch sú v pozícii mediátora (napr. Zj 8:3-4). Na niektorých miestach (napr. aj spomínané Zj 8:3-4)⁴⁸⁴ nie je ľahké rozhodnúť, či sa za anjelským výzorom „neskrýva“ Kristus (možný súvis so sz miestami, kde sa objavuje anjel Hospodinov a jedná v jeho mene).⁴⁸⁵ Úplne rovnako je napríklad opísaný Podobný Synovi človeka v 1:13 (ktorým je jednoznačne vzkriesený Kristus) a anjeli v 15:5-7.

Nie je možné sa na tomto mieste hlbšie venovať angeológii v Zj a v ostatných apokalyptických spisoch. Tejto téme sa venuje pomerne veľa odbornej literatúry.⁴⁸⁶ Tak isto nie je možné sa venovať téme uctievania Ježiša Krista, ktoré je v určitom napätí zo striktným monoteizmom neskoršej rabínskej literatúry a uctievaním anjelov.⁴⁸⁷

Zaujímavým prínosom k našej téme je však Klawansova téza o bohoslužbe (a tak kňazskej funkcii) buď ako *Imitatio Dei* (ak je pozemská svätyňa videná ako reprezentácia a symbol celého kozmu), alebo na druhej strane ako *Imitatio Angeli* (ak je pozemská svätyňa videná ako obraz nebeského chrámu). Klawans ďalej ukazuje, že aj keď tieto dva koncepty nie sú nezlučiteľné, v židovských spisoch nikdy nie sú zmiešané

⁴⁸³ Ben Daniels, *The Apocalypse*, str. 50 Pozn.54; tak aj McKelvey, *The New Temple*, str.165.

⁴⁸⁴ Pripúšťa to aj Beale, *Revelation*, str. 454.

⁴⁸⁵ Ben Daniels, *The Apocalypse*, str.24-25.

⁴⁸⁶ Napr. Peterson, E. *The Angels and the Liturgy*. 1964; Rowland C. C. *The Open Heaven: A Study of Apocalyptic in Judaism and Early Christianity*. London, 1982; Barker, M., *The Great High Priest*. London: T&T Clark. 2003. *Ibid*, *The Revelation of Jesus Christ*. Edinburgh: T&T Clark. 2000.

⁴⁸⁷ Pozri napr. Bauckham, *Worship of Jesus*; Stuckenbruck, L. T. *Angel Veneration and Christology*. 1995. Tubingen: Mohr; Casey, M. *Lord Jesus Christ: A Response to Professor Hurtado*. JNTS 27.1 (2004) str. 83-96; Hurtado, L. W. *Devotion to Jesus and Historical Investigation: A Grateful, Clarifying and Critical Response to Professor Casey*. JSNT 27.1 (2004) str. 97-104.

a prinášajú so sebou rozvoj určitých teologických tém.⁴⁸⁸ Tak napríklad, ak v spise pozorujeme rozvitú angeológiu (ako ju vidíme aj v Zj), pravdepodobne je pozemský chrám a bohoslužba vnímaná ako obraz nebeského chrámu a nebeskej bohoslužby, kde kňazskú úlohu vykonávajú anjeli. Pozemská kňazská služba je potom v určitom zmysle *Imitatio Angeli*. Na druhej strane, nemôžeme povedať, že v Zj nevidíme chrám ako reprezentáciu celého kozmu. Práve naopak. Bealova štúdia o chráme ukazuje, že práve Zj ukazuje na ultimátne, kozmické naplnenie (a prekonanie) poslania chrámu, keď Zj 20:22 hovorí, že v Novom Jeruzaleme chrám nebude, resp. celý kozmos bude Božím chrámom.⁴⁸⁹

To by znamenalo, že na rozdiel od židovských spisov (Klawansova téza), Zj používa chrámovú symboliku aj ako symbol kozmu, aj ako repliku nebeskej svätyne. Robí to však veľmi zaujímavo, keď poukazuje na súčasný vzťah pozemskej bohoslužby (obraz) so skutočnou, nebeskou, eschatologickú bohoslužbu. V oblasti kňazstva to potom jasne poukazuje na všeobecné kňazstvo, ktoré je vďaka Kristovmu triumfu už inaugurované a robí z kresťanov kráľov a kňazov už na tejto zemi.⁴⁹⁰ Tak sa už tu a teraz pridávajú k anjelom v ich nebeskej bohoslužbe.

Ako sa toto reálne kňazstvo verných prejavuje v Zj bude predmetom nášho skúmania v kapitole 5. Pred tým sa však ešte pozrime na ďalšie texty Zj, kde v kulticko-liturgickom kontexte nachádzame (vykúpených) ľudí.

5.6 Ľudské bytosti

Okrem Jána, Podobného Synovi človeka, 4 živých bytostí, 24 starších a anjelov, často v kulticko-liturgickom kontexte Zj nachádzame aj (vykúpených) ľudí, označovaných rôznymi spôsobmi.

⁴⁸⁸ Klawans, *Purity*, str. 111.

⁴⁸⁹ Beale, *Temple*, str. 313-334.

⁴⁹⁰ Contra Schüssler Fiorenza, *Priester*, str. 420.

Veľkou otázkou, na ktorej sa interpreti Zj nedokážu zhodnúť je, aký bude koniec týchto ľudí? Hovorí Zj o univerzálnej spáse? Alebo sa prikláňa k iným židovským apokalyptickým spisom, v ktorých je večná záchrana rezervovaná len pre verný zostatok?!⁴⁹¹

Inými slovami, majú všetci ľudia prísľub Božej večnej prítomnosti? Kto každý je zahrnutý do slov (Zj 1:6): *urobil nás kráľmi a kňazmi?*

5.6.1 Tomu, kto zvíťazí

V 7 posolstvách cirkvám v Zj 2-3 sa v závere každého z nich pravidelne opakuje formulácia τὸ νικῶντι, za ktorou nasleduje konkrétne zaslúbenie. Ak by sme tieto sľuby verným kresťanom dali dokopy, nachádzame tam tieto slová:

- Tomu, kto zvíťazí, dám jesť zo stromu života, ktorý je v Božom raji (2:7b)
- Kto zvíťazí, tomu druhá smrť neuškodí (2:11b)
- Tomu, kto zvíťazí, dám zo skrytej manny a dám mu biely kamienok, na ktorom bude napísané nové meno, ktoré nepozná nik, iba ten, kto ho dostane (2:17b)
- Tomu, kto zvíťazí a až do konca zachová moje skutky, tomu dám vládu nad národom, bude nad nimi vládnuť železnou berlou a rozbije ich ako hlinené nádoby – ako som ju aj sám prijal od svojho Otca, a dám mu rannú hviezdu (2:26-28)
- Kto zvíťazí, bude oblečený do bieleho rúcha a jeho meno nevymažem z knihy života. Jeho meno vyznám pred svojím Otcom i pred jeho anjelmi (3:5)
- Toho, kto zvíťazí, urobím stĺpom v chráme svojho Boha. Už nikdy viac odtiaľ nevyjde; napíšem naň meno svojho Boha aj meno mesta svojho Boha – Nového Jeruzalema, - ktorý zostupuje z neba od môjho Boha, aj moje nové meno (3:12)

⁴⁹¹ Bauckham, *The Conversion of the Nations*, In: *Climax*, str. 238nn.

- Toho, kto zvíťazí, posadím so mnou na svoj trón tak, ako som ja zvíťazil a zasadol som so svojím Otcom na jeho trón (3:21)

Nie je našou úlohou podať na tomto mieste komplexný výklad týchto textov. Skôr sa chceme pýtať, či v týchto eschatologických sľuboch vidíme narážky na kňazskú rolu verných, ktorým sú tieto slová adresované. Témy, ktoré sa v týchto sľuboch opakujú a ktoré v Zj vidíme ako úzko súvisiace s kňazstvom sú: Boží chrám, trón, meno, vláda nad národmi, biele rúcho, druhá smrť.

V prvom posolstve je víťazom sľúbené jesť *zo stromu života, ktorý je v Božom raji*. Sz pozadie Gn 2-3 je veľmi jednoznačné. Beale ukazuje, že podobne ako v iných židovských textoch aj tu môžeme tomuto symbolu rozumieť ako obrazu „odpustenia a následnej skúsenosti Božej bezprostrednej blízkosti“.⁴⁹² Ak však vezmeme do úvahy chrámovo-kultickú symboliku Edenu, vzťah medzi stromom a svietnikom (Zj 11:4; Zach 4) a Adama vidíme ako prvého kráľa/kňaza,⁴⁹³ môžeme aj v obraze stromu života a Božieho raja vidieť kňazské pozadie.

V závere posolstva do Smyrny čítame: *Kto zvíťazí, tomu druhá smrť neuškodí* (2:11b). Druhá smrť je v Zj spomínaná okrem tohto miesta ešte v kap.20 a 21. V 20:6 je daná do priameho súvisu s kňazstvom tých, ktorí zvíťazia: *Blahoslavený a svätý, kto má podiel na prvom vzkriesení. Nad tými druhá smrť nemá moci, ale budú kňazmi Boha a Krista a budú s ním kraľovať tisíc rokov.*

V posolstve do Pergama je víťazom sľúbené *zo skrytej manny a biely kamienok, na ktorom bude napísané nové meno*. Kým presný význam skrytej manny a bieleho kameňa nie je jednoznačný, (nové) meno sa spomína aj v 3:12, tentokrát napísané priamo na víťaza, ako na stĺp Božieho chrámu. V Zj 22:3-4 je toto meno napísané na čelách Božích služobníkov v Novom Jeruzaleme, ktorí sú pred trónom. Podľa 21:22 tam

⁴⁹² Beale, *Revelation*, str. 234.

⁴⁹³ Beale, *Temple*, str. 81-82, vidz aj časť: Kňazstvo v Písme.

však chrám nebude, lebo „*jeho chrámom je Pán, všemohúci Boh a Baránok*“.⁴⁹⁴

Ak pripustíme kňazské pozadie nového mena (Ex 28:36-38 a Zach 3:7-10), je možné rozumieť aj bielemu kamienku ako súčasť veľkňazského efodu, kde boli na dvoch kamienkoch napísané mená 12 pokolení Izraela (Ex 28:9-12). V tomto prípade by skrytá manna odkazovala na mannu ukrytú v arche zmluvy, ktorú uvidel len veľkňaz raz za rok, pri vstupe do Svätyne Svätých. Takéto pochopenie tejto symboliky je podporené aj niektorými židovskými spismi.⁴⁹⁵ Viacej k téme nového mena a jeho súvisu s kňazstvom uvidíme nižšie, pri 144 tisíc označených.

V poslanstve do Tyatír je víťazom sľúbená vláda nad národmi a ranná hviezda. Je dôležité opäť pripomenúť, že pri všetkých explicitných zmienkach o kňazstve kresťanov v Zj je tento koncept úzko spájaný s konceptom kraľovania, vlády.⁴⁹⁶

V poslanstve do Sárd je víťazom sľúbené biele rúcho a opäť sa tu spomína meno. Meno víťazov nebude vymazané z knihy života, ale ho Kristus vyzná pred Otcom a jeho anjeli. Beale odkazuje na text Mishny, ktorý obraz poškrveného a bieleho rúcha dáva do priameho súvisu s právom konať kňazskú službu.⁴⁹⁷

Keďže obrazy nového mena a stĺpu v Božom chráme sme už krátko naznačili vyššie, pozrime na nakoniec ešte na poslanstvo do Laodicey. Víťazom je tu sľúbené, že budú sedieť na tróne s Kristom, tak ako on zasadol na trón so svojim Otcom. Na úzky súvis trónu, chrámu a svätyne svätých, podobne ako na nerozlučnosť konceptu kňazstva a kraľovania sme ukázali už v predchádzajúcich častiach, ostáva nám teda zhrnúť prínos týchto poslanstiev pre štúdium témy kňazstva v Zj.

⁴⁹⁴ Gundry, R.H. *The New Jerusalem: People as Place, not Place for People*. NovTest XXIX, 3 (1987), 254-264.

⁴⁹⁵ Pozri Beale, *Revelation*, str. 253-258.

⁴⁹⁶ Vidz vyššie, v časti 3.1.3 Kňazstvo a kraľovanie.

⁴⁹⁷ Beale, *Revelation*, str. 278.

Je všeobecne prijímané, že sľuby tým, ktorí zvíťazia (Zj 2-3), sú v záverečných kapitolách Zj vykreslené, ako naplnené.⁴⁹⁸ Krátky prehľad týchto sľubov nám ukázal, že mnohé z nich je minimálne možné vidieť v kňazskom kontexte, v súlade so slovami Zj 1:6 a 20:6. Aj tu však ostáva otázka, či ide o sľuby, ktoré budú naplnené len v eschatologickej budúcnosti, alebo bolo ich (aspoň čiastočné) naplnenie inaugurované príchodom Božej vlády v živote, smrti a vzkriesení Ježiša Krista. Od zodpovedania tejto otázky závisí biblické povzbudenie k realizácii (všeobecného) kňazstva v Cirkvi. A naopak, skúmaním realizácie kňazstva v Zj môžeme uvidieť, či je toto kňazstvo otázkou len budúceho eschatonu, alebo bolo inaugurované v Kristovi.⁴⁹⁹

5.6.2 Vykúpení z každého kmeňa, jazyka, ľudu a národa

Jedným zo spôsobov hľadania odpovede na tieto dôležité otázky je detailné štúdium formulácie: ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης καὶ λαοῦ καὶ ἔθνους. Táto štvoritá formulácia sa nachádza v Zj sedem krát (Zj 5:9; 7:9; 10:11; 11:9; 13:7; 14:6; 17:15), ale vždy s malou odchýlkou. Bauckham na základe detailnej analýzy týchto variácií, spolu s ďalšími pozorovaniami univerzalistických tendencií prichádza k záveru, že „zástupná smrť Baránka a prorocké svedectvo jeho nasledovníkov sú Božou stratégiou k získaniu všetkých národov sveta od vlády šelmy do svojho vlastného kráľovstva“.⁵⁰⁰

Herms, ktorý svoju dizertačnú prácu venoval práve tejto Bauckhamovej téze, na to kriticky reaguje a poukazuje na niekoľko miest, kde Bauckhamova téza stojí na tenkom ľade.⁵⁰¹ Jedna z vecí, na ktorú správne poukazuje, že Bauckham si pri svojej detailnej analýze tejto štvoritej formulácie takmer vôbec nevšíma predložky, ktorými je táto

⁴⁹⁸ Napr. Beale, Minear, Sweete.

⁴⁹⁹ Mark Wilson, *Charts on the Book of Revelation*. Grand Rapids: Kregel. 2007. Poukazuje na súvis a vzťah zaslúbení víťazom a 7 blahoslavenstiev Zj v tabuľke 29. na strane 60.

⁵⁰⁰ Bauckham, *Climax*, str. 337.

⁵⁰¹ Herms, *An Apocalypse for the Church and for the World*, str. 139-146.

formulácia uvedená! Na jednej strane správne identifikuje sz pozadie (Gn 10, Dan ale aj Ex 19:5 !) a všíma si posun, ktorý autor Zj urobil pri myšlienkovvej transformácii מְבַלְגֵי עַמֵּי מִיְּמֵנֵינוּ na ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης καὶ λαοῦ καὶ ἔθνους, keď týmto slovám rozumie vo svetle „medzinárodného charakteru novozmluvného ľudu Božieho“.⁵⁰² Na druhej strane prakticky popiera význam tejto predložky, ktorá explicitne poukazuje na fakt, že ľud Boží je vždy podmnožinou vybranou z väčšej množiny, či už vyvolený národ spomedzi iných národov (SZ), alebo vykúpení nasledovníci Baránka z mnohých národov (NZ).

Ako sa táto diskusia dotýka otázky, či ľudia, resp. ktorí ľudia sú v Zj nositeľmi kňazských funkcií?

Kým univerzalizmus ako o ňom hovorí Bauckham v spojitosti so Zj poukazuje na spásu všetkých ľudí, univerzalizmus v spojitosti s kňazstvom (univerzálne=všeobecné kňazstvo) hovorí „len“ o kňazstve (všetkých) kresťanov, t.j. vykúpených, zachránených. Z tohto pohľadu tieto dva koncepty nemajú veľa spoločného. Na druhej strane, hypotézou tejto práce je, že v Zj môžeme jasne pozorovať všeobecné kňazstvo, t.j. všetci zachránení zdieľajú s Kristom jeho vládu a kňazstvo. Otázka by potom bola, či je takto chápané „univerzálne kňazstvo“ v Zj naozaj nakoniec úplne univerzálne (dané všetkým ľuďom, bez ohľadu na ich pôvodný vzťah ku Kristovi), alebo tu pozorujeme „univerzálne kňazstvo“ obmedzené len na skupinu „verného ostatku“. Napriek tomu, že téma „univerzálneho kňazstva“ je centrom tejto práce, univerzálna spása (všetkých ľudí) je len okrajovou témou, ktorú tu nemôžeme široko rozvádzať. Môžeme však vidieť vzájomný vzťah týchto konceptov i to, aký vplyv majú rôzne riešenia každého z nich na koncept druhý. Teraz sa však vráťme k otázke kňazského charakteru skupín ľudí, ako ho vidíme v Zj.

⁵⁰² Bauckham, *The Conversion of the Nations*, In: *Climax*, str. 327.

5.6.3 144 tisíc

Na niekoľkých miestach sa v Zj spomína skupina 144 tisíc ľudí (7:4; 14:1,3). Môžeme v týchto výrazoch pozorovať niečo, čo prispieva k pochopeniu kňazstva v Zj? Zj 7 hovorí, že tých 144 tisíc označených sú sluhovia Boží (Zj 7:3). Dôležitou otázkou potom je, či sú to tí istí, o ktorých sa hovorí v druhej časti tej istej kapitoly, že **sú pred Božím trónom a dňom i nocou slúžia Bohu v jeho chráme?!**

K vyriešeniu nejednoznačnej otázky identity 144 tisíc⁵⁰³ je dobré si všimnúť aj druhý text, v ktorom je táto skupina jasne identifikovaná. V Zj 14:1-5 nachádzame niekoľko výrazov, ktoré pomerne jednoznačne preukazujú totožnosť tejto skupiny so skupinou v Zj 7:3-8. V prvom rade je to ich počet, 144 tisíc, ale aj doslovná zhoda, že sú označení na čele (ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν). Spôsob ich označenia sa však líši. Kým v Zj 7:3-4 je spôsob označenia vyjadrený slovami σφραγίσωμεν a τῶν ἐσφραγισμένων, v Zj 14:1 majú na čele τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Týmito slovami je však v Zj 22:3-4 označená skupina tých, ktorí budú slúžiť pred trónom Baránka (καὶ οἱ δούλοι αὐτοῦ λατρεύσουσιν αὐτῷ). A to nás vracia späť do kap.7, kde v druhej časti (v.15) opísaná skupina ľudí je charakterizovaná práve týmito slovami: διὰ τοῦτό εισιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ καὶ λατρεύουσιν αὐτῷ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ, καὶ ὁ καθηήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου σκηνώσει ἐπ' αὐτούς.

Ďalšie dôkazy o spojitosti označenia (σφραγίς) a mena (ὄνομα) môžeme podľa Bealea nájsť v Ex 28, ako aj v iných židovských spisoch.⁵⁰⁴ Nepriamo na súvis týchto textov poukazuje aj to, že Zj na niekoľkých miestach hovorí o tom, že tí, ktorí uctievali šelmu dali si ako znak na svoju ruku alebo čelo meno šelmy (Zj 13:16-17; 14:9-11).⁵⁰⁵ Práve sz pozadie Ex 28 ukazuje veľmi jednoznačne na kňazské pochopenie *mena*,

⁵⁰³ Beale, *Revelation*, str. 416.

⁵⁰⁴ Op.cit., str. 412, 419; pozri celú časť o ozančení a 144 tisíc na str. 409-423.

⁵⁰⁵ Už vyššie sme spomínali zaslúbenia nového mena, ktoré dostanú víťazi (Zj 2-3).

i označenia. Ex 28:36 a 39:30 hovoria, že na čele kňaza bola na turbane prichytená zlatá čelenka s nápisom: **Svätý Hospodinovi**. Tým istým smerom ukazuje aj spojitosť medzi Zj14:1-5 (144 tisíc) a Zj 5 vyjadrená v mnohých rovnakých výrazoch, ako napr. Zj 14:3,6 ἡγορασμένοι ἀπὸ τῆς γῆς ... ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐπὶ πᾶν ἔθνος καὶ φυλὴν καὶ γλῶσσαν καὶ λαόν por. so Zj 5:9 ἡγόρασας τῷ θεῷ ... ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης καὶ λαοῦ καὶ ἔθνους. Aj zmienka o 24 starších a 4 bytostiach o citarách a spievaní podporuje úzky vzťah týchto miest. Keďže Zj 5:9 potom explicitne pomenúva týchto vykúpených kňazmi, vyplýva z toho, že sa to vzťahuje aj na skupinu neskôr opísanú ako 144 tisíc.

Posledné dve veci, na ktoré v spojitosti so 144 tisíc potrebujeme ukázať sú: a) že ich označenie znamená ochranu; b) že ide o všetkých vykúpených a nie len o Izrael, alebo len časť vykúpených (martýrov). Čo sa týka významu označenia/zapečatenia, Fitzer poukazuje na viacero prenesených významov aj v samotnej knihe Zj.⁵⁰⁶ V samostatnej časti o označených uvádza, že toto označenie (pečať) ich má „zachovať počas hrozných udalostí posledných čias“.⁵⁰⁷ Poukazuje na súvis s praxou ozančovania si majetku a sluhov.⁵⁰⁸ Beale potom spresňuje, že medzi odborníkmi na Zj panujú 3 názory, o akú ochranu a zachovanie ide: 1) Ochrana pred fyzickým nebezpečím; 2) ochrana pred démonmi a 3) ochrana pred stratou viery a tým aj spásy.⁵⁰⁹ Niekoľkými argumentami ďalej dokazuje, že kontext Zj si vyžaduje rozumieť označeniu tejto skupiny v 3. uvedenom význame, keď vidíme, že nasledovanie Baránka môže znamenať dokonca aj fyzickú smrť (marýtia), ktorá je však paradoxne ich víťazstvom.⁵¹⁰

Že sa takéto označenie netýka len verného zostatku fyzického Izraela, alebo len úzkej skupiny vyvolených, ktorí pre svoju vieru a vytrvalosť

⁵⁰⁶ Fitzer, σφραγίς. In: TDNT, zv.VII, str.939-953.

⁵⁰⁷ Op.cit., str. 951.

⁵⁰⁸ Čo dobre korešponduje s pozadím Ex 28, kde sú kňazi označení ako Svätí Hospodinovi

⁵⁰⁹ Beale, *Revelation*, str. 409.

⁵¹⁰ Op.cit., str. 409-415.

fyzicky zomreli vidíme aj v Zj 7:9, kde je spresnené, že ide o **veľký zástup, ktorý nikto nemohol spočítať**,⁵¹¹ z každého národa, kmeňa, ľudu a jazyka.⁵¹² To, ako sme už videli, korešponduje aj s inými miestami Zj (napr.5:9-10), ktoré poukazujú na tú istú realitu vykúpenia, i na jeho kňazský charakter. Ďalšími dôkazmi,⁵¹³ že tu musíme vidieť celú komunitu vykúpených sú: a) ich označenie slovom δούλοι, ktoré aj na ostatných miestach Zj označuje celú skupinu; b) SZ kontext Ez 9, ktorý nerozlišuje medzi skupinami verných, ale iba medzi veriacimi a neveriacimi; c) Ak Satan označuje všetkých svojich nasledovníkov (Zj 13:16-17; 14:9-11), je pravdepodobné, že aj Boh označí (a ochráni) všetkých, a nie len niektorých z tých, ktorí ho nasledujú.

5.7 Zhrnutie

V tejto kapitole sme sa zamerali na nositeľov kňazských funkcií, ako ich nachádzame v kulticko-liturgickom kontexte mnohých miest Zj. Postupne sme si všímali Jána, Podobného Synovi človeka, 24 starších, štyri živé bytosti, anjelov a niekoľko výrazov, ktoré v Zj označujú ľudí.

Na základe textu a kontextu kľúčových kňazských a kulticko-liturgických miest Zj sme sa deduktívnou metódou pokúsili identifikovať nositeľov kňazskej funkcie v Zj. Ak za základné kňazské funkcie považujeme možnosť prístupu do Božej prítomnosti a z toho vyplývajúcu úlohu mediátora, v Zj pozorujeme nevídaný nárast kňazstva. Kým v SZ mal prístup do svätyne svätých len veľkňaz raz za rok, Zj pred nami naozaj otvára svet všeobecného kňazstva, keďže pred trón Boha a Baránka majú okrem nebeských bytostí prístup aj všetci vykúpení. A Zj ide ešte ďalej, keď ukazuje na skutočnosť, kde chrám už nie je potrebný, lebo Božia prítomnosť naplňa celý kozmos. Táto časť tak ukázala, že:

⁵¹¹ To znamená, že 144 tisíc je nutné vidieť ako symbolické vyjadrenie, viacej pozri Beale, *Revelation*, str. 416-423.

⁵¹² To zase poukazuje na to, že v Zj 7:3-8 nie je symbolické len číslo, ale aj sz označenie nz ľudu Božieho.

⁵¹³ Nasledujúce tri dôkazy menuje Beale, *Revelation*, str. 413, s odvolávkami na ďalšie authority.

- a) Kňazstvo je v Zj významnou a častou témou, keď ho pozorujeme u Krista, v kontexte nebeských bytostí a nebeskej bohoslužby, ale aj u ľudí (vrátane Jána), v kontexte pozemského života (prenasledovanej) Cirkvi a inaugurovanej spásy jednotlivých verných.
- b) Porozumenie charakteru kňazstva a celej knihy Zj spolu úzko súvisí. Na jednej strane, náš celkový prístup k výkladu Zj ovplyvňuje náš pohľad na kňazstvo, ale na druhej strane, aj dôsledným štúdiom a porozumením téme kňazstva v Zj máme príležitosť lepšie pochopiť charakter tohto nz spisu.
- c) Kňazstvo sa v Zj týka všetkých vykúpených, celého ľudu Božieho. Poukazuje však aj na transcendentný charakter Cirkvi, ktorá môže byť síce utláčaná a prenasledovaná, ale zároveň je oslávená a víťazná.

V nasledujúcej kapitole sa pokúsime induktívnym spôsobom preskúmať a následne systematicky vyjadriť, aké kňazské funkcie vyplývajú z tohto bohatstva kňazskej symboliky v Zj.

6 Funkcie kňazstva v knihe Zjavenie

Na jednej strane musíme uznať, že v rámci veľmi obmedzeného rámca relevantnej literatúry sa odborníci pri téme kňazstva viacej venovali jeho funkciám ako identite, či hodnote.⁵¹⁴ Na druhej strane, ak sledujeme kňazstvo z pohľadu dejín spásy a biblicko-teologickými metódami dospejeme k definovaniu jeho identity a hodnoty v jednotlivých spisoch Písma, resp. spáso-dejinných obdobiach, je potom namieste pýtať sa, akým spôsobom sa táto identita prejavovala.⁵¹⁵

Hlavným zámerom tejto časti je na základe exegetických poznatkov z predchádzajúcich kapitol preskúmať, akým spôsobom sa táto identita prejavuje v Zj. Na rozdiel od exegetického jadra práce, tu pôjde o induktívny proces, ktorý nám poukáže na jednotlivé prejavy a úlohy kňazskej identity, ako ich vidíme v Zj.

Ak je naša exegéza explicitných aj implicitných kňazských miest v Zj správna, kňazskú identitu môžeme aspoň čiastočne vidieť u anjelov, Podobného Synovi človeka, štyroch živých bytostí i 24 starcov, ale aj u Jána a jeho adresátov. Bolo by zaujímavé skúmať aj to, či a v čom sú prejavy a funkcie ich kňazstva rôzne, resp. aký je vzťah kňazstva realizovaného v nebi a toho pozemského. Vzhľadom na to, že našim záujmom je predovšetkým všeobecné kňazstvo v Zj, ktorým označujeme kňazstvo realizované vernými nasledovníkmi Krista na zemi, obmedzíme náš záujem v tejto časti primárne na funkcie vykonávané nimi. Hasitschkove slová o *tajomnej spojitosti a solidarite*⁵¹⁶ i Bealove slová o *povzbudení a príklade*⁵¹⁷ nás vedú k záverečnej úlohe, prakticky

⁵¹⁴ Cheung, *Priest*, str. 267. K tomu pravdivo poznamenáva, že „The missionary/mediatorial consequences only resulted from her ontological worth“.

⁵¹⁵ Mathias Rissi v recenzii Schüssler Fiorenzinej dezertačnej práce na str.127 uvádza: „It seems to me questionable, however, whether one can separate priesthood and kingship as a *designation* for the earthly community of Christ, and the *exercise* of the priestly right and kingship which is possible only in heaven and in the eschaton“; In: JBL 93 (1974), str. 126-127.

⁵¹⁶ Hasitschka, *Priestermetaphorik*, str. 190.

⁵¹⁷ Beale, *Revelation*, str.176.

vykresliť, ako sa na základe textov v Zj všeobecné kňazstvo prejavovalo v živote kresťanov Malej Ázie ku koncu 1.storočia.

6.1 Byť verným svedkom, svedčiť

Už v Zj 1:2 nachádzame túto pojmovú skupinu 2x a celkovo je v Zj bohato zastúpená. O jej presnom význame v Zj však prebieha už dlhšiu dobu odborná diskusia.⁵¹⁸

Trites dobre vystihol zásadný exegetický problém s ktorým sa v Zj stretávame, keď sa v sémantickom štúdiu snaží nájsť odpoveď, či už v Zj preberá na seba pojmová skupina μαρτυ- význam martýra, t.j. toho, ktorý zomiera pre vieru či presvedčenie - mučeníka.⁵¹⁹ Na príklade spisu z 2.storočia *Umučenie Polykarpa* dokazuje, že v 2.storočí je už bežný význam tejto pojmovej skupiny posunutý z pôvodného významu svedectva na súde a označuje martýrsku, mučenícku smrť. Tento posun potom vyjadruje v piatich krokoch:

1. Pôvodne, martys označoval svedka na súde, bez akejkoľvek spojitosti so smrťou.
2. Postupne označoval človeka, ktorý na súde svedčil o svojej viere a bol odsúdený na smrť.
3. Potom bola smrť vnímaná už ako súčasť svedectva.
4. Martys sa stáva ekvivalentom pojmu martýr, mučeník. Do popredia sa dostáva myšlienka smrti, aj keď v pozadí ostáva spojitosť so svedectvom.

⁵¹⁸ Takzvaná „Martyria Debate“ je reprezentovaná viacerými odborníkmi a ich príspevkami, napr. Vassiliadis, P. *The Translation of Martyria Iesou in Revelation*. In: BT 36:1 (1985), str. 129-134; Mazzaferri, F. *Martyria Iesou Revisited*. In: BT 39:1 (1988) str. 114-122; Ellingworth, P. *The Martyria Debate*. In: BT 41:1 (1990) str. 138-39; Dehandschutter, B. *The Meaning of Witness in the Apocalypse*. In: *L'Apocalypse johannique et l'Apocalyptique dans le Nouveau Testament*. Leuven: Leuven University Press. 1980. Str. 283-288; Lampe, G.W.H. *The Testimony of Jesus is the Spirit of Prophecy (Rev 19:10)*. In: *The New Testament Age: Essays in Honour of Bo Riecke*, Vol. I ed. W.C. Weinrich. Macon: Mercer University Press. 1984. Str. 245-258; Tenney, M.C. *The Meaning of „Witness“ in John*. BSac 132 (1975), str. 229-41; Trites, A.A. *Martys and Martyrdom in the Apocalypse: A Semantic Study*. NovT 15 (1973), str. 72-80; Trites, A.A. *The New Testament Concept of Witness*. Cambridge: Cambridge University Press. 1977. Brox, N. *Zeuge und Märtyrer*. In: *Studien Zum Alten und Neuen Testament 5*. Munich: Kosel, 1961.

⁵¹⁹ Trites, *Martys and Martyrdom*, str. 72

5. Myšlienka svedectva sa úplne stráca a pojmová skupina označuje martýrsku smrť.⁵²⁰

Potom Trites prechádza k analýze Zj s otázkou, či tu nachádzame 4. alebo 5. štádium tohto sémantického vývoja. Preskúmaním všetkých výskytov tejto pojmovej skupiny v Zj prichádza k záveru, že kým u pojmov μαρτυρία, μαρτυριον, μαρτυρειν nevidíme tento posun vôbec (teda význam pojmu ostáva v štádiu 1 a 2), pri pojme μαρτυς musíme byť s definitívnymi odpoveďami opatrní.⁵²¹

Odborná diskusia sa potom zameriava na dve dôležité slovné spojenia, μαρτυρία Ἰησοῦ a ὁ μάρτυς ὁ πιστός. Pozrime sa v krátkosti, ako sa táto diskusia dotýka aj predmetu nášho skúmania, konceptu kňazstva.

6.1.1 Svedectvo Ježišove

Slovné spojenie μαρτυρία Ἰησοῦ nachádzame v Zj 5x (Zj 1:2,9; 12:17; 19:10; 20:4), k čomu je možné prirátať ešte niekoľko podobných miest (6:9; 11:7; 12:11). Jedna z najdiskutovanejších otázok potom je, či v týchto prípadoch ide o genitív subjektívny (svedectvo, ktoré Ježiš prináša) alebo genitív objektívny (svedectvo o Ježišovi).

Pre genitív subjektívny hovorí napr. gramatický kontext v Zj1:2 a 20:4, kde je pravdepodobné, že slovné spojenie μαρτυρία Ἰησοῦ je rozvinutím predchádzajúceho resp. nasledujúceho slovného spojenia λόγον τοῦ θεοῦ cez epexegetické καὶ.⁵²² Podľa Strathmanna môžeme nájsť spojenie μαρτυρία so subjektívnym genitívom aj na ďalších miestach Zj (napr. 11:7; 12:11).⁵²³ Na druhej strane sú potom tí, ktorí, ktorí presvedčivo ukázali, že na niektorých miestach Zj môžeme slovné spojenie μαρτυρία Ἰησοῦ chápať aj ako genitív objektívny.⁵²⁴ K riešeniu, ktoré nevyžaduje rovnakú interpretáciu tohto slovného spojenia

⁵²⁰ Op.cit., str. 72-73.

⁵²¹ Trites, *Martyrs and Martyrdom*, str.80.

⁵²² Peters, *Mandate*, str.83.

⁵²³ Strathmann, H. Heslo: *Martyrs*. In: TDNT , zv. IV, str.500; tak aj Hasitschka, *Priestermetaphorik*, str. 185, pozn.8, ale aj Farrer, Beasley-Murray, Mazzaferri.

⁵²⁴ Zvlášť Vassiliadis, *Translation of Martyria Iesou*, str.132; tak aj Bruce, Ford.

na všetkých miestach Zj sa prikláňa Aune.⁵²⁵ Ešte o krok ďalej ide Beale, ktorý tvrdí, že tu môže dokonca ísť o zámernú nejednoznačnosť, preto by sme to mali ponechať v rovine genitívu všeobecného.⁵²⁶

Vplýva presné pochopenie významu tohto slovného spojenia na svedeckú funkciu kňazstva? Zásadný rozdiel je potom v tom, či je obsahom kňazskej zvesti a ich svedectva Ježišov život, smrť a vzkriesenie (genitív objektívny), alebo je obsahom ich svedeckej výpovedi svedectvo, ktoré Ježiš v Zj prináša o Otcovi, či o konci vekov. To, že Zj naozaj poukazuje na oba tieto aspekty ako rovnako dôležité, rozvinieme v časti 5.1.3 po tom, ako rozšírime náš pohľad o ďalšie dôležité slovné spojenie $\acute{\omicron} \mu\acute{\alpha}\rho\tau\upsilon\varsigma \acute{\omicron} \pi\iota\sigma\tau\acute{\omicron}\varsigma$.

6.1.2 Verný svedok

Titul $\acute{\omicron} \mu\acute{\alpha}\rho\tau\upsilon\varsigma \acute{\omicron} \pi\iota\sigma\tau\acute{\omicron}\varsigma$ nachádzame v Zj 3x. Na dvoch miestach odkazuje na Ježiša Krista (Zj 1:5; 3:14) a raz na Antipasa (Zj 2:13). Podobne ako pri samotnom pojme $\mu\acute{\alpha}\rho\tau\upsilon\varsigma$, aj pri týchto miestach prebieha diskusia, či pod týmito slovami treba rozumieť aj mučenícky zmysel, aký tento pojem dosvedčuje už v druhom storočí, alebo ukazuje jeho prvoradý zmysel na oblasť súdництва, odkiaľ tento pojem pochádza.⁵²⁷

Trites pri svojej analýze tohto slovného spojenia zaujímavo poukazuje aj na to, že vo svetle Zj 2:10 – *Buď verný až na smrť*⁵²⁸ – na mučenícky význam (paradoxne) poukazuje pojem $\pi\iota\sigma\tau\acute{\omicron}\varsigma$.⁵²⁹ To je potvrdené aj ďalším miestom, keď v Zj 2:13 je Antipas nazvaný verným svedkom, ktorého zabili. Pre nás je ale dôležité si všimnúť práve priamu výzvu, ktorá je adresovaná Cirkvi (aj) v Smyrne: ***Buď verný až na smrť***. Môžeme to vidieť v súvislostiach s kňazským charakterom všetkých veriacich?

⁵²⁵ Aune, *Revelation*, zv.I, str. 81; tak aj Beckwith, Swete, Morris a Boring.

⁵²⁶ Beale, *Revelation*, str. 183nn.

⁵²⁷ Peters, *Mandate*, str.78-82; Trites, *Martys and Martyrdom*, str. 72-80.

⁵²⁸ $\gamma\acute{\iota}\nu\omicron\upsilon\ \pi\iota\sigma\tau\acute{\omicron}\varsigma\ \acute{\alpha}\chi\rho\iota\ \theta\alpha\nu\acute{\alpha}\tau\omicron\upsilon$.

⁵²⁹ Trites, *Martys and Martyrdom*, str.80.

6.1.3 Verné svedectvo ako kňazská funkcia

Najjasnejšie spojitosť konceptov kňazstva a svedectva vidíme na začiatku 20.kapitoly, kde sú explicitne za kňazov prehlásení tí, ktorí boli s'atí διὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ (20:4). Peters si správne všíma túto súvislosť a poznamenáva, že kňazstvo je jeden z “deskriptívnych elementov” s'atých svedkov.⁵³⁰ Je možné tento vzťah vidieť aj z opačného pohľadu, t.j. že svedectvo je jednou z funkcií kňazstva v Zj?

Týmto smerom by mohla ukazovať blízkosť týchto konceptov hneď v úvodných veršoch Zj, kde autor aj seba označuje ako kňaza (Zj 1:6), pričom už vo v.2 je jasne vyjadrené, že jeho úlohou je do/svedčiť Božie Slovo καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Tu potom prichádza k slovu otázka, ako rozumieť slovnému spojeniu μαρτυρία Ἰησοῦ. Ako sme vyššie ukázali, zdá sa, že najlepšie je ponechať význam tejto genitívnej väzby v rovine genitívu všeobecného, kde kontext musí poukázať, do akej miery musíme rozumieť tomuto svedectvu ako zvesti, ktorú dosvedčil Ježiš (svojim životom, smrťou a vzkriesením; gen.subjektívny), resp. ako zvesti o Ježišovom živote, smrti a vzkriesení (gen.objektívny).

Kým význam subjektívneho genitívu by sme v určitom zmysle mohli vidieť aj ako úlohu sz kňazstva, svedectvo o Ježišovi, ako o naplnení spáso-dejinných očakávaní, je úlohou výlučne novozmluvného, nového, všeobecného kňazstva. Vidíme tu tak kontinuitu i diskontinuitu kňazstva sz a kňazstva nového.

Keďže sme v predchádzajúcich častiach ukázali, že kňazstvo v Zj sa týka všetkých vykúpených a teraz vidíme, že aj úloha byť verným svedkom sa týka všetkých vykúpených, jasne z toho vyplýva, že bez ohľadu na pôvod týchto dvoch konceptov, v Zj ich vidíme ako súvisiace. Jeden zo spôsobov, akým sa všeobecné kňazstvo v Zj prejavuje je teda verné svedectvo o Božej ultimátnej vláde skrze Krista, ktoré sa uprostred

⁵³⁰ Peters, *Mandate*, str.111.

ohrozenia a prenasledovania Cirkvi prejavuje nádejou a očakávaním Božej spravodlivosti.⁵³¹

6.2 Strážiť a zachovávať

Úloha byť verným svedkom nás potom vedie k podobnému prejavu Cirkvi v Zj – strážiť/zachovávať. Prvý výskyt tohto slova v Zj nachádzame v úvodnom blahoslavenstve, ktoré hovorí, že blahoslavený je **ο ἀναγινώσκων καὶ οἱ ἀκούοντες τοὺς λόγους τῆς προφητείας καὶ τηροῦντες τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα** (Zj 1:3). Úloha zachovávať slová prorocstva (τοὺς λόγους τῆς προφητείας), či Božie prikázania (τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ) sa potom objavuje v Zj niekoľko krát (2:26; 3:8, 10; 12:17; 14:12; 22:7,9). Z uvedených miest sú tri v kontexte blahoslavenstiev (1:3; 16:15; 22:7). V Zj 20:6 nachádzame 6. zo siedmych blahoslavenstiev, ktoré končí slovami: **ἀλλ' ἔσονται ἱερεῖς τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ βασιλεύσουσιν μετ' αὐτοῦ ατὰρ χίλια ἔτη**. Aj to nám poukazuje na priamu spojitosť kňazstva a úlohy strážiť/zachovávať.

Ak sa vrátíme do prvých kapitol Písma a pripomenieme si úlohu, ktorú dal Hospodin Adamovi (Gn 2:15 – obrábať a strážiť),⁵³² môžeme ďalej vidieť, že kombinácia týchto dvoch slov je v SZ väčšinou použitá v kontexte (kňazskej) bohoslužby.⁵³³ Aj keď LXX na tomto mieste prekladá hebrejský pojem **רָמַשׁ** gréckym φυλάσσειν, ktorý v Zj nenájdeme vôbec, sémantická príbuznosť s pojmom τηρεῖν je jednoznačná.⁵³⁴

⁵³¹ Viacej k tejto téme vidz: Yarbro Collins, *Martyrdom in the Revelation to John*. In: *Cosmology and Eschatology in Jewish and Christian Apocalypticism*. Leiden: Brill.2000. str.207-212. Bredin, Mark. *Jesus, Revolutionary of Peace. A nonviolent Christology in the Book of Revelation*. Carlisle, Cumbria: Paternoster. 2003. Str. 53-103, 159-171.

⁵³² Hebrejské slovesá **רָמַשׁ** a **שָׁמַר**.

⁵³³ Beale, *Temple*, str. 81.

⁵³⁴ Louw, Johannes-Nida, Eugene (ed). *Greek-English Lexicon of the New Testament Based on Semantic domains (GELNT)*. 2nd ed., zv. I, str. 468; V Gn 3:23-24 však vidíme, že pôvodná úloha človeka obrábať a strážiť bola po páde do hriechu „rozdelená“. Kým obrábať pôdu ostalo úlohou človeka (Gn 3:23), úloha strážiť bola v určitom zmysle odovzdaná cherubovi (Gn3:24); Tomuto zaujímavému vývoju sa tu nemôžeme ďalej podrobne venovať, poukazuje to však na úlohu človeka i anjelských bytostí, príp. na prepojenosť týchto dvoch konceptov.

Tak môžeme vidieť, že jedna z úloh všeobecného kňazstva v Zj je strážiť a zachovávať, t.j. aj poslúchať⁵³⁵ Božie prikázania a slová proroctva (t.j. Zj).

6.3 Kraľovať a vládnuť nad národmi i stvorením

Podobne ako úlohu strážiť a zachovávať, v prvej kapitole Gn nachádzame aj pôvodný mandát, aby človek vládol (Gn 1:26), panoval (Gn 1:28) a podmanil si zem (Gn 1:28).⁵³⁶ Aj keď SZ poukazuje aj na zneužitie takéhoto mandátu (pod vplyvom hrichom zničenej ľudskej prirodzenosti), je to súčasť pôvodného Božieho plánu pre človeka, ktorý úzko súvisí s kňazstvom.⁵³⁷

Táto funkcia kňazstva v Zj je jedna z problematickejších. Kým na textuálnu spojitosť kraľovania s konceptom kňazstva v Písme i v Zj sme ukázali už skôr, ostáva nám ukázať, ako sa táto funkcia kňazstva prejavuje v praxi. Otázky, ktoré sú úzko spojené s touto témou v Zj sa pýtajú, aký charakter má táto vláda nad stvorením, t.j. kto, kde, komu, kedy a ako vládne?

Jedno z miest, ktoré naznačuje niektoré z odpovedí je aj Zj 6:10, kde sa martýri pýtajú: ἕως πότε, ὁ δεσπότης ὁ ἅγιος καὶ ἀληθινός, οὐ κρίνεις καὶ ἐκδικεῖς τὸ αἷμα ἡμῶν ἐκ τῶν κατοικούντων ἐπὶ τῆς γῆς; Odpoveďou je, aby vydržali ešte „krátky čas“ - ἔτι χρόνον μικρόν. Zdá sa však, že vzhľadom na paralely s knihou Dn je toto slovné spojenie v Zj použité ako *terminus technicus*.⁵³⁸ Na jednej strane je napr. v Zj 1:6; 5:10; 7:15-16 vláda a kňazstvo verných vyhlasované ako inaugurovaná realita, na druhej strane však Zj svedčí o veľkom súžení verných (1:9; 2-3; 7:14) a prenasledovaní až po smrť (Zj 2:10; 12:11; 20:4). V 1:6 tak môže Ján oslavovať Boha za to, že ich urobil

⁵³⁵ GELNT, zv.I, str. 468.

⁵³⁶ Hebrejské korene קָנָה a שָׁפַט.

⁵³⁷ Pozri výborný článok: Cheung, A.T. M. *The Priest as the Redeemed Man: A Biblical-Theological Study of the Priesthood*. JETS 29/3. September 1986, str.265-275.

⁵³⁸ Beale, *Revelation*, str. 392-393.

kráľovstvom a kňazmi, kým v 1:9 sa predstavuje, ako brat a spoločník malo-ázijských kresťanov ἐν τῇ θλίψει καὶ βασιλείᾳ καὶ ὑπομονῇ ἐν Ἰησοῦ.

Kým napríklad Schüssler Fiorenza sa pokúsila toto napätie vysvetliť oddelením identity od reálnej funkcie,⁵³⁹ tento paradox je lepšie vysvetliteľný paradoxom inagurovanej eschatológie, keď napriek nepriaznivým historicko-spoločenským pomerom konca 1.storočia môžu kresťania vo viere prežívať realitu Božieho kráľovstva a kňazské privilégiá (i povinnosti), vydobené Kristovou veľkňazskou obeťou. Práve vízia nebeskej bohoslužby a Sediaceho na tróne im má pripomínať ich skutočnú identitu.

V Zj 5 sa objavuje *Víťazný lev z kmeňa Júdovho* a preberá vládu nad svetom ako *zabitý baránok*. Preto by nás nemalo prekvapiť, že jeho nasledovníci, ktorí s ním zdieľajú jeho kráľovstvo i kňazstvo, sa tiež prejavujú ako trpiaci, prenasledovaní a zomierajúci. Vanhoy toto napätie vystihol výborne:

Táto téma [kňazstva] je vždy spomínaná v slávnostnom kontexte: V doxológii 1:6, v chválospeve 5:10 či v blahoslavenstve 20:6. Ale pohľad na cestu utrpenia, ktorá vedie k tejto sláve nechýba nikde: Kristova krv v 1:6 i v 5:9-10 a mučenícka smrť kresťanov v 20:4.⁵⁴⁰

6.4 Činiť pokánie, kajat' sa

Ďalšou oblasťou, ktorá súvisí s kňazskou identitou Cirkvi v Zj je oblasť pokánia. V nedávnej publikácii na túto tému v Zj poukázal aj Peters.⁵⁴¹ V Zj nachádzame 5 explicitných výziev k pokániu (Zj 2-3), 8 krát je použité slovné spojenie Ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω τί τὸ πνεῦμα

⁵³⁹ Fiorenza, *Priester*, str. 420. Proti Rissi, *Review*, str.127; ale aj Beale, Bandstra, Prigent.

⁵⁴⁰ Vanhoye, *Priest*, str.307 .

⁵⁴¹ Peters, Olutola. *The Mandate of the Church in the Apocalypse of John*. Studies in Biblical Literature (SBL), 77. New York: Lang, 2005.

λέγει ταῖς ἐκκλησίαις (7x v Zj 2-3; Zj 13:9) a v kap.4-20 sa ešte niekoľkokrát objavuje dôležitá téma pokánia (kap.6,9,11,14,16).⁵⁴²

Aj keď v Zj súvis pokánia a kňazskej identity Cirkvi nevidíme priamo, vidíme, že prístup do Božej prítomnosti je len skrze stotožnenie sa s obeťou Krista, čo je nemožné bez pokánia. Kým v SZ je kňazstvo úzko spojené s obeťou, zdá sa, že v dobe po jedinečnej, dostatočnej a neopakovateľnej obeti Krista (Heb) je kňazstvo spojené s pokáním. Ak je pokánie dokázateľne mandátom Cirkvi v Zj,⁵⁴³ a Cirkev v Zj je kňazská (téza tejto práce), bolo by potrebné koncept všeobecného kňazstva rošíriť i o tieto aspekty. Na súvis pokánia s obeťou a kňazskou identitou by mohli poukazovať aj miesta ako 1Pt 2, či Rim 12:1-2.

6.5 Slúžiť Bohu

Pod týmto všeobecnejším termínom môžeme v Zj vidieť také konkrétne aktivity ako napr. oslavovať, klaňať sa, modliť sa, či spievať. Ako sme už na niekoľkých miestach v tejto práci poukázali, množstvo bohoslužobného materiálu, ktorý v Zj nachádzame má za úlohu ukázať nám na dôvody bohoslužby (Kristova víťazná obeť, ktorou paradoxne prevzal vládu nad svetom) i na dôležitosť bohoslužby pre napĺňanie nášho kňazského mandátu (ktorý presahuje tradičné pochopenie bohoslužby) tu a teraz. Viacej sme o význame bohoslužby v Zj hovorili v časti *3.2 Kulticko-liturgické texty ako implicitne kňazské*, zvlášť v zhrnutí tejto podkapitoly.

6.6 Zhrnutie

V tejto časti sme sa zamerali na spôsoby, ktorými sa prejavuje kňazstvo v Zj. Ako sme už v úvodných poznámkach ku knihe Zj videli, svedectvo a vernosť patria k hlavným teologickým témam tohto spisu. Tu sme poukázali na to, že verné svedectvo je úzko spojené s kňazskou identitou všetkých nasledovníkov Zabitého baránka. Identifikácia

⁵⁴² Peters, *Mandate*, str.119-139.

⁵⁴³ Op. cit., str. 119-139.

s Kristom zoči-voči protibožským silám dominantnej majority však znamená aktívnu participáciu na Kristovom eschatologickom panstve. Slovné spojenie *svedectvo Ježišovo* tak poukazuje na kontinuitu (svedectvo o Mesiášovi) i diskontinuitu (svedectvo Mesiáša) s kňazstvom SZ. Na kontinuitu kráľovsko-kňazského mandátu z Edenu poukazuje viacero textov a obrazov Zj. Na jednej strane sa to prejavuje výzvou strážiť a zachovávať (svedectvo Ježišovo), ale i zmienkami o panstve a kraľovaní Krista a všetkých, ktorí stoja na jeho strane. Pri porovnávaní so skutočným stavom Cirkvi prvého či 21. storočia nie je riešením eschatologická rezervovanosť (Schüssler Fiorenza), či (až militantný) postoj teológov oslobodenia, ale verné nasledovanie Mesiáša, ktorého osobný príklad je príkladom paradoxného víťazstva viery a lásky *par excellence*. Vanhoye toto posolstvo kňazstva v Zj vystihol obdivuhodne, keď hovorí, že

spojenie kraľovania a kňazstva korešponduje s esenciálnou charakteristikou perspektívy Zj, ktorá spočíva vo vytvorení veľmi silného vzťahu medzi bohoslužbou a životom, medzi nebeskou liturgiou a pozemskou históriou. Takýmto spôsobom nachádza to hlboké presvedčenie, že vzťah s Bohom má zásadný vplyv na všetky dimenzie ľudskej existencie, ten správny výraz. Na vysvetlenie spôsobu, akým je kňazstvo kresťanov realizované tu dole, Zj nepoužíva slovník obete. Tak ako nehovorí, že Kristus sa „obetoval“, nepozýva ani veriacich, aby sa „obetovali“. Preferuje realistický slovník, ktorý hovorí o vytrvalosti a vernosti, o utrpení, zabíjaní a stínaní, ale predovšetkým o víťazstve. Tak ukazuje, že je to realita života, kde sa kňazský vzťah kresťanov s Kristom musí konkrétne prejavíť.⁵⁴⁴

⁵⁴⁴ Vanhoye, *Priest*, str. 307.

7 Záver

Predložená práca je príspevkom k biblicko-teologickému štúdiu všeobecného kňazstva. Napriek tomu, že sa k tomuto učeniu hlásia všetky kresťanské cirkvi, náš prieskum odborných publikácii poukázal na kritický nedostatok exegetických prác priamo súvisiacich s témou kňazstva v NZ. Ak sa aj nájde niekoľko prác takéhoto charakteru, ich predmetom je väčšinou Kristove (veľ)kňazstvo v Heb, alebo kňazské texty v 1Pt 2. Kňazstvu v Zj (ani v ostatných spisoch NZ) sa dostatok pozornosti za posledné dekády rozhodne nevenovalo.

V časti Biblický kontext kňazstva (3) sme poukázali na podstatu kňazstva, ktorá spočíva v možnosti bezprostredného prístupu k Bohu a z toho vyplývajúcej úlohy mediátora. V tejto pozícii nachádzame už Adama uprostred Edenu. Na dôležitosť tohto kontextu pre pochopenie kňazstva ukazuje aj prítomnosť symboliky Edenu v stánku zmluvy, v neskorších chrámoch Izraela, v oblečení kňaza i v ďalších kulticko-liturgických predmetoch a úkonoch. Dôležitým prínosom tejto časti je aj poukázanie na zanedbávanú tému Ježišovho (veľ) kňazstva, ako ju nachádzame v evanjeliách. Naznačením prítomnosti tejto témy aj v ostatných kľúčových spisoch NZ sme vytvorili kontext, v ktorom je možné postaviť otázku, akým spôsobom zasahuje do tejto témy záverečný spis NZ – Zjavenie Jána, Apokalypsa.

Do jadra práce sa dostávame selektovaním a podelením relevantných textov na explicitné (Zj 1:6, 5:10 a 20:6), ktorým sa venujeme v prvej časti tretej kapitoly a implicitne kňazské texty v Zj, za ktoré považujeme texty so silným kulticko-liturgickým charakterom. Práve tieto texty zatiaľ neboli systematicky skúmané vo vzťahu ku kňazstvu.

Stručná gramaticko-literárna analýza a komparácia explicitných textov poukázala na prítomnosť niekoľkých dôležitých otázok. V prvom rade musíme poukázať na dôsledky toho, že kňazstvo v explicitných textoch Zj je vždy úzko spojené s témou kraľovania. Druhou otázkou, ktorú tieto

texty priniesli je vťah kňazstva a kraľovania k eschatológii, resp. k realite pozemskej Cirkvi. Tu sme na základe výkladu týchto náročných pasáží navrhli riešenie, ktoré berie do úvahy apokalyptický, ale aj naratívno-literárny kontext predmetných veršov a poukazuje na celkový zámer konkrétnych slov autora Zj, ktorými je povzbudenie nasledovníkov Krista k vernosti a k aktívnemu očakávaniu spravodlivej budúcnosti. Kým Zj 20 jasne ukazuje, že kňazstvo veriacich je súčasťou nového eónu, v spojitosti so Zj 1:6 a 5:10 aj tu musíme vidieť jeho v prvom rade soteriologický charakter, neoddeliteľný od Kristovho paradoxného víťazstva na kríži.

V druhej časti štvrtej kapitoly sme poukázali na pomernú zhodu v identifikácii kľúčových kulticko-liturgických textov Zj a na význam, aký tieto hrajú v štruktúre a tak aj v celkovom poslanstve tohto spisu. Po diskusii o charaktere a význame nebeskej bohoslužby v Zj sme poukázali na normatívny charakter tejto eschatologickej reality. To nás vedie k novému záveru, že charakter kňazstva v Zj má zásadný vplyv aj na otázky etické a sociálno-politické.

Piata kapitola sa pozerá na tému kňazstva v Zj z úplne nového pohľadu. Selektuje relevantné texty Zj na základe jednotlivcov a skupín, ktorí majú účasť na kulticko-liturgickom dianí a pýta sa, kto z nich funguje v roli kňaza. Na základe širšieho biblického kontextu kňazstva naznačeného v kapitole tri, za rozhodujúce kritérium považujeme pre túto časť bezprostredný prístup do Božej prítomnosti a z toho vyplývajúcu úloha mediátora. V kontraste s kultom SZ, kde mal do Božej prítomnosti reprezentovanej svätyňou svätých prístup len veľkňaz, raz za rok, v Zj pozorujeme realitu nového eónu, ktorý je charakteristický otvoreným prístupom k Božiemu trónu, na základe Kristovej dokonalej obete.

Práca tak poukazuje na špecifický žáner Zj, keď na jednej strane pozorujeme kňazstvo duchovných bytostí „nebeskej bohoslužby“, ale tými istými slovami je opisované aj kňazstvo prenasledovaných a trpiacich nasledovníkov Krista. Opäť je tak zdôraznený inaugurovaný charakter eschatologického kňazstva, na ktorom má už tu a teraz účasť každý

nasledovník Krista – veľkňaza nebeskej svätyne. Na konkrétny charakter a prejavy tohto kňazstva sa potom sústreďí kapitola piata.

V šiestej kapitole sme sa obhliadli späť na relevantné texty Zj exegetované v predchádzajúcich kapitolách so zámerom sústreďiť sa na konkrétne prejavy kňazskej identity zvlášť u Cirkvi na zemi. V stručných explikáciach sme tak opísali zásadné funkcie všeobecného kňazstva, ktoré v Zj v kontexte utrpenia a prenasledovania stráži a zachováva verné svedectvo Ježišove, paradoxne kraľuje a vládne s Kristom nad svetom a stvorením, kaja sa a činí pokánie v prípade, že vo svojom mandáte zlyháva a bez prestania slúži Bohu modlitbami, spievaním, oslavou a klaňaním sa.

Tak sme naznačili biblickú teológiu kňazstva v ostatných spisoch Písma, selektovali a exegetovali sme relevantné texty Zj a priebežne sme poukazovali na kontinuitu i prínos nových pohľadov a dôrazov, ktoré k teológii všeobecného kňazstva nachádzame v knihe Zj. Pracovná hypotéza, že kňazstvo, ktoré nachádzame v Zj poukazuje na spáso-dejinné zavŕšenie tejto dôležitej kultickej štruktúry aj tým, že už viacej nerozlišuje medzi laikmi a klérom, ale poukazuje na ultimátne naplnenie kňazského mandátu v Kristovi bola potvrdená. Kňazstvo v Zj je v prvom rade soteriologická a kristologická kategória. Jej ekleziologický význam nie je vo vytváraní vnútrocirkevných štruktúr, ale v prezentovaní kontrastu starého a nového eónu, Kristových a antikristových nasledovníkov. Vo vzťahu všeobecného kňazstva k eschatológii práca poukázala na nevyhnutnosť inaugurovaného pochopenia eschatologickej reality, ktorá sa v Kristovi už stala prítomnou, aj keď zatiaľ len v parodoxe viery a nádeje. V praxi ranej cirkvi Malej Ázie sa to prejavovalo výzvou k vytrvalosti a vernému svedectvu až na smrť.

Na mnohých miestach práce vychádza najavo všeobecný nedostatok exegetickej a biblicko-teologickej práce na tému kňazstva, zvlášť na pôde NZ. Ako predložená práca ukázala, je to však téma v NZ bohato prítomná,

s mnohými podnetmi, ktoré je potrebné systematicky a prakticko-teologicky spracovať a aplikovať. Sme presvedčení, že jej ekleziologický a ekumenický potenciál je značný. Keďže naša práca je na tejto ceste jedným z nevyhnutných krokov, čas a úsilie do nej vložené nepovažujeme za márne.

Index autorov

Aune	23, 68, 69, 71, 72, 112, 116, 119, 120, 136	Fletcher-Louis	4, 11, 27, 28, 77, 78, 79
Averbeck	30	Gábriš	73
Bandstra	4, 14, 19, 20, 24, 27, 75, 76, 81, 98, 140	Gärtner	32, 33
Barker	89, 113, 120, 122	Gelston	77
Barr	15, 59, 60, 66	Giblin	60, 102
Bauckham	23, 46, 54, 55, 56, 57, 59, 62, 69, 71, 98, 102, 107, 111, 113, 118, 122, 124, 127, 128	Grollenberg	10, 11
Bauer	6, 8	Gundry	98, 126
Beale	21, 23, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 81, 82, 84, 85, 89, 90, 91, 92, 93, 99, 102, 104, 105, 106, 107, 111, 113, 114, 115, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 129, 130, 131, 133, 136, 138, 139, 140	Guthrie	82
Beasley-Murray	60, 135	Hahn	22, 36, 62, 66, 67
Ben-Daniel	21, 62, 111, 113	Hall	40, 72, 78, 114
Beneš	22	Hartman	46
Best	9, 30, 31, 32, 33, 40, 41, 42, 109, 120	Hasitschka	4, 14, 21, 98, 133, 135
Black	41	Heriban	54, 58
Boring	53, 100, 136, 158	Herms	127
Bowman	48, 57, 62, 63	Hitchhock	98
Bredin	138	Houtepen	11
Briggs	21, 62, 98, 99, 114, 115, 116	Hurtado	113, 117, 122
Brown	43	Charles	46, 55, 56, 57, 58, 63, 83, 114, 115, 117
Brownlee	14, 98	Cheung	4, 25, 27, 28, 77, 82, 133, 139
Brox	134	James	6, 29, 30
Bruce	37, 69, 135	Jauhainen	45
Bulley	10, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42	Jenson	29, 30
Caird	60, 71, 74	Kelly	41, 160
Carson	46, 51, 53, 107	Kerkhofs	10
Casey	113, 122	Kistemaker	98
Cody	29	Klátik	10, 11, 22, 109
Collins	46, 48, 50, 52, 60, 66, 100, 113, 138	Klawans	77, 99, 103, 104, 105, 122, 123
Congar	10, 99	Kline	60, 91, 93
Cullmann	107	Kooy	98, 99
Danker	6	Lampe	134
Davies	31, 78	Lee	82
Doukhan	22	Liguš	1, 2
Eastwood	10	Lioy	100, 101, 102
Elliott	40, 72	Louw	138
Elwell	6, 30	Lovegrove	9, 11, 41
Farkaš	22, 50, 51, 52, 53, 61, 63, 64, 65, 66, 119	Mánek	22, 48, 97, 107, 108, 109, 113
Fazekaš	61, 65, 86	Mathewson	45
Fekkes	45, 55, 114	Mazzaferrri	134, 135
Feuillet	4, 9, 12, 14, 17, 18, 19, 27, 47, 70, 98	McKelvey	74, 99, 100, 101, 113, 115, 120, 122
		Mealy	15, 72, 73, 74, 81
		Michaels	40, 48, 49, 54, 56, 58, 59, 60, 62, 66, 95
		Minear	94, 95, 96, 127
		Moo	46, 51
		Morris	46, 47, 48, 49, 51, 56, 60, 64, 65, 66, 73, 136
		Morton	83, 99
		Moyise	46, 55, 74, 107
		Nelson	15, 23, 29, 30, 80, 81, 109
		Ng	16
		Nickelsburg	32
		Nida	138
		O'Rourke	98, 99

Osborne	53, 120	Smalley	47, 69
Paulien	46, 55, 98, 99, 100, 101, 103	Spatafora	21, 62, 78, 98, 99
Peters	100, 101, 135, 136, 137, 140, 141	Spilsbury	22
Peterson	98, 99, 122	Stevenson	99, 105
Prigent	50, 73, 76, 81, 82, 85, 95, 96, 98, 99, 140	Stoeger	8
Riecke	134	Stonehouse	71, 117, 118, 119
Rissi	133, 140	Strand	100, 101
Roloff	100	Stuckenbruck	78, 122
Rooke	113	Sweet	69
Rowland	46, 47, 112, 113, 117, 122	Thompson	50, 66, 102
Ruiz	46, 55, 107	Thomson	98
Sabourin	29, 30	Trites	134, 135, 136
Sázava	2, 11, 22, 96, 97, 107, 109	Tyrol	50, 63, 66
Scott	22, 31, 38, 109	Uhrin	1, 3, 29
Shepherd	8, 98, 99	VanderKam	32
Schnackenburg	15, 76, 81	Vanhoye	4, 9, 12, 24, 25, 26, 27, 41, 70, 76, 80, 81, 83, 84, 85, 113, 140, 142
Scholer	4, 26, 27, 28, 32, 43, 80	Vanni	52, 66, 106, 110
Schüssler Fiorenza	4, 14, 15, 16, 18, 19, 27, 31, 46, 53, 60, 61, 69, 71, 72, 75, 76, 81, 84, 85, 98, 102, 107, 119, 123, 140, 142	Vassiliadis	134, 135
Slater	46, 113	Vaux	29, 30
		Wilson	89, 127
		Witherington	46, 112, 117
		Yarnell	9, 41

Bibliografia

Monografie:

1. ARCIC, *The Final Report*. London: SPCK. 1982. ISBN 0-88028-014-X. 122 strán.
2. *BEM 1982-1990. Report on the Process and Responses*. Faith and Order Paper No. 149. Geneva: World Council of the Churches Publications, 1982. ISBN 2-8254-0984-7. 160 strán.
3. Barker, Margaret. *The Great High Priest. The Temple Roots of Christian Liturgy*. London, New York: T&T Clark, 2003. ISBN 0-567-08941-X. 423 strán.
4. Barker, Margaret. *The Revelation of Jesus Christ*. Edinburgh: T&T Clark, 2000. ISBN 0-567-08716-6. 447 strán.
5. Bauckham, Richard. *The Climax of Prophecy: Studies on the Book of Revelation*. Edinburgh: T&T Clark, 1993. ISBN 0-567-09620-3. 550 strán.
6. Bauckham, Richard. *The Theology of the Book of Revelation*. New Testament Theology Series. Cambridge: Cambridge University Press, 1993 (v roku 2005 vyšla v 12. tlači). ISBN 0-521-35691-1. 169 strán.
7. Barr, David L., ed. *The Reality of Apocalypse. Rhetoric and Politics in the Book of Revelation*. SBL Symposium Series 39. Atlanta: SBL, 2006. ISBN 1-58983-218-3. 306 strán.
8. Beale, Gregory K. *John's Use of the Old Testament in Revelation*, *Journal for the Study of the New Testament Supplement Series*, 166. Sheffield: Sheffield, 1998. ISBN . 443 strán.
9. Beale, Gregory K. *The Temple and the Church's Mission: A Biblical Theology of the Dwelling Place of God*, *New Studies in Biblical Theology*, 17. Downers Grove, Ill: InterVarsity Press; Leicester, England: Apollos, 2004. ISBN 0-8308-2618-1. 458 strán.
10. Beale, Gregory. K. *The Use of Daniel in Jewish Apocalyptic Literature and in the Revelation of St. John*. Lanham, MD: University Press of America, 1984. ISBN 0-918-14290-5.
11. Ben-Daniel, John and Gloria. *The Apocalypse in the Light of the Temple: A New Approach Ro the Book of Revelation*. Jerusalem: Beit Yochanan, 2003. ISBN 965-555-134-2. 266 strán.

12. Bredin, Mark. *Jesus, Revolutionary of Peace. A nonviolent Christology in the Book of Revelation*. Carlisle, Cumbria: Paternoster. 2003. ISBN 1-84227-153-9. 260 strán.
13. Briggs, Robert A. *Jewish Temple Imagery in the Book of Revelation, Studies in Biblical Literature*, 10. New York: Peter Lang, 1999. ISBN 0-8204-3999-1. 262 strán.
14. Brown, Raymond E. *The Epistles of John, The Anchor Bible*, v. 30. 1st ed. Translation with introduction, notes, and commentary. 1st ed. Garden City, N.Y: Doubleday, 1982. ISBN 0-385-05686-9. 812 strán.
15. Brox, Norbert. *Der erste Petrusbrief, Evangelisch-katholischer Kommentar zum Neuen Testament*, 21. 2.vyd. Zürich: Benziger [etc.], 1986. ISBN 3-545-23115-1. 270 strán.
16. Bruce, F. Frederick. *The Acts of the Apostles: The Greek Text*. 2nd ed. London: Tyndale Press, 1951. Bez ISBN. 491 strán.
17. Bruce, F.Frederick. *This is that: The New Testament Development of some Old Testament Themes*. Exeter: Paternoster, 1968.
18. Bulley, Colin J. *Priesthood of Some Believers. Developments from the General to the Special Priesthood in the Christian Literature of the First Three Centuries*. Milton Keynes: Paternoster Press, 2000. ISBN 1-84227-034-6. 336 strán.
19. Carson, Donald A. - Moo, Douglas J. and Morris, Leon. *An Introduction to the New Testament*. Grand Rapids, Mich: Zondervan, 1992. ISBN 0-3105-19-403. 537 strán.
20. Cody, Aelred. *A History of Old Testament Priesthood, Analecta Biblica*, 35. Rome: Pontifical Biblical Institute, 1969. Bez ISBN. 216 strán.
21. Collins, John J. *Jerusalem and the Temple in Jewish Apocalyptic Literature of the Second Temple Period, International Rennert Guest Lecture Series*, 1. Ramat Gan: Bar-Ilan University, 1998.
22. Congar, Yves. *The mystery of the temple, or, The manner of God's presence to his creatures from Genesis to the Apocalypse*. trnsl. R. F. Trevett. Westminster, Maryland : Newman Press, 1962. Bez ISBN. 322 strán.
23. *Churches respond to BEM. Official responses to the BEM text*, vol. I-VI. Geneva: World Council of the Churches, 1986-88.
24. Cullmann, Oscar. *Early Christian Worship*. London: SCM, 1953. Bez ISBN. 124 strán.

25. Bauer, W., Danker, F. William (ed.). *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*. (BDAG) 3rd ed. Chicago: Chicago University Press, 2000.
26. Davies, John A. *A Royal Priesthood: Literary and Intertextual Perspectives on an Image of Israel in Exodus 19.6*, *Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series (JSOTS)*, 395. London: T & T Clark, 2004. ISBN 0-826-4715-79. 290 strán.
27. *Documents of Vatican II*, A.P. Flannery (ed). Grand Rapids: Eerdmans, 1975. ISBN 0-8028-162-31. 1062 strán.
28. Eastwood, Cyril C. *The Priesthood of all Believers: An Examination of the Doctrine from the Reformation to the Present Day*. London: Epworth, 1960. Bez ISBN. 268 strán.
29. Eastwood, Cyril C. *The Royal Priesthood of the Faithful: An Investigation of the Doctrine from Biblical Times to the Reformation*. London: Epworth Press, 1963. Bez ISBN. 264 strán.
30. Elliott, John Hall. *The Elect and the Holy: An Exegetical Examination of 1 Peter 2:4-10 and the Phrase Basileion Hierateuma*, *Supplements to Novum Testamentum*, 12. Leiden: Brill, 1966. Bez ISBN. 258 strán.
31. Farkaš, Pavol. *Symbolika čísiel a farieb v Zjavení apoštola Jána*. - 1. vyd. - Bratislava : Univerzita Komenského, 2003. ISBN 80-88696-34-8. 136 strán.
32. Fazekaš, Ľudovít. *Ježiš Pán. Zrod a rast Kristovho panstva v Novej Zmluve*. Banská Bystrica: ZEC. 2001. ISBN 80-8055-279-7. 316 strán.
33. Fekkes, Jan. *Isaiah and Prophetic Traditions in the Book of Revelation: Visionary Antecedents and their Development*. JSNTSup 93. Sheffield: JSOT Press, 1994. ISBN 1-85075-456-X. 333 strán.
34. Feuillet, André. *The Apocalypse*. Staten Island: Alba House. 1964. Bez ISBN. 143 strán.
35. Gärtner, Bertil. *The Temple and The Community in Qumran and the New Testament*, *Society for New Testament Studies Monograph Series*, 1. Cambridge, 1965. Bez ISBN. 164 strán.
36. Glabach, W. E. *Reclaiming the Book of Revelation. A Suggestion of New Readings in the Local Church*. American University Studies, Series VII, vol 259. New York: Peter Lang, 2007. ISBN 978-1-4331-0054-3. 212 strán.
37. Guthrie, Donald. *The Relevance of John's Apocalypse*. Exeter: Eerdmans; Grand Rapids: Paternoster, 1987. ISBN 0-8028-0329-6. 121 strán.

38. Hahn, Scott. *Baránkova večera. Svätá omša ako nebo na zemi*. Bratislava: Redemptoristi, 2005. ISBN 80-968638-4-3. 146 strán.
39. Hartman, Lars. *Prophecy Interpreted: The Formation of some Jewish Apocalyptic Texts and of the Eschatological Discourse Mark 13, Coniectanea Biblica, 1*, New Testament series. Lund: Gleerup, 1966.
40. Heriban, Jozef. *Príručný lexikón biblických vied*. 2.vyd. Bratislava: Don Bosco, 1994. ISBN 80-85405-13-X. 1348 strán.
41. Herms, Ronald. *An Apocalypse for the Church and for the World: The Narrative Function of Universal Language in the Book of Revelation*. Beihefte Zur Zeitschrift Für Die Neutestamentliche Wissenschaft (BZNW), 143. Berlin: Walter de Gruyter, 2006. ISBN 3-11-019312-4. 299 strán.
42. James, Edwin Oliver. *The Nature and Function of Priesthood: A Comparative and Anthropological Study*. London: Thames and Hudson, 1955. Bez ISBN. 336 strán.
43. Jauhainen, Marko. *The Use of Zechariah in Revelation, Wissenschaftliche Untersuchungen Zum Neuen Testament (WUNT) - 2. Reihe*, 199. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005.
44. Klátik, Miloš. *Všeobecné kňazstvo pokrstených veriacich*. Bratislava: ZH System, 2004. ISBN 80-969110-6-6. 183 strán.
45. Klawans, Jonathan. *Purity, Sacrifice, and the Temple: Symbolism and Supersessionism in the Study of Ancient Judaism*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ISBN 0-1951-62-633. 372 strán.
46. Lee, Pilchan. *The New Jerusalem in the Book of Revelation: A Study of Revelation 21-22 in the Light of its Background in Jewish Tradition, Wissenschaftliche Untersuchungen Zum Neuen Testament WUNT 2. Reihe*, Bd. 2/129. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001. ISBN 316-147-47-75. 342 strán.
47. Liroy, Dan. *The Book of Revelation in Christological Focus, Studies in Biblical Literature*, 58. New York: Peter Lang, 2003. ISBN 0-8204-6794-4. 312 strán.
48. Louw, Johannes-Nida, Eugene (ed). *Greek-English Lexicon of the New Testament Based on Semantic domains (GELNT)*. 2.vyd., 2 zv. ISBN 0-8267-0343-7. 843 + 375 strán.
49. Lovegrove, D.W. (ed.) *The Rise of the Laity in Evangelical Protestantism*. London and New York: Routledge, 2002. ISBN 0-415-27193-2. 273 strán.

50. Mánek, Jindřich. *Sedm listů z Apokalypsy*. Praha: Husova československá bohoslovecká fakulta, Katedra biblické theologie, 1957. Bez ISBN. 74 strán.
51. Mathewson, David. *A New Heaven and a New Earth: The Meaning and Function of the Old Testament in Revelation 21.1-22.5*. JSNTSup, No. 238. London: Sheffield Academic Press, 2003. ISBN 0-8264-62-26-X. 282 strán.
52. McKelvey, R. J. *The Millennium and the Book of Revelation*. Cambridge: Lutterworth, 1999. ISBN 0-7188-299-64. 112 strán.
53. McKelvey, R.J. *The New Temple: The Church in the New Testament, Oxford Theological Monographs*. Oxford: Oxford University Press, 1969. Bez ISBN. 238 strán.
54. Mealy, J.W. *After the Thousand Years. Resurrection and Judgement in Revelation 20*. JSNTSup 70. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1992. ISBN 1-85075-363-6. 273 strán.
55. Michaels, J. Ramsey. *1 Peter, Word Biblical Commentary*, v.49. Waco, Tex: Word Books, 1988. ISBN 0-8499-0248-7. 337 strán.
56. Michaels, J. Ramsey. *Interpreting the Book of Revelation, Guides to New Testament Exegesis*, 7. Grand Rapids, Mich: Baker Book House, 1992. ISBN 0-8010-6293-4. 150 strán.
57. Minear, Paul Sevier. *I Saw a New Earth: An Introduction to the Visions of the Apocalypse*. Washington: Corpus Books, 1968. Bez ISBN. 385 strán.
58. Morton, Russell S. *One Upon the Throne and the Lamb: A Traditional Historical / Theological Analysis of Revelation 4-5, Studies in Biblical Literature (SBL)*, 110. New York: Peter Lang, 2007. ISBN 143-31-007-11. 241 strán.
59. Moyise, Steve. *The Old Testament in the Book of Revelation*. JSNTSup, No. 115. Sheffield: Sheffield University Press, 1995. ISBN 18-5075-554-X. 173 strán.
60. Moyise, Steve. (ed.) *The Old Testament in the New Testament: Essays in Honour of J. L. North*. JSNTSup, No. 189. Sheffield: Sheffield, 2000. ISBN 1-841-270-61-X. 302 strán.
61. Moyise, Steve. (ed.) *Studies in the Book of Revelation*. Edinburgh: T & T Clark, 2001. ISBN 0-567-088-146. 206 strán.
62. Nelson, Richard D. *Raising up a Faithful Priest: Community and Priesthood in Biblical Theology*. 1st ed. Louisville, Ky: Westminster/John Knox Press, 1993. ISBN 0-664-25437-3. 192 strán.

63. Ng, Esther Yue L. *Reconstructing Christian Origins? The Feminist Theology of Elisabeth Schüssler Fiorenza: An Evaluation*. Carlisle, Cumbria: Paternoster Press, 2002. ISBN 1-84227-055_9. 467 strán.
64. Nickelsburg, George W.E. – VanderKam, James C. *1 Enoch: A New Translation Based on the Hermeneia Commentary*. Minneapolis: Fortress Press, 2004. ISBN 0-8006-3694-5. 170 strán.
65. Noll, Ray Robert. *Christian Ministerial Priesthood: A Search for Its Beginnings In the Primary Documents of the Apostolic Fathers*. San Francisco: Catholic Scholars Press, 1993. ISBN 1-883-255-007. 406 strán.
66. Pattemore, Stephen. *The People of God in the Apocalypse: Discourse, Structure, and Exegesis, Society for New Testament Studies Monograph Series, 128*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. ISBN 0-521-83698-0. 256 strán.
67. Paulien, Jon. *Decoding Revelation's Trumpets: Literary Allusions and the Interpretation of Revelation 8:7-12, Andrews University Seminary Doctoral Dissertation Series, 11*. Berrien Springs: Andrews University Press, 1987.
68. Peters, Olutola. *The Mandate of the Church in the Apocalypse of John, Studies in Biblical Literature (SBL), 77*. New York: Lang, 2005. ISBN 0-8204-7461-4. 167 strán.
69. Rowland, Christopher. *The Open Heaven: A Study of Apocalyptic in Judaism and Early Christianity*. London: SPCK, 1982. 0-281-0378-41. 562 strán.
70. Ruiz, Jean-Pierre. *Ezekiel in the Apocalypse: The Transformation of Prophetic Language in Revelation 16:17 - 19:10, European University Studies, 23, Theology, no. 376*. Frankfurt: Peter Lang, 1989. ISBN 363-142-21-72. 607 strán.
71. Sabourin, Leopold. *Priesthood: A Comparative Study*. Studies in the History of Religions; Supplements to Numen. Leiden: Brill, 1973. ISBN 900-40-365-63. 279 strán.
72. Sázava, Zdeněk. *Padesát novozákonných záhad*. Edice Blahoslav. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1981. Bez ISBN. 254 strán.
73. Sázava, Zdeněk. *Vědecká exegese Bible a úkoly ekumenického hnutí. Pontes Pragenses, sv.15*. Brno: Luboš Marek, 2001. ISBN 80-86263-16-9. 159 strán.
74. Sázava, Zdeněk. (ed.) *Ze smrti do života. Jindřich Mánek*. Revidované vydanie Mánkovej publikácie *Pohled Bible na smrt a na život* (1973). Praha: Blahoslav, 1998. ISBN 80-7000-026-0. 167 strán.

75. Schnackenburg, Rudolf. *God's Rule and Kingdom*. New York: Herder; Freiburg: Nelson, 1963. Bez ISBN. 365 strán.
76. Scholer, John M. *Proleptic Priests: Priesthood in the Epistle to the Hebrews*, *Journal for the Study of the New Testament Supplement Series*, 49. Sheffield: JSOT, 1991. ISBN 1-85075-266-4. 243 strán.
77. Schüssler Fiorenza, Elisabeth. *The Book of Revelation. Justice and Judgment*. 2nd Edition. Minneapolis: Fortress Press, 1998. ISBN 0-8006-1793_2. 243 strán.
78. Schüssler Fiorenza, Elisabeth. *Priester für Gott: Studien zum Herrschafts-und Priestermotiv in der Apokalypse*, *Neutestamentliche Abhandlungen, n.F*, Bd. 7. Münster: Aschendorff, 1972. ISBN 3-402-03629-0. 450 strán.
79. Spatafora, Andrea. *From the 'Temple of God' to God as Temple: A Biblical and Theological Study of the Temple in the Book of Revelation*, *Tesi Gregoriana Serie Teologia*, 27. Rome: Editrice Pontificia Universita Gregoriana, 1997. ISBN 88-7652-761-3. 338 strán.
80. Spilsbury, Trùn, *Beránek a Drak*. Praha: Návrat domů. 2005. ISBN 80-7255-111-6. 92 strán.
81. Stevenson, Gregory. *Power and Place: Temple and Identity in the Book of Revelation*, *Beihefte Zur Zeitschrift Für Die Neutestamentliche Wissenschaft (BZNW)*, 107. Berlin: Walter de Gruyter, 2001. ISBN 3-11-017008-6. 368 strán.
82. Stuckenbruck, Loren T. *Angel Veneration and Christology: A Study in Early Judaism and in the Christology of the Apocalypse of John*, *Wissenschaftliche Untersuchungen Zum Neuen Testament*, 2. Reihe, 70. Tübingen: Mohr, 1995. ISBN 316-14-6303-X. 348 strán.
83. Stuckenbruck, Loren T. and Wendy E.S. North, eds. *Early Jewish and Christian Monotheism*, *Journal for the Study of the New Testament Supplement Series (JSNTSup)*, 263. London: T & T Clark, 2004. ISBN 0-567-083-632. 264 strán.
84. Thompson, Leonard L. *The Book of Revelation: Apocalypse and Empire*. New York: Oxford University Press, 1990. ISBN 0-19-505551-9. 265 strán.
85. Trites, Allison A. *The New Testament Concept of Witness*, *Monograph Series*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977. ISBN 0-521-210-151. 294 strán.
86. Vanhoye, Albert. *OT Priest and the New Priest according to the NT*. Petersham: St.Bede's, 1986. ISBN 0-932506-38-0. 340 strán.

87. Vaux, Roland de. *Ancient Israel: Its Life and Institutions*. Transl. J. McHugh, 2nd ed., London: Darton, Longman and Todd, 1965. O kňazstve str. 345-405. Bez ISBN.
88. Wilson, Mark. *Charts on the Book of Revelation: Literary, Historical and Theological Perspectives, Charts of the Bible and Theology*. Grand Rapids, Mich: Kregel, 2007. ISBN 978-0825-439. 134 strán.
89. Yarbro Collins, Adela. *Cosmology and Eschatology in Jewish and Christian Apocalypticism*. Leiden: Brill, 2000. ISBN 90-04-11927-2. 261 strán.
90. Yarbro Collins, Adela. *The Combat Myth in the Book of Revelation, Harvard Dissertations in Religion*, no.9. Missoula: Scholars Press, for Harvard Theological Review, 1976. ISBN 0-891-30-07-75. 292 strán.
91. Yarbro Collins, Adela. *Crisis and Catharsis: The Power of the Apocalypse*. Philadelphia: The Westminster Press. ISBN 0-664-24521-8. 179 strán.

Komentáre ku knihe Zjavenia:

1. Aune, David E. *Revelation 1-5, Word Biblical Commentary*, 52. Dallas: Word, 1997. ISBN 0-8499-0251-7. Cxci+374 strán.
2. Aune, David E. *Revelation 6-16, Word Biblical Commentary*, 52B. Nashville: Nelson, 1998. ISBN 0-8499-1545-7. 1354 strán.
3. Aune, David E. *Revelation 17 to 22, Word Biblical Commentary*, 52C. Nashville: Thomas Nelson, 1998. ISBN 0-8499-0786-1. 903 strán.
4. Beale, Gregory K. *The Book of Revelation: A Commentary on the Greek Text, The New International Greek Testament Commentary*. Grand Rapids: Eerdmans, 1999. ISBN 0-8028-2174-X. 1245 strán.
5. Beasley-Murray, G. Raymond. *The Book of Revelation, New Century Bible*. London: Oliphants, 1974. ISBN 0-55-100-5335. 352 strán.
6. Boring, M. Eugene. *Revelation. Interpretation, a Bible Commentary for Teaching and Preaching*. Louisville: John Knox Press, 1989. ISBN 0-8042-3150-8. 236 strán.
7. Caird, G. Bradford. *A Comentary on the Revelation of St. John the Divine*. New York, Evanston: Harper & Row, 1966. Bez ISBN.
8. Charles, R. H. *A Critical and Exegetical Commentary on the Revelatoin of St. John*. The International Critical Commentary Series, II volumes. Edinburgh: T.&T. Clark, 1989 (first printed in 1920). Cxci+373+497 strán.

9. Doukhan, Jacques. *Krik nebies. Prorocký výklad Apokalypsy.* Z fr.originálu *Le Cri du Ciel, Etude prophétique sur le livre de l'Apocalypse*, preložil Ján Muráň, prvé vydanie. Vrútky: Advent-Orion, 1999. ISBN 80-88960-12-6. 230 str.
10. Gábriš, Karol. *Zjavenie Jána. (Exegéza.) Rozmnožené ako rukopis. Nie je určené na literárne použitie.* Modra: Slovenská evanjelická bohoslovecká fakulta, 1962. Bez ISBN. 285 strán.
11. Kovacs, J. and Rowland Ch. *Revelation. Blackwell Bible Comenaries.* Oxford: Blackwell Publishing. 2004. ISBN 0-631-23-215-X. 315 strán.
12. Michaels, J. Ramsey. *Revelation, The IVP New Testament Commentary Series*, 20. Downers Grove: InterVarsity Press, 1997. ISBN 0-8308-1820-0. 265 strán.
13. Morris, Leon. *The Book of Revelation: An Introduction and Commentary. Tyndale New Testament Commentaries*, 20. 2nd ed. Leicester: Inter-Varsity, 1987. ISBN 0-85111-889-5. 256 strán.
14. Mounce, Robert H. *The Book of Revelation. The New International Commentary on the New Testament.* Revised edition. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans, 1998. ISBN 0-8028-2348-3. 426 strán.
15. Osborne, Grant R. *Revelation, Baker Exegetical Commentary on the New Testament.* Grand Rapids, Michigan: Baker Academic, 2002. ISBN 0-8010-2299-1. 869 strán.
16. Prigent, Pierre. *Commentary of the Apocalypse of St John.* Tübingen: Mohr Siebeck, 2001. ISBN 316-147-399-X. 700 strán.
17. Roloff, Jürgen. *The Revelation of John. A Continental Commentary.* Minneapolis: Fortress Press, 1993. ISBN 0-800-6965-06. 288 strán.
18. Smalley, Stephen S. *The Revelation to John: A Commentary on the Greek Text of the Apocalypse.* London: SPCK, 2005. ISBN 0-8308-2800-1. 633 strán.
19. Schüssler Fiorenza, Elisabeth. *Revelation: Vision of a Just World, Proclamation Commentaries.* Minneapolis: Fortress, 1991. ISBN 0-8006-2510-2. 164 strán.
20. Witherington, Ben. *Revelation, New Cambridge Bible Commentary.* Cambridge: Cambridge University Press, 2003. ISBN 0-521-00068-8. 307 strán.

Odborné články a heslá v slovníkoch a lexikónoch:

1. Aune, D. *The Influence of the Roman Imperial Court Ceremonial on the Revelation of John*. *Biblical Research* 28 (1983), str. 5-26
2. Aune, D. *The Apocalypse of John and Graeco-Roman Revelatory Magic*. *NTS* 33 (1987), str. 481-501.
3. Averbeck, R.E. Heslo *Priest, Priesthood*. In: *Evangelical Dictionary of Biblical Theology (EDBT)*. W.A.Elwell. (ed.) str. 632-637. Grand Rapids & Carlisle: Baker Books & Paternoster, 1996.
4. Bandstra, A. J. „*A Kingship and Priests*“: *Inaugurated Eschatology in the Apocalypse*. *Calvin Theological Journal*, vol. 27, No.I. April 1992, str. 10-25.
5. Beale, Gregory. Heslo *Revelation (Book)*. Str. 356-363. In: *New Dictionary of Biblical Theology (NDBT)*. Leicester: Inter-Varsity Press. ISBN 0-85111-976-X. 866 strán.
6. Beale, Gregory K. *Review Article: J.W.Mealy, After the Thousand Year*. *EvQ* 66 (1994), str. 229-49.
7. Beneš, Jiří. *Přístup ke kniže Zjevení. Teoretická úvaha o pochybnostech nad vykladačskou prací*. *Akademie* 93. Sborník č.III (I/97), str. 70-76.
8. Best, Ernest. *Spiritual Sacrifice: General Priesthood in the New Testament*. *Interpretation* 14 (1960), str. 273-299.
9. Best, Ernest. „*1 Peter 2:4-10 – A Reconsideration*“. *Novum Testamentum* 11 (1969), str. 270-293.
10. Black, M. *The Throne-Theophany Prophetic Commission and the „Son of Man“: A Study in Tradition-History*. in R.Hamerton-Kelly and R.Scroggs (eds.), *Jesus, Greeks and Christians*. Leiden: Brill, 1976. str. 56-73.
11. Boring, M. Eugene. Heslo *Priests in the NT*. In: *The New Interpreter`s Dictionary of the Bible (NIDB)*, zv. 4 (Me-R). Nashville: Abingdon Press, 2009. str. 613-614. ISBN 0-687-05427-3. 950 strán.
12. Bowman, J.W. Heslo *Revelation, Book of*. In: *The Interpreter`s Dictionary of the Bible (IDB)*, zv. 4 (R-Z), str. 58-71. New York, Nashville: Abingdon Press, 1962. Bez ISBN. 964 strán.
13. Brownlee, W. H. *The Priestly Character of the Church in Apocalypse*. *NTS* 5 (1958-59), str. 224-25.

14. Böcher, O. *Israel und die Kirche in der Johannesapokalypse*. In: *Kirche in Zeit und Endzeit: Aufsätze zur Offenbarung des Johannes*. Neukirchen: Neukirchene Verlag. 1983. str.28-57.
15. Casey, M. *Lord Jesus Christ: A Response to Professor Hurtado*. JNTS 27.1 (2004) str. 83-96.
16. Collins, J. *The Son of Man in First Century Judaism*. NTS 38 (1992), str. 448-66.
17. Fazekaš, Ľudovít. *Recenzie: Nová Zmluva, Slovenský ekumenický preklad Biblie (2007)*. In: *Evanjelikálny teologický časopis* 2/2008, str. 57-77.
18. Feuillet, André. *Les chrétiens prêtres et rois d'après l'Apocalypse. Contribution à l'étude de la conception chrétienne du sacerdoce*. *Revue Thomiste* 75 (1975) 40-66.
19. Fletcher-Louis, Crispin H.T., *Jesus as The High Priestly Messiah: Part 1*. In: *Journal for the Study of the Historical Jesus* vol. 4.2 (2006) str.155-175.
20. Fletcher-Louis, Crispin H.T., *Jesus as The High Priestly Messiah: Part 2*. In: *Journal for the Study of the Historical Jesus* vol. 5.1 (2007) str.57-79.
21. Gelston, A. *The Royal Priesthood*. *EvQ*, vol. XXXI, 1959. Str. 152-163.
22. Giblin, Ch. H. *Recapitulation and the Literary Coherence of John's Apocalypse*. *CBQ* 56 (1994) str.81-96.
23. Gundry, R.H. *The New Jerusalem: People as Place, not Place for People*. *NovTest* XXIX, 3 (1987), 254-264.
24. Cheung, A.T. M. *The Priest as the Redeemed Man: A Biblical-Theological Study of the Priesthood*. *JETS* 29/3. September 1986, str.265-275.
25. Hall, R. G. *Living Creatures in the Midst of the Throne: Another look at Revelation 4.6*. *NTS* 36 (1990) pp. 609-13.
26. Hasitschka M. *Die Priestermetaforik in der Apokalypse als Ausdruck der Verbundenheit der auf Erden lebenden mit den zur Auferstehung gelaugten Christen*. *StudNTUmwelt* 29 (2004) p. 179-192.
27. Houtepen, A. *Gospel, church, ministry*. In: Grollenberg, L. (ed.). *Minister? Pastor? Prophet?: Grass-roots leadership in the churches*. Prel. John Bowden. London: SCM, 1980. ISBN 03-3401-033-0. 102 strán.

28. Hitchcock, M. L. *A Critique of the Preterist View of the Temple in Revelation 11:1-2*. *Bibliotheca Sacra* 164 (April-June 2007), str. 219-36.
29. Hurtado, L. W. *Revelation 4-5 in the Light of Jewish Apocalyptic Analogies*. *JSNT* 25 (1985), str.105-124.
30. Hurtado, L. W. *Devotion to Jesus and Historical Investigation: A Grateful, Clarifying and Critical Response to Professor Casey*. *JSNT* 27.1 (2004), str. 97-104.
31. Jenson, P. Heslo *KHN*. In: *NIDOTTE*, zv. II, str. 600-605. Carlisle, Cumbria: Paternoster Press, 1997. ISBN 0-85364-837-9. 1152 strán.
32. Kelly, B. H. *Revelation 7:9-17*. *Int* 40 (1986), str. 288-295.
33. Kerkhofs, J. *From Frustration to Liberation?* In: Grollenberg, L. (ed.) *Minister? Pastor? Prophet?: Grass-roots leadership in the churches*. Prel. John Bowden. London: SCM, 1980, str.5-20. ISBN 03-3401-033-0. 102 strán.
34. Kistemaker, S.J. *The Temple in the Apocalypse*. *JETS* 43, Part 3 (2000), str. 433-442.
35. Kline, M.G., "The First Resurrection." *WTJ* 37 (1975), str. 366-75.
36. Kline, M.G., "The First Resurrection": A Reaffirmation. *WTJ* 39 (1976), str. 110-19.
37. Kooy, V. *The Apocalypse and Worship. Some Preliminary Observations*. *Reformed Review* 30 (1976), str. 198-209.
38. Lampe, G.W.H. *The Testimony of Jesus is the Spirit of Prophecy (Rev 19:10)*. In: *The New Testament Age: Essays in Honour of Bo Riecke*, Vol.I. W.C. Weinrich(ed). Macon: Mercer University Press. 1984. Str. 245-258.
39. Mánek, Jindřich. *Normativní charakter novozákonní eschatologie*. In: Sázava, Z. *Ze smrti do života. O svěřených hřivnách aneb Jindřich Mánek*. Praha: Blahoslav, 1998, str. 111-120.
40. Mazzaferri, F. *Martyria Iesou Revisited*. *The Biblical Translator (BT)* 39 (1988) str. 114-22.
41. McKelvey, R. J. *The Millennium and the Second Coming*. In: *Studies in the Book of Revelation. Edited by Steve Moyise*. Edinburgh: T & T Clark, 2001, str. 85-100.
42. Michaels, J. Ramsey. *The First Resurrection: A Response*. In: *WTJ* 39 (1976), str. 100-109.

43. Minear, Paul Sevier. *The Cosmology of the Apocalypse*. In: Klassen, William and Graydon F. Snyder, eds. *Current Issues in New Testament Interpretation: Essays in Honor of Otto A. Piper*. 1st British ed. London: SCM, 1962, str. 23-37.
44. O'Rourke, J. *The Hymns of the Apocalypse*. CBQ 30 (1968), str. 399-409.
45. Paulien J. *The Role of the Hebrew Cultus, Sanctuary and Temple in the Plot and Structure of the Book of Revelation*. AUSS 33 (1995), str. 249-264.
46. Peterson, D. G. *Worship in the Revelation to John*. Reformed Theological Review (RTR) 47 (1988), str.67-77.
47. Rissi, Mathias. Review of: Schüssler Fiorenza, Elisabeth. *Priester für Gott: Studien zum Herrschafts-und Priestermotiv in der Apokalypse*. JBL 93 (1974), str. 126-127.
48. Rooke, D. W. *The Day of Atonement*. In: *Temple and worship in Biblical Israel*. Edinburg: T&T Clark International,2005. Str. 342-364.
49. Rowland, Christopher. *A Man Clothed in Linen. Daniel 10.6ff. and Jewish Angelology*. JSNT 24 (1985), str. 99-110.
50. Rowland, Christopher. *The Vision of the Risen Christ in Rev. 1.13ff*. JTS 31 (1980), str. 1-11.
51. Ruiz, Jean-Pierre. *Praise and Politics in Revelation 19:1-10*. In: *Studies in the Book of Revelation*. Steve Moyise (ed). Edinburgh: T & T Clark, 2001, str.69-84.
52. Scott, W. F. M. *Priesthood in the New Testament*. SJTh 10 (1957), str. 399-415.
53. Schüssler Fiorenza, Elisabeth. *Babylon the Great: A Rhetorical-Political Reading of Revelation 17-18*. In: *The Reality of Apocalypse. Rhetoric and Politics in the Book of Revelation*, David L. Barr (ed). SBL Symposium Series 39. Atlanta: SBL, 2006. ISBN 1-58983-218-3. Str. 243-269.
54. Schüssler Fiorenza, Elisabeth. *Composition and Structure of the Book of Revelation*. CBQ 39 (1977), str. 344-366.
55. Schüssler Fiorenza, Elisabeth. *Cultic Language in Qumran and in the NT*. CBQ 38 (1976), str. 159-177.
56. Schüssler Fiorenza, Elisabeth. *Redemption as Liberation: Apoc 1:5f. and 5:9f*. CBQ 36 (1974), str. 220-232.

57. Shepherd, M.H. Jr. Heslo *Priests in the NT*. In: *Interpreter's Dictionary of the Bible* (IDB), vol. 3. str. 889-890. Nashville: Abingdon Press, 1962. Bez ISBN. 978 strán.
58. Slater, T. B. *One Like a Son of Man in First-Century CE Judaism*. NTS 41 (1995), str. 183-98.
59. Stoeger, A. Heslo *Priest(hood)*. In: *Bauer Encyclopedia of Biblical Theology* (BEBT), ed J.B.Bauer. Str. 700-709. London: Sheed and Ward, 1976. Bez ISBN. 1141 strán.
60. Stonehouse, N. B. *The Elders and the Living-Beings in the Apocalypse*. In: *Paul before the Areopagus*. 1957. Grand Rapids: Eerdmans. str.88-108. Bez ISBN. 197 strán.
61. Strand, Kenneth, A. *The Eight Basic Visions in the Book of Revelation*. AUSS 25 (1987), str. 107-121.
62. Strand, Kenneth, A. *The "Victorious-Introduction" Scenes in the Visions in the Book of Revelation*. AUSS 25 (1987), str. 267-288.
63. Sweet, J. P. *Maintaining the Testimony of Jesus*. In: *Suffering and Martyrdom in the New Testament*. eds. Horsbury, W. a McNeil, B. Cambridge: Cambridge University Press, 1981. ISBN 0-521-2348-24. 240 strán.
64. Teicher, J. L. *Priests and Sacrifices in the Dead Sea Scrolls*. Journal of Jewish Studies, 5 (1954) str. 93-99.
65. Thomson, M. M. *Worship in the Book of Revelation*. Ex Auditu 8 (1992), str. 45-54.
66. TRE (*Theologische Realencyklopädie*). Heslo *Priester/Priestertum*. (W.Klein/H.Graf Reventlow/B.Ego/D.Sänger/H.Goertz/W.Härle/H.Schröer/P.F.Bradshaw/G.Greshake/H.Wieh) Band 27, Berlin: Walter de Gruyter, 1997, str. 379-434. ISBN 3-11-002218-4. 807 strán.
67. Trites, A. A. *Martys and Martyrdom in the Apocalypse: A Semantic Study*. NovT vol.XV (1973), str. 72-80.
68. Tyrol, Anton. *Úvodné poznámky, štruktúralne a teologické prvky v Apokalypse*. In: *Práce a štúdie, Apokalypsa – Zjavenie sv.Jána*. Zborník príspevkov z 2.medzinárodnej biblickej konferencie konanej v dňoch 5.-7. novembra 1998 na KPF sv.Ondreja ŽU v Ružomberku. 1999. Str. 15-25.

69. Uhrin, Benjamin. *Homiletická služba a všeobecné kňazstvo veriacich*. In: *Homiletická činnosť cirkví a kvalita súčasného života*. Albín Masarik (ed). Zborník prednášok z vedeckej teologickej konferencie, Banská Bystrica, 2009. Str. 189-201. ISBN 978-80-8083-716-7. 204 strán.
70. Uhrin Benjamin. *Martys v knihe Zjavenia*. Prijatý na publikáciu v Evanjelikálnom teologickom časopise.
71. Uhrin, Benjamin. *Všeobecné kňazstvo v Písme*. Evanjelikálny teologický časopis 1/2008, str. 66-78.
72. Uhrin Benjamin. *Worship and the Book of Revelation*. Prijatý na publikáciu v Journal of European Baptist Studies.
73. Vanni, U. *Liturgical Dialogue as a Literary Form in the Book of Revelation*. NTS 37 (1991), str. 348-72.
74. Vassiliadis, P. *The Translation of Martyria Iesou in Revelation*. In: *The Bible Translator* 36 (1985), str. 129-134.
75. Wolff, Ch. *Die Gemeinde des Christus in der Apokalypse des Johannes*. NTS 27 (1980-81) str.189-197.
76. Yarbrow Collins, Adela. *Reading the Book of Revelation in the Twentieth Century*. Int 40 (1986), str. 229-242.
77. Yarnell, Malcolm B. *Changing Baptist concepts of royal priesthood: John Smyth and Edgar Young Mullins*. In: Lovegrove, D.W. (ed), *The Rise of the Laity in Evangelical Protestantism*. London: Routledge, 2002. Str. 236-252. ISBN 0-415-27193-2. 273 strán.

Summary

Všeobecné kňazstvo v knihe Zjavenia

Priesthood of All Believers in the Book of Revelation

Mgr. Benjamin Uhrin

Biblical teaching of Priesthood of All Believers, sometimes called General or Universal Priesthood is acknowledged among all major Christian denominations. The present thesis sets up the goal to select and exegetically analyse relevant passages of the Book of Revelation to see, what is its theology of priesthood, to compare it with the rest of the biblical writings and to point out continuity as well as its new developments.

To do so, we first survey the biblical writings of Old and New Testament, as well as some intertestamental writings. Starting in Genesis, it points out Adam as the first king-priest with unlimited direct access to the presence of God. This priestly privilege goes hand in hand with the mandate to mediate between the Creator and the creation. Important findings of the survey include the lack of scholarly attention given to the (high)priesthood of Christ in the Gospels, as well as the priestly and cultic aspect of moments like crucifixion of Christ or Pentecost. The second half of chapter three surveys the introductory questions to the book of Revelation necessary for our exegetical task.

Chapter four divides the relevant texts of Rev into two groups. First part of the chapter focuses on the explicit priestly texts (Rev 1:6; 5:10 and 20:6). Analysis and comparison of these texts brought up several important conclusions. The priesthood in Revelation is always closely connected to (active) kingship (rather than ambivalent kingdom). There is wide discussion on the eschatological character of these concepts. To stay faithful to the apocalyptic genre and narrative character of Rev we need to take into account the overall theological and practical purpose of this writing. Only then we can grasp the inaugurated character of the priesthood with strong soteriological and christological aspects which take us back to the unique historical moment of Christ's priestly sacrifice. The implicit texts show the foremost importance of cultic-liturgic passages in the Rev. The ever-present motif of heavenly liturgy carries with it the question of its relationship to the earthly worship of persecuted church in the midst of tribulation. The normative character of eschatology in this context means that the priesthood in Rev has important ethical and socio-political implications.

Chapter five selects the relevant texts of Rev on the basis of individuals or groups included in the worship scenes. Building on the priestly criteria developed in chapter three it asks who in Rev serves in the priestly role. Focusing respectively on John, One like a son of man, 24 elders, four living creatures, angels and redeemed people, this chapter notices again the universality of the priesthood in Rev, when the heavenly and earthly priestly worship are described in the same terms.

In the final chapter six we try to summarize the priestly functions observed along the exegetical analyses of the previous chapters. Here we see that the faithful witness of Jesus which is to be kept and guarded has links to the priestly mandate of Adam, together with the mandate to rule and reign over the creation. Sacrifice is replaced with repentance and the open access to the presence of God permeates the cosmos. In this context the priestly worship will continue eternally without ceasing.

The thesis aims to fill the lacuna in the biblical-theological studies of priesthood and it does so focusing on the last writing of the NT, the book of Revelation, the Apocalypse. The implications pointed out in the study have much more soteriological and christological weight and only secondary can be applied to the ecclesiological and practical-theological goals. At the same time, we believe that their potential in ecumenical dialogue is much needed and promising.